

magazin istoric

Apare din aprilie

IANUARIE 2010

magazin istoric

Apare din aprilie

IANUARIE 2010

SUMAR

ianuarie

2010

4 Curajul
de a nu fi laș

C. XENI

5 Germania, fără Zid
ANDREAS
VON METTENHEIM,
Ambasadorul Republicii
Federale Germania

ISTORIE
CUNOSCUTĂ...
MAI PUȚIN

9 București, 550 ani,
dar de la ce?
C. REZACHEVICI

CLIO ANUNȚĂ

16 Un oraș
în curtea unui Palat
Șapte zile
dedicate Bucureștiului,
la Muzeul Cotroceni
A. RENȚEA

17 Eugen Ionescu
inedit

M. BREAZU

19 Părintele meu
C. MUREȘANU

22 Eterna
și fascinantă Românie...
din rapoartele
Securității
Nemulțumirile
turiștilor străini

L. BANU

28 Alo!
Aterizează Restaurația
Memorii inedite
despre revenirea
lui Carol al II-lea în țară
V. AVRAM

EVENIMENT

31 „Gânditorul“
la New York
C. MUȘETEANU

MĂINE
VA FI ISTORIE

33 De la „scriu,
deci exist“
la „tastez, deci...“

C.T. DRAGOMIR

EXCLUSIVITATE

38 Legenda prințesei
pe un cal alb
Amélie Zéphyrine
de Hohenzollern-
Sigmaringen,
străbunica regelui Carol I
C. EGLI

86 Bretania
franco-română
Expoziție la
Muzeul Național de Artă
N. SARRABEZOLLES

43 Meciul
din tribună
Manifestație legionară
la meciul de fotbal
România-Germania
P. ȚURLEA

magazin istoric

Anul XLIV – serie nouă – nr. 1 (514)

ianuarie 2010

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

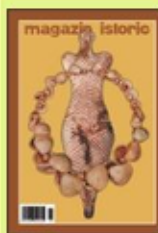
I Tradiția vestimentară din provincia franceză Bretania se remarcă prin marea sa diversitate, fără echivalent în Franța, datorată, precumpănitor, atracției exercitate de regiune asupra artiștilor în căutare de modele originale. Numai formele bonetelor ajung la 1200. Muzeul Național de Artă al României găzduiește, până pe 7 februarie 2010, o frumoasă expoziție, intitulată „Călătorie în Bretania. Artiști francezi și români descoperind cultura bretonă”, în cadrul căreia pot fi admirate și aceste două piese din colecția Muzeului Departamental Breton din Quimper: costum de mire, din 1910, și de mireasă, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

2 În condițiile în care tranzacțiile pentru domeniul Ustie nu avansau, cancelarul polon Jan Zamoyski îi scria lui Ieremia Movilă, în mai 1599, despre un alt domeniu de vânzare, cel de la Piaskowa Skala (în imagine), la Nord-Vest de Cracovia. Dar așezarea acestuia, destul de departe de Moldova, și nu în Podolia, nu a convenit domnului român

4 Două dintre piesele care au putut fi admirate la New York, în cadrul expoziției „The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5.000-3.500 B.C.” (Lumea uitată a vechii Europe. Valea Dunării, 5.000-3.500 î.H.): figurină din lut ars, Drăgușeni, Cucuteni, și colier descoperit la Giurgiuilești

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician

DINU C. GIURESCU,
IOAN-AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Adrian Dumitru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:

Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

LAȘITATEA FAVORIZEAZĂ DICTATURA

CONSTANTIN XENI

Dar cel mai mare rău al dictaturilor este că ele desființează ani de-a rândul, uneori decenii de-a rândul, elitele politice existente și împiedică crearea de alte echipe de merit pentru ziua de mâine. Nemaifiind posibilități de afirmare liberă, nimeni nu-și mai poate câștiga formațiunea politică necesară pentru a lua mâine, când ar înceta dictatura, treburile publice în mâini experimentate. Libera critică, studiul obiectiv al problemelor țării, expansiunea talentelor fiind interzise ani de-a rândul, o țară găsește în fața ei haosul în ora când dictatul dispare brusc. Atunci, în ceasul critic, când statul își caută o nouă conducere, el trebuie să apeleze sau la cei prea bătrâni sau la cei lipsiți de orice pregătire. Câmpul vieții publice e pustiit. Și vai de țară! Și fără să vrei îți veneau în minte cuvintele aceluiași Montesquieu din *Dialogul lui Sylla*: „Cea mai mare dintre crime este să ridici libertățile unui popor din care și tu faci parte“ [...]

Diogene umbla prin Atena căutând cu felinarul aprins „un om“. Dacă s-ar fi umblat acei ani prin capitala României nu zic că nu s-ar fi găsit „un om“, dar cred că degetele de la mâini ar fi fost prea suficiente pentru a-i număra. Veche racilă omenească! Căci acum două sute de ani Voltaire scria: „ce păcat că una din cele mai mari nenorociri ale oamenilor cumsecade e să fie lași. Ofează, tac, mănâncă și uită...“ Așa proceda și la noi imensa majoritate a oamenilor politici.

Și așa a mers mereu, ani de-a rândul. În februarie 1938, printr-o lovitură de stat, se desființează într-o noapte Constituția, care nu

era veche și pentru respectarea căreia Carol II jurase, iar noul document constituțional nu mai recunoaște în realitate, în timp de pace ca și în timp de război, decât o singură putere de stat: regele. Toți sunt uimiți, toți critică în șoaptă, dar toți se duc și iscălesc docil acel document „constituțional“ fără cea mai mică rezervă. Între semnături găsim și pe aceea a generalului I. Antonescu, implacabilul „conducător“ de mai târziu. Mareșalul Averescu, deși vizitat acasă de rege și rugat a

semna, a refuzat până la sfârșit [...]

Profunda observație a lui Napoleon arată încă o dată că pentru a fi un bun cetățean, folositor patriei tale, nu e suficient să fii onest și bine intenționat, ci trebuie să ai curajul civic de a te opune, de a lupta și a-ți risca interesele personale pentru a rezista răului, oricât de sus ar fi izvorul răului.

Vorbind de dictatura lui Napoleon, M-me de Staël scria cu mult adevăr că dictatorii n-ar putea face nimic prin ei înșiși dacă n-ar avea concursul lașității generale. Majoritatea oamenilor capitulează în fața evenimentelor. Puterea lor de judecată nu se poate ridica deasupra faptelor împlinite. Napoleon și ireductibila lui adversară sunt deci perfect de acord asupra vinovăției acelor mulți care din pasivitate sau frică nu găsesc în ei nicio putere de reacțiune contra dictatorilor, ci colaborează cu ei.

(Figuri ilustre din epoca României mari,
Editura Oscar Print,
București, 2009, pp. 117, 119, 129-130)

46 Șase milioane
și jumătate de dosare
A.R. SOKOLOV

51 Iluzia unității
sârbo-croate
I.G. ANDREI

PASTILA DE CUVINTE

56 Mită, șperț...
M. SALA

OPINII, CONTROVERSE

58 Modelul finlandez
și România
lui Antonescu
GH.FL. GHEȚĂU

ECOURI

62 Muncitor
necalificat cu...
studii de Drept
M.-P. IONESCU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Din vremea
când domnitorii își luau
casă de... refugiu
*Domeniul Movileștilor
de la Ustie, Polonia*
T. COJOCARU

71 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

75 Și tu, Brutus?!
*După asasinarea
lui Caesar*
ȘT. VASILIȚĂ

80 Mata Hari,
Josephine Baker,
Maria Tănase
și alte spioane
AL. POPESCU

POVESTEA UNUI TABLOU

84 Paternități
succesive
C. UNGUREANU

88 Copiii, cărămizile
Imperiului Britanic
D. DOLGHIN

ISTORIA ȘI ȘCOALA

91 Dascălul
sfintește locul
A. STAN

HOOVER INSTITUTION

93 O conferință
a lui Brutus Coste
despre importanța
Europei Centrale
și de Est

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

70; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

toți, am devenit victimele unui fenomen pe care un istoric german l-a numit odată ca fiind „întinericul clipei trăite”. Cu alte cuvinte, datorită marii distanțe temporale, lucrurile se văd mai clar, câteodată însă ca fiind chiar mai greu de evitat decât au fost în realitate.

Ritmul procesului de reunificare a fost surprinzător. La mai puțin de un an de la căderea Zidului, cele cinci landuri federale est-germane aveau la Republica Federală. De aceea, Germania nu era cu adevărat pregătită – în domeniul economic, îndeosebi – în ceea ce privește trecerea la altă monedă și privatizarea întreprinderilor de stat; în domeniul justiției, în administrația publică a fost nevoie de găsirea unor soluții în cel mai scurt timp care să ducă la unificarea reglementărilor din aceste domenii. Germania de Est a fost nevoită să facă schimbarea completă a sistemului în cadrul unei perioade de transformare extrem de scurte. Ulterior, am apreciat că unele lucruri ar fi putut fi, cu siguranță, mai bine reglementate. Grație eforturilor tuturor nu am ajuns, ce-i drept, la „sfârșitul istoriei”, în sensul lui Fukuyama, dar am ajuns totuși la un *happy-end*.

– Procesul de reunificare constituie o incon-

testabilă reușită. De unde provin totuși acele câteva voci contestate, nemulțumite, care s-au manifestat și în Germania Federală și în fosta R.D.G.?

– Într-adevăr, reușita reunificării rămâne incontestabilă:

nimeni nu dorește s-o anuleze. De 20 de ani încoace oamenii din întreaga Germanie trăiesc împreună pe tărâmul democrației, libertății și al demnității umane. Data de 9 noiembrie este în același timp și o dată importantă pentru istoria mondială, deoarece ea marchează sfârșitul epocii comunismului și a accelerat răspândirea libertății și democrației în Europa Centrală și de Est.

Voci nemulțumite însă se fac auzite în ciuda celor spuse, și anume, după părerea mea, mai ales din cauza unor așteptări excesive. În clipele de euforie inițială după cotitură, mulți au nutrit speranța că standardele de viață din Germania de Est și de Vest se vor alinia într-un timp scurt. În pofida marilor progrese obținute, acest obiectiv încă nu s-a îndeplinit pe deplin, iar transferurile necesare din Vest spre Est au fost mai mari decât s-a preconizat inițial. Productivitatea în Estul Germaniei este, ca și înainte, inferioară celei din Vest. Pe de altă parte însă, s-au putut înregistra și mari succese. Transferurile din Vestul Germaniei spre Est au putut fi reduse, între timp, în mod considerabil, iar ponderea exporturilor firmelor est-germane – precum și în general ponderea producției industriale – a crescut, în ultimii 5-6

ani, cu 30%. Progresele economice ulterioare, dar și așteptările mai realiste față de procesul de aliniere au făcut ca vocile critice să fie mai puțin auzite în ultimul timp.

Pe lângă componenta economică mai există și o componentă culturală și socială. Din cercetările empirice recente rezultă că identitatea și caracteristicile culturale ale Estului sunt pe cale să dispară. Și totuși, un studiu publicat în aceste zile arată că germanii din Est sunt în continuare „navetiști între două lumi” și, chiar dacă au sosit în noua patrie, nu se simt acceptați. N-am, totuși, nici o îndoielă că sistemul nostru democratic, al „Occidentului”, este superior față de celelalte modele sociale, el presupunând însă o atitudine lăuntrică marcată de responsabilitate proprie și de implicare civică, ce se formează în cel mai bun caz după un exercițiu de decenii. Procesele istorice necesită timp, ceea ce este valabil atât pentru Germania cât și pentru România.

– Poporul german se numără printre popoarele fericite, alături de cele din țările baltice, care au putut corecta nedreptățile izvorâte din cel de Al Doilea Război Mondial. Există în Germania o preocupare pentru problemele nerezolvate încă pe care le-a generat Pactul Ribbentrop-Molotov în Europa?

– Tratatul germano-sovietic din 23 august 1939 sau mai bine zis „Pactul Hitler-Stalin”, precum și Protocolul adițional secret care a prevăzut împărțirea „sferelor reciproce de interes din Europa de Est” între Uniunea Sovietică și Imperiul

German erau din capul locului – să spunem răspicat acest lucru – o nerespectare a dreptului internațional. Din punct de vedere istoric, Tratatul a oferit ultima și, poate, decisiva treaptă care a dus la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, care – și aici nu încap nicio îndoială – a fost declanșat de Hitler.

Ordinea de după război creată în Europa nu este totuși în primul rând o urmare a acestui Pact, ci, mai mult, a înțelegerilor Aliatilor privind ducerea războiului și orientarea politicii de după război. Aici trebuie incluse și tratatele de pace din anul 1947 încheiate cu unele state din Europa de Est.

În această ordine de idei suntem conștienți de faptul că fără cel de Al Doilea Război Mondial început de Germania n-ar fi existat nici dictaturile comuniste din Europa Centrală și de Est și nici divizarea continentului și a Germaniei.

Depășirea divizării germane, inițiată de căderea Zidului și desăvârșită prin reunificarea Germaniei la 3 octombrie 1990, a pus de fapt capăt unei situații nedrepte. Acest lucru a devenit posibil și grație politicii de destindere din anii '70 ai secolului trecut și aici mă refer în special la procesul CSCE. După o perioadă de negocieri de mai

mulți ani s-a putut consacra, în Actul final de la Helsinki, inviolabilitatea frontierelor în Europa, dar și posibilitatea modificării lor pe cale pașnică. Noi, germanii, ne-am angajat mult în acest sens tocmai ținând cont de divizarea Germaniei.

Despre ce fel de „nedreptăți”, așa cum ați formulat dumneavoastră, mai poate fi vorba? În ce privește Germania, noi am recunoscut frontierele europene în formă actuală adică linia Oder-Neisse ca frontiera estică a Germaniei, ceea ce implică și renunțarea la orice revendicare asupra unor teritorii situate la Est de această graniță. Acest lucru a fost stabilit deja în așa-numitele Tratatate cu Estul încheiate de Willy Brandt și a fost reconfirmat prin Tratatul doi plus patru din 1990. Afirmarea acestui lucru este parte integrantă a oricărei politici responsabile. Obiectivele politicii externe a Germaniei și a partenerilor săi din UE și NATO se orientează, în mod firesc, după aceste principii.

Astăzi este deja de domeniul trecutului ceea ce i-a apăsât atât de mult pe oameni, atunci: Cortina de fier, divizarea Europei, confruntarea blocurilor. Această experiență comună leagă și România și Germania. Odată cu răsturnarea dictaturilor comuniste în toamna anului 1989 a început nu numai

Doi dintre artizanii procesului de reunificare: liderul sovietic Mihail Gorbaciov și cancelarul german Helmut Kohl (dreapta)

reunificarea germană, ci și reunificarea Europei, care a putut fi continuată cu succes, rezultatul fiind aderarea statelor din Europa Centrală și de Est, inclusiv a României, la Uniunea Europeană.

Prin crearea Uniunii Europene noi, europenii, am creat o mare operă a păcii, democrației, drepturilor omului și prosperității. Imperativul este acum să purtăm un dialog intens cu partenerii noștri europeni despre modul în care acest model european poate fi dezvoltat mai departe, împreună cu vecinii săi. Actualmente, pentru noi, se află pe agenda politicii externe, pe lângă relațiile cu Republica Moldova, apropierea Ucrainei de UE, parteneriatul cu Rusia, democratizarea Belarusului, cooperarea cu Asia Centrală și o colaborare fructuoasă în zona Mării Negre și în Caucaz.

– Pornind de la întrebarea de mai sus, are Germania o deschidere suplimentară, în comparație cu alte țări ale Uniunii Europene, față de eforturile pe care le face România pentru ca Republica Moldova să nu fie lăsată

... în contradicție cu entuziasmul generat de căderea Zidului

În afara proceselor de integrare europeană?

Uniunea Europeană este încă de pe acum cel mai mare partener comercial al Republicii Moldova. Dincolo de aceasta, noi suntem de părere că, sub toate aspectele, ar trebui să se producă o mai mare apropiere a Republicii Moldova de UE. Acest proces se desfășoară în mai multe etape. În 1998 a intrat în vigoare un Acord de parteneriat între Republica Moldova și Uniunea Europeană, iar în scurt timp așteptăm începerea negocierilor cu privire la încheierea unui Acord de asociere. Aceste etape succesive în procesul de apropiere depind de stadiul respectiv al reformelor dintr-o țară. Dacă alinierea la standardele Uniunii Europene a avansat în așa măsură, încât atingerea gradului de pregătire pentru aderare să pară un obiectiv realizabil, în final vor putea începe negocierile de aderare având ca obiectiv dobândirea calității de membru deplin al UE. Această perspectivă ar trebui să existe și pentru Republica Moldova. Momentan, acest lucru mi se pare încă o privire într-un viitor mai îndepărtat.

În acest context, doresc să menționez și un alt instrument al relațiilor externe ale UE: „Parteneriatul Estic“, la a cărui înființare în luna mai a acestui an a participat și Republica Moldova. Printr-o participare activă, Republica Moldova poate întreprinde și alți pași pentru adâncirea continuă a relațiilor sale cu UE.

– Dacă cineva v-ar spune că se teme ca nu

cumva istoria să se repete și Germania să nu refacă politica de alianțe din preajma celui de Al Doilea Război Mondial, ce i-ați răspunde?

– Mă îndoiesc să existe cineva care trăiește în mod serios o astfel de așteptare. Dacă totuși am accepta această ipoteză aș răspunde că această temere este complet lipsită de motivație.

Premisele istorice sunt astăzi cu totul altele. Înainte de Al Doilea Război Mondial, o Germanie guvernată de un regim dictatorial se afla în conflict cu aproape întreaga Europă și cu o Rusie și ea guvernată totalitar.

Republica Federală Germania este un stat care se bazează pe principiile păcii, libertății, democrației și drepturilor omului, obiective care formează și fundamentul politicii noastre externe. Germania susține împreună cu partenerii

săi din UE – printre care se numără și România –, din Națiunile Unite și din alte organizații internaționale niște obiective care servesc tuturor: depășirea crizei economice și financiare, protecția climei, gestionarea crizelor din Orientul Apropiat și Mijlociu, dezarmarea internațională și implementarea Tratatului de la Lisabona.

Constituția germană – Legea fundamentală – stabilește chiar în preambul că Germania dorește să servească „păcii în lume ca un membru cu drepturi egale într-o Europă unită“. Așa cum Legea fundamentală interzice purtarea unui război de agresiune, tot așa Tratatul doi plus patru din 1990 stabilește că de pe pământ german poate emana doar pacea.

Ascensiunea economică și schimbarea unei țări care a provocat nenorocire pentru ea însăși și pentru lume și transformarea ei într-o democrație stabilă, devenind un partener recunoscut în plan internațional, sunt tot atâtea motive de mândrie pentru majoritatea germanilor. Majoritatea aceasta consideră patria sa ca fiind o țară care, deși joacă un rol influent în lume și este conștientă de forțele sale în raport cu alte țări, folosește această influență în primul rând pentru promovarea unor interese comune: ca mediator și motor al integrării europene și ca promotor al echilibrului și al solidarității. „Alianțele“ de astăzi se numesc UE, NATO, Consiliul Europei și Națiunile Unite.

Nu există nicio alternativă.

Istorie cunoscută ...mai puțin

BUCUREȘTI 1459-2009. 550 DE ANI. DE LA CE?

CONSTANTIN REZACHEVICI

Răspunsul la întrebarea din titlu pare cât se poate de simplu. Toți cei pe care i-am întrebat ce s-a aniversat – modest, de altfel – în septembrie 2009 mi-au răspuns fără ezitare: 550 de ani de la atestarea în scris a orașului București, care, evident, era mult mai vechi.

Răspuns greșit. Acum 550 de ani Bucureștii nu existau, nici ca oraș, nici ca o cetate (așezare înconjurată de ziduri sau alte fortificații), cum s-a interpretat uneori. Orașul București s-a format ulterior, adică după 20 septembrie 1459, data hrisovului lui Vlad Țepeș emis în reședința domnească din „cetatea (grad) București“. Hrisovul în sine reprezenta întărirea unei cumpărături, dotată cu imunitate, în județul Mehedinți, pentru un oarecare Andrei cu fiii săi, însemnătatea actului slavon fiind legată de locul emiterii lui. Nu e însă vorba doar de prima mențiune a numelui București (singurul cuvânt românesc din text), ci de faptul că acesta denumește astfel o cetate, în slavonă grad, care era reședința domnească. Nu un târg (forum termen atestat în Țara Românească la 1372, trag, târg – pomenit la 1422), nici un oraș (atestat la 1389, din maghiarul város), ci o reședință domnească sub formă de cetate.

Nu s-a remarcat că deși reședințele mai vechi de la Curtea de Argeș și Târgoviște aveau incinte întărite în prima jumătate a secolului al XV-lea, nu sunt pomenite ca cetate, iar documentele domnești erau scrise „în Arghiș“ sau „în Târgoviște“. Doar Bucureștii denumesc, începând din 1459, o cetate, în fapt un castel – cum vom vedea –, ca sediu al reședinței domnești. Era vorba, așadar, de o construcție aparte. Dar prin ce era ea deosebită?

Mănăstirea Mihai Vodă,
un reper al vechiului București

Deși cunoscut încă din 1906, hrisovul lui Vlad Țepeș, publicat în 1937-1938 și ajuns vedeta marilor manifestări organizate în București acum 50 de ani, la aniversarea a 500 de ani de la atestarea, tocmai prin el, a existenței „orașului București“(!), nu ne ajută, ca atare, nici astăzi să răspundem la două întrebări capitale: unde a fost amplasată această reședință domnească și prin ce se deosebea ea de rezidențele mai vechi de la Argeș și Târgoviște?

Bucur și colina Radu Vodă

Desigur, astfel de întrebări și le-au pus și în trecut cei interesați de originea Bucureștilor. Dar în lipsa izvoarelor scrise și a cercetărilor arheologice temeinice, organizate abia după mijlocul secolului al XX-lea, răspunsurile au pornit și s-au împotmolit în „tradiție“. Este, de altfel, un vechi păcat al istoricilor, literaților, ziariștilor ș.a., ca, atunci când nu pot lămuri o problemă istorică – în loc să răspundă cinstit că nu știu cum se poate rezolva aceasta, așa cum cerea, pe bună dreptate, bizantinistul Ostrogorski –, să recurgă la formule lesnicioase și

ambigui, de felul: așa cum spune legenda, tradiția, istoria etc., prin care cred că scapă de cercetări și de răspundere științifică. De aceea, și astăzi istoriografia românească e încă plină de legende legate de Negru Vodă, Radu Negru, Bucur Ciobanul etc.

Asta nu înseamnă că tradiția istorică trebuie ignorată, ci doar folosită rațional. În cazul Bucureștilor, numele acestuia, care, de altfel, se întâlnește în tot spațiul românesc, venind din substratul preroman, cu înțelesul de *frumos*, este, desigur, după obiceiul românesc, legat de un anume Bucur, care a întemeiat cândva o așezare stăpânită de urmașii săi.

Legenda populară auzită la fața locului și consemnată în 1728 de sasul Johann Filstich, rectorul gimnaziului din Brașov (1720-1743), vorbește de ciobanul Bucur, care a întemeiat un schit pe o colină „în calea Dunării“(!). Biserica despre care autorul sas spune că în vremea sa era înconjurată de un zid de piatră, se afla lângă Dâmbovița și era lăcaș de închinăciune pentru orășenii care se adunaseră în jurul ei. Colina însă nu e localizată, iar legenda populară îndreptățește doar numele Bucureștilor. Nici avatarurile lui Bucur în abundența literatură istorică românească și străină a secolelor XVIII-XIX (cioban – tâlhar, uneori conștopit cu Radu Negru, pescar sau fiu de voievod din seco-

lul al XIV-lea, legat nu întâmplător de Transilvania sau Moldova în cadrul unor adevărate basme cu substrat conjunctural-politic) nu sunt în măsură să ne lămurească mai mult. Doar la 1835 Iosif Genilie, cu prestigiul său de profesor de geografie și istorie la Colegiul „Sf. Sava“, identifică „mica biserică“ a lui Bucur cu cea aflată atunci, ca și acum, „pe un deluț între Radu Vodă și Dâmbovița“, adică cu biserița Sf. Atanasie a cimitirului mănăstirii Radu Vodă.

Justificarea acestei păreri o face însă la 1858 scriitorul Alexandru Pelimon, personaj puțin instruit, care, crezând eronat că numele Bucur vine de la slavul *radosti* (bucurie), îl identifică pe acesta cu Radu Negru, cu atât mai mult cu cât numele Radu provine într-adevăr de la termenul slav amintit. Nu ține însă seama că mănăstirea Radu Vodă, de pe colina cu același nume, pe care se afla și biserița Sf. Atanasie, a fost înălțată de voievodul Radu Mihnea abia la 1613-1614. Iar mica biserică a cimitirului mănăstirii, pe care o credea cea a lui Bucur, a fost înălțată la 1742, dată înscrisă pe unele cărămizi ale lăcașului. Până și predecesora din lemn a acesteia, evidențiată arheologic, data doar din secolul al XVI-lea. În plus, colina, mai precis malul înalt al Dâmboviței, de la Radu Vodă (la Sud-Est de Piața Unirii) a fost socotită „din jos“ de București până în vremea lui Matei Basarab, când a fost integrată orașului. Astfel că aceasta nu putea fi inima Bucureștilor, locul unde Vlad Țepeș a ridicat *cetatea București*.

Istorie cunoscută ...mai puțin

BUCUREȘTI 1459-2009. 550 DE ANI. DE LA CE?

CONSTANTIN REZACHEVICI

Răspunsul la întrebarea din titlu pare cât se poate de simplu. Toți cei pe care i-am întrebat ce s-a aniversat – modest, de altfel – în septembrie 2009 mi-au răspuns fără ezitare: 550 de ani de la atestarea în scris a orașului București, care, evident, era mult mai vechi.

Răspuns greșit. Acum 550 de ani Bucureștii nu existau, nici ca oraș, nici ca o cetate (așezare înconjurată de ziduri sau alte fortificații), cum s-a interpretat uneori. Orașul București s-a format ulterior, adică după 20 septembrie 1459, data hrisovului lui Vlad Țepeș emis în reședința domnească din „cetatea (grad) București“. Hrisovul în sine reprezenta întărirea unei cumpărături, dotată cu imunitate, în județul Mehedinți, pentru un oarecare Andrei cu fiii săi, însemnătatea actului slavon fiind legată de locul emiterii lui. Nu e însă vorba doar de prima mențiune a numelui București (singurul cuvânt românesc din text), ci de faptul că acesta denumește astfel o cetate, în slavonă grad, care era reședința domnească. Nu un târg (forum termen atestat în Țara Românească la 1372, trag, târg – pomenit la 1422), nici un oraș (atestat la 1389, din maghiarul város), ci o reședință domnească sub formă de cetate.

Nu s-a remarcat că deși reședințele mai vechi de la Curtea de Argeș și Târgoviște aveau incinte întărite în prima jumătate a secolului al XV-lea, nu sunt pomenite ca cetate, iar documentele domnești erau scrise „în Arghiș“ sau „în Târgoviște“. Doar Bucureștii denumesc, începând din 1459, o cetate, în fapt un castel – cum vom vedea –, ca sediu al reședinței domnești. Era vorba, așadar, de o construcție aparte. Dar prin ce era ea deosebită?

Această primă Curte a Dâmboviței, care nu avea nicio așezare în preajmă, se prezenta, cum ne arată cercetările arheologice, ca o casă dreptunghiulară de cărămidă, cu suprafața de 160 m², având acoperiș de olane, fiind înconjurată de un șanț de apărare cu lățimea medie de 2 m. În acest șanț s-au aflat resturi și monete din vremea lui Mircea cel Bătrân, căci construcția a sfârșit arsă în timpul campaniilor lui Mehmed I, de după moartea marelui voievod, ultima, cea din 1420, ducând la moartea lui Mihail I. De altfel, această casă semăna foarte mult cu clădirea patrulateră construită tot de către Mircea pentru fiul său la Târgoviște, cam în aceeași vreme, înainte de 1396, ultima păstrându-se mai bine, înglobată mai târziu în palatul domnesc din stânga Ialomiței.

Desigur, Mircea cel Bătrân a poposit nu o dată la Curtea Dâmboviței, în trecere spre Giurgiu unde, între 1403 și 1406, a ridicat cetatea sa insulară, pentru protejarea unui important vad comercial al Dunării. Spre acesta convergeau vechile drumuri comerciale muntene care veneau de la Nord, Est și Vest, unindu-se după Târgșor (*Târgul Nou*, dăruit și el de Mircea cel Bătrân cu privilegiu de comerț și drept de vamă) într-un *unic drum*, care cobora spre singura trecătoare dintre codrii seculari, pentru a-și urma cursul chiar prin partea de Răsărit a Curții dâmbovițene, acolo unde mai târziu vor lua naștere Bazarul (pe locul Pieței de Flori din vremea noastră) și cartierul negustoresc, ce va contribui din plin la formarea orașului București. În

Basarab cel Bătrân Laiotă
(1473-1477)

1403, odată cu privilegiul de comerț liber acordat negustorilor din Liov și din toată Polonia și Lituania, Mircea însuși a deschis un nou drum comercial spre Giurgiu, ramură a „drumului moldovenesc” care ocolea prin Brașov, la rândul său segment important al căii comerciale ce unea bazinul baltic cu cel al Mării Negre.

Nici cucerirea Giurgiului de către otomani, în 1417, și transformarea sa în raia, și nici distrugerea Curții Dâmboviței, foarte probabil în timpul campaniilor lui Mehmed I din 1419 și 1420, n-au afectat însemnătatea acestui drum și nici importanța strategică a colinei pe care se înălțase

vreme de câteva decenii Curtea Dâmboviței. Aceasta a înțeles-o foarte bine nepotul lui Mircea, Vlad Țepeș (1448; 1456-1462; 1476), care a și luat unele măsuri demne de amintit.

Interesat precum bunicul său de confruntarea cu Înalta Poartă, ca și de reglementarea relațiilor comerciale cu Brașovul, ambele aspecte legate de drumul unic Târgșor-Giurgiu, străjuit la mijloc de ruinele Curții Dâmboviței, chiar în ajunul confruntării cu otomanii, Țepeș a întărit Curtea domnească de la Târgșor, înălțând în interior și o biserică. În apropierea drumului spre Giurgiu a ctitorit mica mănăstire Comana, apărută de mlaștinile și apele care o înconjurau. Atenția principală și-a îndreptat-o însă spre transformarea Curții de Dâmbovița în Cetatea Dâmboviței. În timp ce la Târgoviște s-a mulțumit doar să schimbe clopotnița bisericii de lângă casa domnească în donjon (primul turn al Chindiei), dacă într-adevăr el a fost autorul acestei lucrări.

De la Curtea de Dâmbovița la Cetatea București

Construcția cetății de pe colina lui Bucur a durat mai mult de un an. În iunie 1458, Vlad Țepeș cerea la Brașov meșteri pentru aceasta, iar la 20 septembrie 1459 emite primul său hrisov păstrat din „cetatea București”, marcând astfel sfârșitul lucrărilor. Actul nu menționează numele grămăticului care l-a scris. În schimb, între martori sunt amintiți șase „jupani”, boieri de frunte, și

Nucleul viitorului oraș

Spațiul dintre râurile aproape paralele Dâmbovița și Colentina a fost populat din cele mai vechi timpuri, cu densitate mai mare de locuire pe cursul sinuos și mlăștinos al Dâmboviței. Aici, apărate de revărsări, pe colinele din stânga râului – Ostrovul Sf. Elefterie, Mihai Vodă, Gorgan, Gorgănel, Mitropolie, Curtea Veche și Radu Vodă – sau pe dealurile din dreapta Dâmboviței (Lupeștilor – Spirii, Filaretului, Piscului), ca și pe ambele maluri ale Colentinei, în poieni întinse din mijlocul Codrului Vlăsiei (adică al Țării Vlahilor), lângă iazuri cu pește, au dăinuit în timp (unele în chip de cartiere până în zilele noastre), în vatra viitoare a Bucureștilor, 40-60 de sate medievale (fiecare cu până la 12-15 locuințe). Niciunul însă nu a purtat numele unui strămoș-întemeietor Bucur.

Locul de care a fost legat numele Bucur-București trebuie, așadar, căutat în vechea vatră a orașului. Iar aceasta nu era deloc întinsă. Până spre mijlocul secolului al XVII-lea, de la Est la Vest, adică între mănăstirile Radu Vodă („din jos de București“) și Mihai Vodă („din sus de București“) aflată înainte de demolare și

translatărea bisericii în dreptul stației de metrou Izvor), și de la Nord la Sud, adică de la mănăstirea Sărindar (aflată între Cercul Militar și Calea Victoriei) și biserica Colței, până la biserica mănăstirii Sf.

Ecaterina (la Sud de Piața Unirii), orașul București putea fi străbătut cu piciorul crucii sau curmeziș în doar 20 de minute. Iar în secolul al XVI-lea era încă mai mic. Nucleul acestui oraș de la care a pornit totul a fost colina din zona numită astăzi Curtea Veche, *singurul loc de care în documentele secolului al XV-lea se leagă numele București*. Dacă au existat cu adevărat, numai aici vor fi fost cândva schitul și stâna legendarului Bucur.

Cel care privește astăzi zona Curtea Veche, cu totul aplătinată și astupată de depuneri, cu greu poate să-și imaginezeze că aici, pe malul stâng al vechii Dâmbovițe, s-a aflat o colină care prin calitățile sale strategice a atras atenția domniei. De altfel, apărută la Sud de un cot al râului, la Est de cursul unei Bucureștioare, la Vest de un braț al Dâmboviței, iar la Nord de o zonă băltoasă, colina, după cercetări arheologice, a fost mereu locuită, îndeosebi în secolele IV-VII și IX-XI, după care un incendiu, rezultat probabil al unei treceri a cumanilor, a pus capăt pentru mult timp locuirii.

Pivnițele boltite de la Curtea Veche

O colină cu importanță strategică

De abia peste aproape trei secole, spre sfârșitul veacului al XIV-lea, colina pustie a fost din nou ocupată, de data aceasta de către domnia Țării Românești. Foarte probabil, Mircea cel Bătrân (1386-1418), cel cărui românii îi datorează abaterea spre Europa Centrală a direcției principale de atac a turcilor otomani, care până în vremea sa viza Dunărea de Jos, a construit pe colina lui Bucur (astăzi zisă Curtea Veche) o Curte domnească fortificată, ca sediu, desigur, al pârcălabului județului Ilfov (adică Ariniș), dar care putea sluji și ca reședință pentru domn. În vreme ce Mircea cel Bătrân își avea sediul la Curtea de Argeș, iar pentru fiul și asociatul său la domnie Mihail construisese o nouă reședință la Târgoviște, Curtea de Dâmbovița, cum trebuie să se fi numit inițial aceasta (căci construcția ulterioară a lui Vlad Țepeș a păstrat un timp denumirea „Dâmboviței“), se afla chiar în centrul posesiunilor lui Mircea, care după 1390 se întindeau de la Banatul de Severin până la Nord de Varna.

Ruinele Târgoviștei

1397) de către voievodul Transilvaniei, Ștefan de Șteborich. Câtă vreme a existat doar construcția de cărămidă a Curții ridicate de Mircea cel Bătrân pe colina de la Curtea Veche, pe malul stâng al Dâmboviței, diferențierea era ușor de făcut, dar odată cu cetatea (castel) înălțată de Vlad Țepeș pe cursul inferior al râului, confuzia între cele două „cetăți” de pe Dâmbovița era iminentă. Așa că Vlad Țepeș și-a numit la 1459 cetatea sa „București”.

Cum apare orașul București

La 1462, în urma campaniei lui Mehmed al II-lea, protejatul acestuia, Radu cel Frumos, se stabilește, pe urmele fratelui și rivalului său, Vlad Țepeș, în „Cetatea București” vreme de peste un deceniu (1462-1474). Astfel, *Radu cel Frumos inaugurează așezarea aici a domnilor care căutau apropierea de Înalta Poartă și ajutorul otomanilor de la Dunăre*. Nu s-a observat că pe la sfârșitul acestei perioade, care este și cea de final a domniei lui Radu cel Frumos, „Cetatea București” începe să fie numită „Cetatea de scaun București” (17 mai 1473), spre deosebire de mai vechile curți domnești, care continuă să fie numite simplu „Târgoviște” și „Arghiș”. *Noua denumire oficială* e cunoscută și în Moldova, unde însă continuă să i se alăture vechiul apelativ „Dâmbovița”. Astfel,

Biserica Sărintar, văzută de pe terasa Teatrului Național

la 23-24 noiembrie 1473, după cronică de Curte de la Suceava, Ștefan cel Mare a luat „Cetatea de scaun numită Dâmbovița”, de unde Radu cel Frumos fugise pe ascuns la otomani. Aceeași cronică, dar și relatările celei moldo-germane arată că era vorba de o fortificație destul de puternică, în care Radu cel Frumos își ținea tezaurul și familia, apărută de „oastea” sa. Ca atare, Ștefan cel Mare a „împresurat” cetatea (castelul) și a „asediat-o cu tărie” și, numai după două zile, „a pătruns cu forța înăuntru”, capturând „toate comorile lui (Radu) și toate veșmintele lui și toate steagurile lui”, adică „mari comori”, „toate giuvaierurile pe care le stăpânește de obicei un principe”, împreună cu soția și unica fiică a lui Radu cel Frumos, pe ultima luând-o mai târziu de soție, astfel neamul Bogdăneștilor unindu-se cu cel al lui Basarab I.

Legat de același eveniment militar din noiembrie 1473 este demn de remarcat că pentru prima oară în istoria românească o reședință domnească, cea a lui Radu cel Frumos din Cetatea București (Dâmbo-

vița), e numită în traducerea unui letopiseț de la Putna, scris la începutul secolului al XVI-lea, „stolița sa”, așadar, *capitala* sa.

În 1475-1476 Basarab cel Bătrân Laiotă (1473-1477, cu întreruperi) e atestat documentar și el în aceeași „cetate de scaun București”, reparată și mai bine întărită după trecerea sa de

partea otomanilor, astfel că Ștefan cel Mare, pentru a-l reinstaura în 1476 pe aliatul său Vlad Țepeș, e nevoit să cucerească pentru a doua oară cetatea, după un asediu care de data aceasta a durat două săptămâni (19 octombrie-2 noiembrie 1473). Cetatea București era socotită atunci de regele Ungariei Matia Corvin „cea mai puternică a țării, întărită și prin lucrări de artă (militară) și de la natură”.

Nu mai că lângă ea nu era *nicio așezare orășenească*. Cu prilejul asediului din toamna lui 1473 Ștefan cel Mare a stat „trei zile lângă o pădure”, alături de care se mai afla doar „cetatea de care” (tabăra mobilă) a oștii învinse a lui Radu cel Frumos. Cetatea de scaun București se afla, de fapt, în coridorul dintre codri, pe unde cobora la Dunăre vechiul și unicul drum dinspre Nord, trecând pe la Cotroceni și Gura Văii (Dealul Spirei, pe locul căreia s-a construit Palatul Parlamentului). Nici în anii următori izvoarele scrise sau arheologice nu atestă încă existența lângă cetate a unui oraș. Cu toate că după o funcționare neîntreruptă din

mai mulți dregători din Sfatul domnesc, ceea ce arată că Țepeș se instalase aici însoțit de Curtea sa încă din septembrie 1459.

Noua cetate de formă dreptunghiulară (30,45m x 22,75m), cu latura lungă spre Dâmbovița, avea suprafața de aproape 700 m², depășind așadar mult vechea Curte domnească pe care o înglobase, din care a păstrat doar un zid de la Apus. Era construită de data aceasta din bolovani de râu aduși de departe, dar zidurile de numai 0,70 m dovedesc că trebuie să fi avut în jur o puternică palisadă. Un parter înalt și masiv (care ar fi putut suporta, eventual, unul sau două caturi), judecând după faptul că era susținut de pînîțe înalte de 4 m, compartimentate și acoperite de planșee de lemn așezate pe bârne masive, mărghinea o curte interioară de aproape 110 m². Camerele domnești și cea a tronului se aflau pe latura de Apus, în vreme ce pe partea de Răsărit nu putea lipsi o biserică sau cel puțin o capelă. Documentele domnești emise aici denumesc ansamblul „cetate”, dar oșteanul (german) autor al cronicii moldo-germane a lui Ștefan cel Mare i-a spus, cu mai mult temei, „castel”. Oricum, o construcție deosebită de tot ce se cunoaște a fi existat atunci în Țara Românească.

Vlad Țepeș a rămas, cu unele întreruperi, în „Cetatea București”, urmărind pregătirea campaniei sultanului Mehmed al II-lea împotriva Țării Românești, cel puțin până la 27 septembrie 1461, când înzestrează noua sa citorie, mănăstirea Comana (unde își va afla mormântul peste 15 ani) cu satul numit de atunci, semnificativ, Călugăreni. În

documentele externe din 4 iunie și 10 octombrie 1460, emise *ex castro fluvii Domboviche*, continuă, așadar, un timp și după 20 septembrie 1459 să numească Cetatea Dâmboviței noul său castel-reședință, cu apelativul preluat de la cel al vechii Curți care l-a precedat, pentru că în afara Țării Românești, la Brașov sau în Moldova, noul nume nu era încă receptat. Cronicile moldovene, înregistrând informațiile vremii despre asedierea de către Ștefan cel Mare la 1473 a reședinței lui Radu cel Frumos, o pomenesc totuși și după 14 ani sub numele de „cetatea numită Dâmbovița”. Numai că pe plan intern Vlad Țepeș utilizează, de pildă, la 10 februarie 1461, doar *numirea pe care el însuși a dat-o, aceea de Cetatea București, care s-a și impus*.

Așadar, hrisovul lui Țepeș emis la 20 septembrie 1459 în „Cetatea București”, încadrat între documentele externe în care domnul folosește pentru același loc apelativul „Cetatea Dâmboviței”, este foarte pro-

babil chiar *primul act în care se utilizează denumirea românească București, ne-atestat niciodată până atunci*, ca nume al noii reședințe a lui Țepeș. Atrag încă o dată atenția că topicul București, care își face apariția în izvoarele scrise la 20 septembrie 1459, *nu atestă existența orașului București sau a cetății din jurul acestuia, cum se afirmă de obicei eronat, ci doar pe cea a cetății (castel) reședința domnească cu acest nume înălțată de Vlad Țepeș între 13 iunie 1458 și 20 septembrie 1459, pe lângă care numai ulterior va lua naștere orașul care i-a preluat numele*.

Fără îndoială, apelativul București vine, după obiceiul românesc, de la cel al unui (stră)moș Bucur, legat încă în vremea lui Țepeș de colina (astăzi Curtea Veche) pe care acesta și-a înălțat reședința, pentru că numai astfel se explică de ce a ales pentru aceasta numele București. Se pune însă întrebarea: de ce la încheierea lucrărilor de construcție, *prin actul din 20 septembrie 1459, Țepeș a „botezat-o” București și nu a păstrat mai vechiul nume de Curtea (sau Cetatea) Dâmboviței?* Răspunsul nu poate fi decât unul. Pentru că numele „Cetatea Dâmboviței” era de mult atribuit fortificației de pe cursul superior al râului, de la Cetățenii din Vale, județul Argeș, care controla, chiar printr-un zid, valea Dâmboviței, de la poalele vechii cetăți, prin care trecea drumul de la Brașov la Câmpulung și Curtea de Argeș. În această cetate de pe stâncă, ce funcționa încă în vremea lui Țepeș, a fost asediat și prins în ianuarie 1397 Vlad I (1396-

Hrisovul emis de Vlad Țepeș la 20 septembrie 1459

**CLIO
ANUNȚĂ**

DIN BUCUREȘTIUL DE ALTĂDATĂ...

ADINA RENȚEA
Director, Muzeul Național Cotroceni

O călătorie în timp, pe străzile și bulevardele Bucureștiului de la finele secolului al XIX-lea, pe sub bolțile arborilor ce le străjuiesc, bolți umbroase, atât de plăcute în arșița verii, o călătorie într-un oraș fermecător, plin de contraste, grandios și modest în același timp, poate fi pentru noi, cei de azi, o poveste despre un oraș paradisiac. Un București care mai trăiește încă în poveștile locuitorilor săi, cei care l-au cunoscut într-o vreme în care purtau hainele croitorilor parizieni, se plimbau pe Kiseleff, mergeau la cursele de la hipodrom sau duminica, la braț, la biserică.

Prea puțin preocupați de amintirile și de nostalgia Bucureștiului de altădată, multora le este greu să creadă că orașul a avut și alt chip, diferit de înfățișarea sa contemporană.

La mai bine de jumătate de mileniu de când i-a fost atestat documentar numele printr-un document emis de cancelaria voievodului Vlad Tepeș (20 septembrie 1459), la 350 de ani de când a devenit capitala Țării Românești (1659) și cu ocazia celei de-a XVII-a ediții a Zilei Europene a Patrimoniului, Muzeul Național Cotroceni a organizat, în perioada 12-20 septembrie 2009, o serie de evenimente culturale reunite sub genericul „Din Bucureștiul de altădată...”.

Vizitatorii au putut cumpăra din grădina Palatului obiecte din cuferele bunicii, au asistat la momentul maiestuos al schimbării gărzii, primind și explicațiile istorice ajutătoare de la specialiști, într-un cuvânt, s-au transpus într-o lume cunoscută doar din lecturi și filme.

Au fost șapte zile de maraton cultural, în grădina Palatului Cotroceni – un monument istoric important pe harta Bucureștiului. O expoziție a reconstituit atmosfera de început de secol în București și la Palatul Cotroceni, până la izbucnirea Primului Război Mondial (1900-1914); publicul bucureștean a putut admira automobile de epocă (Olds Patent 1888, Ford 1912), un velociped din 1900, aparate de fotografiat de atunci, imagini reprezentând

Palatul Cotroceni, familia regală și princiară, monumente și clădiri din București, în stil arhitectural francez, grandioase, dar rafinate în același timp, machete de emisiuni filatelice reprezentând, de asemenea, monumente și clădiri din București.

Atmosfera cafenelelor ca și viața literar-artistică au fost surprinse de cărți poștale cu familia regală, cărți și albume de călătorie, volume purtând semnături ale unor personalități române și străine, cărți vechi de bucate, meniuri, partituri muzicale, obiecte de artă decorativă, picturi, gravuri, piese de mobilier de mici dimensiuni, obiecte meșteșugărești, costume populare aduse de anticari, dar și de personaje în vestimentație de epocă.

N-a fost uitat nici inegalabilul Caragiale, prezent și el în atmosfera de altădată a Bucureștiului, prin cele câteva spectacole de teatru (*D'ale lui Nenea Iancu, Bonsoir Mon Cher*).

De la invitația la vals și muzica Bucureștiului de altădată, până la concertul de chitară clasică și flaut și recitalurile Lianei Lungu și Paulei Selling, arcul peste timp s-a încheiat în chiar ziua aniversară a Bucureștiului, 20 septembrie, cu un recital de excepție, cu cele mai frumoase melodii de jazz, alături de Florin Niculescu și invitații săi. ■

Momentul schimbării gărzii

1459 a Cetății de scaun București, în legătură cu aceasta și nevoile sale trebuie să se fi format o locuire în partea de Est a colinei (Curtea Veche) și spre Răsărit de apa Bucureștioarei, pe malul stâng al vechii Dâmbovițe, în direcția înălțimii de la Radu Vodă. Acesta a fost, desigur, punctul de pornire al viitorului oraș București. Cu timpul, această așezare de la Estul cetății de reședință s-a populat cu slujitori, meșteșugari, negustori (atestați la 1476 în relații cu Brașovul), oșteni și boieri.

Nici cetatea domnească nu a rămas la fel. La nici doi ani după asediul lui Ștefan cel Mare, Basarab cel Tânăr Țepeluș (1474; 1478-1482, cu întreruperi) o reface în întregime, cu meșteri brașoveni, la 1478, între 3 aprilie, când se afla „în Cetatea de scaun București”, și 9 septembrie, când era deja instalat în „Noua Cetate”. Aceasta era chiar mai mare decât precedenta, a lui Vlad Țepeș, fiind întinsă pe 900 m², mai cu seamă spre Răsărit, cu ziduri din bolovani și cărămizi, pivnițe boltite și curte interioară.

La Est, Maria, doamna lui Țepeluș, a ridicat, se pare, biserica zisă mai târziu a Domnițelor, distrusă de Sinan pașa la 1595, pe locul unde o cruce de piatră (în partea de Răsărit a Pieței de Flori) amintește și azi o altă biserică, Sf. Anton, din veacul al XVIII-lea. Dacă Basarab cel Tânăr rămâne în „Noua

Cetate de scaun București” (18 ianuarie 1480), urmașul său, Vlad Călugărul (1481; 1482-1495), fratele mai mic al lui Vlad Țepeș, revine din 1482 „în Orașul (varoș) de scaun Târgoviște”, încheind astfel prima etapă (1459-1482), de peste două decenii, în care Cetatea București a fost principală reședință domnească a Țării Românești.

De la 1482 la 1626, Târgoviștea redevine reședință principală a domnilor Țării Românești, care căutau distanțarea de Înalta Poartă și de turcii otomani dunăreni. În fapt, domniile alternau Curțile de la Târgoviște și București, fiecare ajungând astfel principală sau secundară, în funcție de orientarea politică a acestora, spre creștini sau spre otomani. Cum cei mai mulți preferau Creștinătatea, Târgoviștea s-a impus. Dar Bucureștii își continuă evoluția, la 1506 fiind amintit, în stil bizantin, „minunatul scaun al Bucureștilor”, care acum se referea atât la cetatea reședință domnească, cât și la orașul care creștea în preajma ei.

Așadar, la 1458-1459 Vlad Țepeș a construit pe locul micii Curți de Dâmbovița a lui Mircea cel Bătrân, de pe colina altfel nelocuită (numită astăzi Curtea Veche), cetatea reședință domnească, pe care el a numit-o București, începând cu actul din 20 septembrie 1459, desigur, pentru a nu fi confundată cu mai vechea Cetate a Dâmboviței de pe cursul superior al râului cu același nume. După 1459, în timpul primei etape în care Cetatea București a fost reședință principală (1459-1482), lângă ea, apoi în jurul ei (cu tendință, care se menține și azi, de creștere spre Nord), a luat naștere orașul care a preluat numele de București al cetății lui Țepeș. Față de reședințele de la Argeș și Târgoviște, atât cetatea, cât și orașul București au beneficiat de avantajele drumului comercial unic ce trecea pe lângă ele înspre Giurgiu și de aici peste Dunăre, care a făcut ca Bucureștii să crească cu timpul la dimensiuni la care primele două nu ar fi putut vreodată spera.

La 20 septembrie 2009 ar fi trebuit deci să comemorăm împlinirea a 550 de ani de la apariția pentru prima dată în istorie a numelui București, consemnat în hrisovul lui Vlad Țepeș din 20 septembrie 1459, cu care marele domn a denumit noua sa cetate de scaun de pe cursul inferior al Dâmboviței. ■

Biserica Bucur, fotografiată de Franz Duschek

59-63), *Galeria personajelor lui Urmuz* (f. 65-71) și tabla de materii (f. 72).

În dosar se află și două scrisori schimbate între editorul Guy Lévis Mano și colaboratorul său, pictorul de origine română, Dimitrie Vărbănescu, din 23 iulie 1949 și din 11 ianuarie 1950. Coroborând informațiile din aceste două scrisori cu cele din altele trei, din aceeași perioadă, de la Eugen Ionescu, din arhiva Vărbănescu, aflăm detalii interesante despre aventura manuscrisului aflat la Rezerva de cărți rare. Scrisorile lui Ionescu (21 iulie 1949, probabil februarie-octombrie 1950 și 4 noiembrie 1950) au fost publicate în traducere românească în revista *România literară* din 4 decembrie 1969.

În 1948, pictorul Dimitrie Vărbănescu, instalat din 1929 în Franța, la Grenoble, dorind să-l ajute pe Eugen Ionescu să-și croiască un drum în lumea literară franceză, îi propune să-l traducă pe Urmuz din limba română în limba franceză. Zis și făcut: pictorul îi trimite un exemplar din prima ediție a operelor lui Urmuz, publicată în 1930, deja foarte rară în 1948, și tot ce apăruse despre Urmuz în revistele românești *Unu* și *Bilete de papagal*, prima dirijată de Sașa Pană, editorul lui Urmuz, cealaltă de Tudor Arghezi. Cu această ocazie îi povestește cum în 1928, fiind elev la liceul din Giurgiu, a desenat portretul lui Urmuz fără să-l fi cunoscut vreodată și i l-a trimis lui Tudor Arghezi, care, printr-o fericită coincidență, tocmai atunci imprima un număr din *Bilete de papagal* consacrat lui Urmuz (numărul din 19 februarie

Portretul lui Urmuz
de Dimitrie Vărbănescu

1928). Găsind portretul reușit, Arghezi l-a publicat sub semnătura „Icewan“, anagrama lui „Cineva“. Anecdota este relatată în manuscrisul lui Ionescu, în „Appendice“.

Eugen Ionescu, mare admirator al lui Urmuz, realizează traducerea și o prezentare extrem de elogioasă la adresa autorului. „Am utilizat totul!“, exclamă Ionescu în scrisoarea sa din 21 iulie 1949, mulțumind pictorului pentru materialul împrumutat și solicitându-i faimosul portret pentru a-l anexa la manuscris. Încântat, Vărbănescu propune imediat lui Lévis Mano manuscrisul (23 iulie 1949), recomandându-i pe Ionescu, „traducător de mare merit“, și pe Urmuz, „un autor excepțional“, care „scria în 1913 ce alții considerau că au descoperit mult mai târziu“. Ionescu urma să se prezinte la editor cu manuscrisul, dar acesta, șase luni mai târziu, îi scrie contrariat lui Vărbănescu: „mi-ați anunțat vizita lui Eugène Ionescu, traducătorul lui Urmuz.

N-am avut până acum nicio veste de la această persoană“ (11 ianuarie 1950).

Probabil, Vărbănescu i-a cerut explicații lui Ionescu, fiindcă acesta din urmă îi descrie în martie 1950 cum s-a plimbat cu manuscrisul de la un editor la altul fără niciun rezultat. Din fericire, la Gallimard a fost primit cu entuziasm și i s-a promis publicarea în prestigioasele *Cahiers de la Pléiade*. În același timp, întrevădarea cu Lévis Mano a avut în sfârșit loc, i-a lăsat o copie a manuscrisului, dar de atunci au trecut trei săptămâni și nu mai are nicio veste.

Nu trebuie să uităm că proiectul „Urmuz“ coincide cu debutul lui Eugen Ionescu ca autor de piese de teatru. Prima sa piesă *Cântăreața cheală*, începută în 1947, este jucată pentru prima oară în 11 mai 1950. Totuși, Ionescu nu renunță la proiectul „Urmuz“. În 4 noiembrie 1950 îi scrie din nou lui Vărbănescu: este într-o sâmbătă și marțea următoare este așteptat la Lévis Mano. Dacă este necesar, declară Ionescu, va revedea traducerea și chiar prezentarea. Oare Ionescu se referea la vreo sugestie a editorului? Manuscrisul comportă câteva corecturi. Să fie semnul unei evoluții pozitive a proiectului? După spusele lui Ionescu, în 1950 existau trei exemplare ale manuscrisului la trei edituri: Gallimard, Sagittaire și Lévis Mano. Manuscrisul din colecția Rezervei de cărți rare este oare singurul care s-a păstrat din cele trei exemplare?

Rămâne o singură certitudine: manuscrisul *Urmuz ou l'anarchiste* de Eugen Ionescu este inedit. ■

UN MANUSCRIS INEDIT DE EUGEN IONESCU ÎN ARHIVELE EDITORULUI GUY LÉVIS MANO

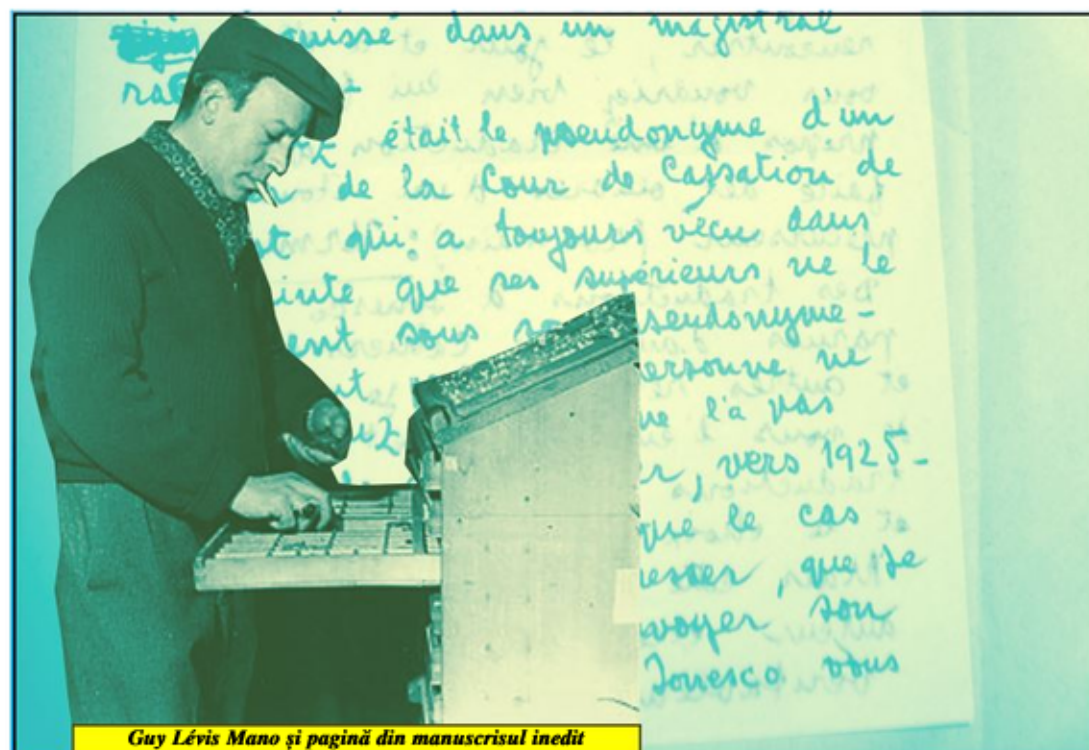
MONICA BREAZU (Paris)

Guy Lévis Mano (1904-1980), poet și editor de poezie, a donat prin testament arhivele sale Rezervei de cărți rare a Bibliotecii Naționale a Franței. Edițiile sale, ilustrate de artiști deveniți cu timpul celebri, sunt imprimate de el însuși în tiraje limitate, numerotate. 525 de titluri editate între 1923-1974 poartă sigla GLM. Primul exemplar al fiecăruia dintre aceste titluri, precum și arhivele literare ale editorului sunt conservate sub cota „Rés. Z. Lévis Mano“. Arhivele sunt constituite din corespondență, contracte, machete și proiecte, printre care figurează și un dosar „Eugène Ionesco“.

Acest dosar cuprinde copia unui manuscris dactilografat de 72 de file. Prima filă are titlul scris în cerneală neagră: „Eugène Ionesco, Urmuz ou l'anarchiste“, cu o completare în creion „avec un

portrait de D. Varbanesco“, portret care lipsește din dosar. Textele traduse din Urmuz (f. 16-57, *Imn revolverului, Pălnia și Stamate, Ismail și Turnavitu, Gayk, Plecarea în străinătate, Dragomir și*

Cotadi, Algazy și Grummer, După furtună, Fuchsiada, Cronicarii) sunt precedate de o prezentare a autorului (f. 1-15), urmate de un *Appendice* (f. 58), în care este explicată originea proiectului, *Note* (f.

Guy Lévis Mano și pagină din manuscrisul inedit

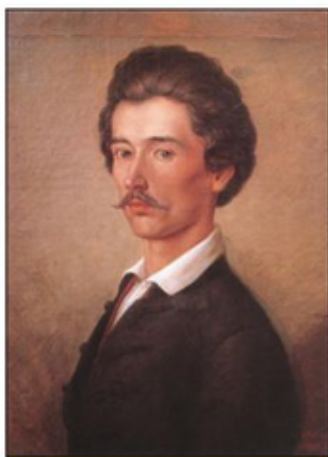
Teodor Murășanu mama rare-ori își putea îngădui să aducă de la oraș turta dulce după care tânneau copiii. Totuși, fratele mai mare din familie a reușit să ajungă învățător și, mult mai târziu, profesor secundar. Ceilalți copii și-au croit greu drum în viață. Unul, căzut prizonier la ruși, în Primul Război Mondial, în Galiția, s-a întors din captivitate mutilat de război.

În astfel de împrejurări improprii, nebănuite, Teodor Murășanu, copil de la țară, abia având împliniți 15 ani, a prins a fi cercetat de harul poetic care l-a însoțit cu fidelitate vreme de 60 de ani, până în ajunul stingerii din viață. Elev la Blaj, ajutat bănește de fratele mai mare, de generozitatea unor cunoștințe și mai ales de meditațiile date unor colegi mai puțin înzestrați, contra gâzduire și masă, s-a distins ca unul dintre cei mai străluciți elevi ai renumitului liceu.

O îndoită enigmă: ispita poeziei și inteligența precocă. A meditat însuși asupra ei, în versuri, cu aluzie la destinul neașteptat: „Sărută-ți harfa, suflute, și cântă... Minunea care n-a mai fost sub soare”.

De prin 1906 – elev la Blaj –, a început a trimite încercări poetice la revistele vremii. Unele primite cu rezerve, multe cu încurajări, coborâte până și din cerul *Luceafărului*, de la Sibiu.

Examenul de bacalaureat era prezidat de un delegat al Ministerului Învățământului, supraveghind discret respectarea programelor, fără a interveni în detaliile concursului. Careva dintre membrii comisiei i-a șoptit că elevul

Bardul ungar Petőfi Sándor (1823-1849), a cărui poezie era îndrăgită de poet

ajuns la rând era poet și că, printre altele, tradusese din literatura maghiară. Delegatul l-a rugat să-i recite ceva. Teodor Murășanu a recitat scurta poezie a lui Petőfi: *Megy a juhász szamáron* (Trece dealul un voinic, pe măgar călare/ Ochii-i sunt păienjeniți de-o durere mare), din care câte un vag ecou se percepe, prelucrat cu alte sensuri decât ale sursei de inspirație, într-o poezie de Șt.O. Iosif și într-una de O. Goga. Ilustrul delegat „de la centru” l-a felicitat, grav.

Pe sub norii amenințători ai războiului, dar și ca o soluție pentru greutățile materiale, a primit cu ușurare răsplata pentru încheierea strălucită a studiilor la Blaj: una dintre bursele acordate anual celor mai buni absolvenți de liceu din episcopii greco-catolice. S-a înscris, astfel, la teologie, în cadrul așa-numitului „Seminar Central” de la Budapesta.

În 1916, în împrejurările primejdioase pentru românii ardeleni ale intrării României

în război împotriva Austro-Ungariei, a fost numit preot într-un sat din Nordul Ardealului, unde a funcționat până după 1 Decembrie 1918.

Ani dificili, de lipsuri grele, pentru suplinirea cărora trebuia, în rând cu enoriașii, să cutreiere cu căruțele prin satele din jur. Ani de tulburări sociale, de manifestări anarhice ale celor întorși de pe front, înarmați. De teribila epidemie a gripei spaniole care, secărând în sat mai multe vieți decât războiul însuși, i-a răpit și lui pe copilașul întâi născut.

Pentru scriitor n-a fost o perioadă propice. Dovadă puținele poezii ce figurează în primul volum pe care îl publică în 1920. A încercat să scrie un roman despre viața la țară în vreme de război și în lunile tulburi ale „revoluției” de la sfârșitul acesteia. Intitulat inițial *Neghină și grâu*, apoi *Oameni și vânturi*, iar în versiunea finală *Bulboana*, romanul, tipărit pe cheltuiala lui, într-un tiraj redus, în anii celui de Al Doilea Război Mondial, nu pare a fi fost prea reușit. S-a pierdut aproape în întregime, ars fiind de executanții unei anchete la domiciliu, în 1948, care i-au suspectat în chip nejustificat conținutul. Câteva fragmente, nu îndeajuns de semnificative, le-a publicat în periodice, în anii '20 și '30.

Cu încredințare generoasă, deși nu prea încântată a forurilor ecleziastice superioare, a părăsit funcția de preot și și-a completat studiile, potrivit vocației sale profunde, în limba și literatura română. Și-a luat licența la Cluj și a fost

TATA, POETUL TEODOR MURĂȘANU

Poetul și o imagine din Blajul unde și-a făcut studiile

Academician CAMIL MUREȘANU

Invitat să aștern pe hârtie o scurtă evocare a părintelui meu, profesorul și scriitorul Teodor Murășanu (1891-1966), am întâmpinat prilejul oferit încercând un ușor sentiment de jenă. Revenirea cu noi amintiri, după mai multe publicate de mine anterior (Teodor Murășanu, Un poet care-a trăit demult, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998, ediție îngrijită de Aurel Podariu; Teodor Murășanu, Lumină și negură, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2002, ediție îngrijită de Gheorghe I. Bodea), îmi crea impresia că cititorii ar interpreta gestul ca pe o necuvenită intenție de a face publicitate în jurul propriei familii. Ezitățile mi-au fost respinse cu delicatețe de cei în drept, așa încât am fost convins să mă supun sugestiei primite.

Viețuirea, aproape patru decenii, în umbra și cu amintirea tatălui, îmi insinuasă părerea că existența sa a fost una obișnuită, lineară, întreruptă – e adevărat – de câteva incidente, chiar dramatice, însă din rândul acelor ce se pot întâlni pe cărările, când mai drepte, când mai sinuoase, ale marii treceri.

La depărtare de ani și ani de la despărțirea definitivă, am început însă a descoperi și a interpreta fapte ce s-ar putea înscrie în desfășurarea unui

roman, nu senzațional, dar cu o acțiune nu tocmai comună.

Provenea dintr-o familie de țărani săraci, dintr-un sătuc de pe așa-zisa „Câmpie a Transilvaniei“, de la răsărit de orașul Turda. Erau cinci copii. Mama le rămăsese orfană și rudele o măritaseră degrabă, având grijă să nu-i lase mare lucru din bruma agoniselii părinților.

Bărbatul hărăzit, cam lăsător, se distingea prin glasul răsunător cu care ținea isonul la slujbele bisericești (darul

pare a-l fi moștenit un nepot al său, cântărețul de muzică populară Ion Cristureanu). Doi frați ai mamei se zicea că ar fi murit în „bătaia cu nemții“, la 1866. Probabil o falsă amintire, deoarece era neverosimilă o asemenea diferență de vârstă față de sora mai mică, născută la 1864. Pare mai probabil că flăcăii, duși cine știe pe unde la oaste, să fi pierit în vreun accident, într-o ambuscadă, cândva pe la 1870-1880.

O familie necăjită, așadar, în care după cum își amintea

Din arhivele Securității

TURIȘTI STRĂINI ÎN ROMÂNIA ANILOR '60

LUMINIȚA BANU

După anul 1948, instaurarea regimului comunist în România a fost urmată și de o serie de măsuri de protecție socială pentru clasa muncitoare, cum ar fi sporirea zilelor de concediu de odihnă plătit, gratuitatea asistenței medicale și a concediilor de boală, introducerea biletelor de odihnă și tratament subvenționate de sindicate (în proporții ce variau de la 30% până la 100%). Naționalizarea hotelurilor, a unor vile particulare, dar și a spațiilor de cazare ale Oficiului Național de Turism (O.N.T.) au permis și crearea unei baze logistice adecvate, pusă la dispoziția Confederației Generale a Muncii (C.G.M.), condusă de Gheorghe Apostol. De altfel, în 1949, O.N.T.-ul a fost transformat în Secția Sport-Turism a C.G.M. Ca urmare, sistemul concediilor petrecute în casele de odihnă și excursiile în diverse zone ale țării devin accesibile unui număr tot mai mare de persoane.

Odată cu deschiderea politică a României spre Occident, de la începutul anilor '60, a prins contur ideea dezvoltării turismului internațional, văzut ca o sursă deloc de neglijat de fonduri valutare. Evident, acest lucru presupunea și un efort de modernizare și extindere a spațiilor de cazare, pregătirea unui personal calificat și o amplă campanie publicitară.

Securitatea a supravegheat foarte atent acest proces, cu atât mai mult cu cât venirea în țară a unui mare număr de turiști occidentali era privită, nu fără teme, ca metoda ideală de infiltrare a unor agenți ai serviciilor de informații adverse și mijloc de culegere de informații. În același timp, Securitatea a pus în evidență minusurile înregistrate, încercând să identifice responsabilii pentru acestea.

numit profesor la liceul din Turda, unde a funcționat până la sfârșitul anului 1948.

Intervalul de 30 de ani a fost, pentru el, cel mai fertil pe plan literar. A publicat mai multe volume de versuri, de traduceri, de proză scurtă, de eseuri (*Poezii, Fum de jertfă, Chiot câmpenesc, Lumini suflate de vânt, Cioburi de oglindă, Lilioară, Tolba cu notițe, Efemeride, Ape de munte* etc.). În liceu a încurajat talente în devenire, multe recunoscătoare, unele mai puțin...

A condus revistele *Abece-dar* (un an) și *Pagini Literare* (1934-1943). Prin aportul condeielor unui grup de talentați colaboratori, ele și-au câștigat o notorietate în literatura națională.

Dar au fost și ani de grele lovituri din partea soartei și a oamenilor. O fiică, în pragul adolescenței, i-a fost răpită de o boală nemiloasă. De atunci, viața familiei n-a mai fost niciodată ca înainte, peste ea stăruind mereu amintirea ireparabilei tragedii, răsfrântă și în versuri sfâșietoare.

În 1948, denunțuri, cu adresă bine ticluită și ascunsă în subsolul textelor, l-au aruncat pentru un an în temnița din Aiud. Intenția reală fusese anihilarea unui intelectual, purtător, peste decenii, al unui anumit gen de mesaj. A intrat în închisoare plecând direct de la o oră de lecție, sub privirile încremenite ale elevilor, care aflaseră încotro se îndreaptă profesorul lor...

După „eliberarea” din detenție a fost îndepărtat din învățământ. Și-a câștigat o vreme existența ca muncitor pe șantier și ca mărunt

Statuia lui Teodor Murășanu de la Liceul din Turda, printre profesorii căruia s-a numărat, până în 1948

funcționar în alimentația publică. Ultima ipostază și-a comemorat-o, amar, într-o poezie intitulată, cu duble semnificații, *Poet... la abator!* Îl chinuiau, acolo, reproșurile din ochii blânzi ai animalelor mânate cu cruzime la tăiere: „Nici tu nu ții cu noi, poete!”

În săptămânile trăite în război și, nu mult după aceea, în

închisoare, a redactat câte un jurnal. Întâiul, direct, aproape zilnic. Al doilea, cu reveniri ulterioare, deoarece între zidurile temniței creionul și hârtia erau corpuri delictive. Teme triste, impuse de furtunoase valuri ale vieții... Nu-i plăcea să și le reamintească...

I maladie, cu prime origini în anii detenției, l-a purtat dincolo de pragul lumii trecătoare, în septembrie 1966.

Prin viața lui au trecut satisfacții și amărăciuni, dar sub firava aparență a ființei sale a zăcut neclintit ceva din optimismul robust al originilor țărănești.

Din pogorârea deasupra întinderilor câmpiei sale își trăgea mereu tăria de a înfrunta răutatea soartei, de a descoperi și părțile senine ale vieții, de a crede în viitor, în rostul, în durata pe care și le dăltuise, trudnic, în colțul său modest de lume. ■

Știința în cuvinte potrivite

cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

Radio
România
Cultural

cultural.srr.ro

Imagine din Olănești

Aciia sunt felurimi de ape metalicești, cu deosebită fierbințeală una de către alta, din care una este atât de fierbinte, încât peste puțină este omul de a-și ține trupul sub cursul apei [...] Sunt zidiri destule pentru întrebuințarea celor ce vin spre câștigarea sănătății; mai vârtos o zidire foarte mare și frumoasă ce s-au săvârșit în anul 1824 cu cheltuială împărătească, care, bez celelalte trebuincioase, are numai odăi peste una sută patruzeci [...]

Câte asemenea ape sunt și în patria noastră, dar toate în întunecul pământului; căci chiar noi până acum nu ne-am luminat, ca să aducem la lumină asemenea lucruri folositoare obștei [...]

Dinicu Golescu

programată de O.N.T. într-o zi de marți, când muzeul era închis, fapt ce l-a făcut pe american să remarce: „în definitiv, vă privește dacă nu vreți să arătați ce aveți mai frumos!“

În notă se sublinia faptul că „un mijloc eficace de propagandă îl constituie înșiși turiștii care ne vizitează țara și, reîntorși în străinătate, împărtășesc impresiile rudelor, prietenilor și cunoștințelor, influențându-le să vină în R.P.R.“. La acest capitol, O.N.T.-ul stătea cel mai prost.

Cele mai frecvente reclamații aveau ca obiect faptul că deși turiștii plăteau rezervări la clasa „Lux“ pentru hotelurile „Athénée Palace“ sau „Lido“, odată ajunși la București, erau cazați la „Ambasador“, „Union“ sau „Cișmigi“, primind uneori camere de categorie inferioară. Acest sistem era practicat de partea română nu doar cu turiștii „de rând“, ci inclusiv cu potențiali parteneri de afaceri. În luna iulie 1964, reprezentantul unei firme de

turism din Anglia sosește la București, după ce în prealabil solicitase O.N.T.-ului rezervarea de camere atât în București, cât și în provincie. Cu toate acestea, de câte ori revenea în Capitală nu a găsit niciodată camera rezervată, iar când a părăsit definitiv hotelul, i s-a solicitat să achite costul cazării, deși contravaloarea camerei rezervate fusese achitată încă de la început. De prisos să mai amintim starea de spirit a omului de afaceri la părăsirea României!

Consiliul de Miniștri, neputincios

Faptul că această atitudine nu era una singulară este dovedit de cazul proprietarului firmei de turism „Fashion Travel Service“, din Los Angeles. Acesta a solicitat, înainte de a pleca din S.U.A., să i se rezerve două camere, categoria „Lux“, achitând în avans toate serviciile comandate. Sosit în România la 9 septembrie 1964, împreună cu soția, are surpriza de a fi

cazat într-o singură cameră cu două paturi. Plecat spre Belgrad la 11 septembrie, își rezervă și achită prin O.N.T. două camere, tot categorie „Lux“, la Timișoara. Sosiți în orașul de pe Bega, americanii au surpriza de a li se oferi „o singură încăpere, fără baie și toaletă“. Foarte nemulțumiți, turiștii au vrut să părăsească imediat hotelul, cerând să continue drumul spre Belgrad. La întoarcere, deși au solicitat, din nou, O.N.T.-ului să li se asigure cazarea, nu au găsit camere la hotel și au fost nevoiți să doarmă trei ore în mașină. Tratamentul respectiv l-a făcut pe omul de afaceri american să afirme că la O.N.T. „este o debandadă de nedescris, personalul nu știe ce să facă și numai când turiștii fac scandal, se găsește cineva care să rezolve problemele respective“.

Despre practicile angajaților O.N.T. aveau cuvinte deloc măgulitoare și turiștii englezi. Unul dintre aceștia relata: „Am fost cazat la un cămin studentesc, unde nu era baie, în cameră nu aveam

Efortul principal în atragerea turiștilor plători în valută forte a căzut în sarcina reînființatului Oficiu Național de Turism, cunoscut în epocă drept „O.N.T. Carpați”. În patrimoniul acestei organizații au fost trecute cele mai reprezentative hoteluri și cabane, au fost achiziționate autocare de ultimă generație, au fost încadrați absolvenți ai secțiilor de limbi străine din facultățile de filologie pe post de ghizi și au fost demarate activitățile de promovare externă, sperându-se în obținerea unor rezultate pe măsura investițiilor.

Taxat de două ori

Securitatea, monitorizând permanent și acest domeniu de activitate, oferă factorului politic explicațiile pentru faptul că rezultatele nu erau cele sperate. La 13 noiembrie 1964, ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, înainta Consiliului de Miniștri *Nota nr. 348* privind „unele defecțiuni existente în activitatea O.N.T. «Carpați»”. Documentul prezintă o adevărată radiografie a turismului românesc al perioadei, punând în evidență multe dintre deficiențele care împiedicau România să devină cu adevărat competitivă pe o piață atât de exigentă precum cea a serviciilor de turism. Deși se făceau eforturi serioase pentru edificarea unei baze materiale adecvate (hoteluri, moteluri, restaurante, baze de tratament) și se înlăturau unele piedici de natură legislativă (prin acor-

darea vizelor turistice individuale direct la punctele de frontieră), turismul în România continua să fie prea puțin atractiv pentru turiștii occidentali. Principala cauză a acestei situații era atribuită „slabei propagande turistice”.

Chiar și atunci când erau efectuate activități de promovare a României, dezinteresul și lipsa de profesionalism își puneau din plin amprenta. Astfel, în februarie 1964, la Stockholm, a fost organizată o expoziție turistică internațională, la care a participat și O.N.T. În stilul care ne caracterizează, pregătirea din timp a materialelor necesare a fost neglijată, recurgându-se la improvisații de ultim moment, trimițându-se „exponate de slabă calitate și insuficiente”. Ca urmare, standul românesc a fost apreciat drept „inferior celor din alte țări participante”.

Nu rare erau cazurile când „slaba calitate” a materialelor publicitare era sesizată abia

după editarea și chiar distribuirea acestora, cu costurile de rigoare (financiare și de imagine). Astfel, pliantul intitulat *Vacanță în România*, tipărit în limba engleză într-un tiraj de 150.000 de exemplare, a fost distribuit în luna august 1964 în Marea Britanie și în țările nordice. Ulterior, s-a constatat că titlul pliantului a fost tradus astfel încât, în loc de *Vacanță în România*, se putea înțelege „zile de mesteacăn” sau „zile sfinte” în România. În textul pliantului au fost folosite o serie de expresii neutilizate în limba engleză sau chiar greșit traduse. Ca atare, s-a decis retragerea de pe piața externă, dar stocurile de la Copenhaga și Stockholm fuseseră deja epuizate, iar cel de la Londra era pe sfârșite.

Nici captarea bunăvoinței unor ziariști din presa de specialitate din Occident nu părea a fi punctul forte al O.N.T.-ului. „În loc să invite gazetari de vază, cunoscuți de publicul din statele respective, sunt chemați alții, mai puțin însemnați, cu care se fac cheltuieli mari fără să se obțină rezultatele scontate”. În nota amintită se oferea ca exemplu cazul unui ziarist britanic „fără influență asupra opiniei publice londoneze”, căruia i se oferise un sejur de 21 de zile în România, în vreme ce lui Linker Harold, cineast american care prezenta săptămânal filme turistice la 34 de posturi de televiziune din S.U.A., i se făcuse un aranjament de numai șase zile, și acestea prost organizate. Vizitarea Castelului Peleş a fost

În fața sediului central al O.N.T. „Carpați”
bucureșteni admiră o mașină străină; fotografie
realizată de un turist american în 1964

apoi ca argumente în timpul negocierii contractelor, pentru diminuarea prețurilor cerute de partea română. Informările Securității erau dezbătute în ședințele Consiliului de Miniștri, încercându-se identificarea unor soluții de eficientizare a turismului românesc.

Culeat în cearceafuri murdare

Potrivit unui raport al rezidenței din Paris a Direcției de Informații Externe a Securității, cu ocazia unei reuniuni organizate de Oficiul de Turism al S.U.A. din Paris, directorul Oficiului, vorbind despre dezvoltarea de către țările socialiste a turismului, a elogiat modul în care unele dintre aceste țări „știu să facă o bună propagandă turistică, menționând îndeosebi Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria“. În același timp, el a subliniat că „singura țară socialistă care face o foarte slabă propagandă turistică este România, care cu toate condițiile pe care le are, nu știe să le valorifice. El s-a referit la fotografiile și conținutul afișelor și al pliantelor românești despre litoral, la lipsa punerii în evidență de (sic!) materiale corespunzătoare a locurilor turistice importante, ca mănăstirile, cetățile, stațiunile balneoclimaterice etc.“

În septembrie 1972, Direcția a VI-a din Direcția Generală Tehnico-Operativă (structură a Securității ce se

Hotel „Ambasador“

ocupa cu cenzura corespondenței și depistarea „scrierilor ascunse“) realiza, pe baza studierii trimitărilor poștale expediate în România de turiștii occidentali care ne vizitaseră țara, un amplu raport asupra deficiențelor sesizate de către aceștia în organizarea turismului românesc.

La vremea respectivă, Ministerul Turismului, în dorința de a asigura un *feedback*, introdusese chestionare-tip pentru turiștii străini, culegând impresiile acestora la sfârșitul sejurului. Pe un astfel de chestionar, la întrebarea „Ce noutăți ați dori să găsiți la o eventuală vizită în România?“, un turist francez răspundea: „Nu sunt necesare alte noutăți, măcar de-ar fi cel puțin realizate acelea care ne sunt promise la plecarea din Franța. În comparație cu alte firme particulare, turismul în România nu are niciun fel de

organizare. Turiștii care s-au lăsat convinși să vină în România nu mai intenționează să revină... Păcat! În U.R.S.S. am întâlnit ghizi competenți, chiar erudiți, care ar putea să servească de exemplu și pentru dv. Noi nu suntem comuniști, dar apreciem un dialog autorizat plin de interes.“ Același turist, la rubrica „Observații și sugestii“, nota: „Românii sunt binevoitori și primitori, dar din păcate serviciile de restaurant lasă de dorit. Mai este foarte mult de făcut pentru a

satisface turiștii.“

Dacă infrastructura vremii era socotită, cel mai adesea, ca fiind satisfăcătoare, serviciile erau un adevărat „câlcâi al lui Ahile“ pentru turismul românesc. Indolența, incompetența, lena și necinstea păreau a fi elemente definitorii pentru numeroși angajați din turism. Într-o scrisoare a unui turist englez, adresată unui ghid O.N.T., se spunea: „Șoselele au fost bune, exceptând drumul de la Câmpulung la Bistrița... În ansamblu, noi am găsit hoteluri bune, excepție pentru hotelul «Union», care a fost foarte rău și nu întrutotul la nivelul la care am fost obișnuiți... La sosirea la acest hotel, unul dintre noi a fost cazat într-o cameră ce nu a fost curățată de la plecarea ultimului ocupant și a trebuit să doarmă în cearceafuri murdare... Deservirea a fost insuficientă și, în ansamblu, a fost un hotel nesatisfăcător.

posibilitatea să atârni o haină și alte inconveniente la care nu m-am așteptat pentru prețul pe care l-am plătit. Printre cei cazați aici se afla și un american cu soția, reprezentantul unei mari firme forestiere, venit la invitația statului dv. Acesta fierbea de furie, spunând că va arăta în America felul cum știe O.N.T.-ul să se comporte cu clienții săi. Nu aș vrea să spun cuvinte tari, dar aceasta este un fel de escrocherie: plătești pentru hotel lux și te vezi aruncat într-un simplu cămin studentesc.

Nemulțumiri de aceeași natură aveau și două englezoaice, care, după ce-și rezervaseră două camere categoria „Lux” prin O.N.T., au fost cazate, după mai multe ore de așteptare, într-o singură cameră la hotelul „Cișmigiu”, hotel de categoria a II-a. Un alt exemplu îl constituie cazul unui grup de patru cineaști americani veniți în România pentru realizarea unui documentar. Aceștia, deși plățiseră anticipat costul a patru ca-

mere, reveniți din provincie s-au confruntat cu încercarea șefului Serviciului Organizarea Programelor din O.N.T. de a-i muta într-un cămin studentesc, apoi de a-i caza în numai două camere de hotel.

Un cetățean american, venit în România la invitația Băncii R.P.R., fusese purtat de funcționarii O.N.T. timp de trei ore între hotelurile „Athénée Palace” și „Lido”. „O.N.T. «Carpați» – spunea el – este o rușine pentru statul dv., este de o indolență și o nepăsare nemaiîntâlnită în niciuna dintre țările în care am călătorit. România este singurul stat unde niște funcționari, plătiți pentru această treabă, își bat pur și simplu joc de instituție și de turiști.”

Alți trei turiști francezi, care trăiseră diverse „aventuri” cu funcționarii O.N.T.-ului, făceau următoarea apreciere la plecarea din România: „Păcat că aveți o țară atât de frumoasă, că ați realizat lucruri bune, că românii sunt un popor minunat, dacă O.N.T.

strică tot ce am vrea să ducem cu noi ca amintire plăcută. O.N.T. nu este o instituție serioasă și e regretabil, pentru că vă pricinuiește mult rău. Dacă nu vă pricepeți să înființați o întreprindere capabilă să se ocupe de turism, să nu mai faceți reclamă în străinătate pentru ca oamenii să vină și să plece nemulțumiți.”

Un tratament similar era aplicat vizitatorilor sosiți din „țările frățesti”. Actorii Teatrului Mare din Moscova, cazați în perioada 10-17 septembrie 1964 la hotelul „Ambasador”, deși aveau rezervate camerele până la ora 18 a zilei de 17 septembrie, au fost la un pas de a fi evacuați în ziua de 16 septembrie. Incidentul a fost aplanat numai după informarea Ambasadei sovietice și a Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă. Un fapt asemănător s-a petrecut cu artiștii circuitului chinezesc.

Firmele de turism partenere ale O.N.T. colectau și ele plânșurile turiștilor, folosindu-le

Pe terasa Hotelului „Lido”; fotografie realizată de același turist american

Iar pe la noi, am stat de multe ori, și cu poșta călătorind, nămolit în tină, de cu sară până a doua zi dimineață, cum și multe ori am dormit pe scândură în odaia cârciumei, cu destul calabălăc de copii. Nu doar că și pe la noi nu s-ar fi putut face asemenea drumuri, și mai cu înlesnire, cum și birturi cu asemenea bune orânduiri, dar din două pricini, cum am zis, nu s-au făcut. Din care cea dintâi este nestatornicia [...] Iar cel de-al doilea este căci, când se făceau chibzuiri și tocmeli de a să lucra vreun ce obștească, în socoteala contracciilor, întâiaș condeiu cu meșteșugire să treceau banii ce trebuia să să dea la Domnie, dar, ca să primească Domnul să să facă acel bun lucru, în loc și de la sine să fi jertfit o mică sumă de bani și toate chipurile de ajutoare [...]

Dinicu Golescu

● „Gică“ își anunță sosirea ● Un bilet de avion cam scump: 44.000 franci francezi ● Pană seacă de benzină, pană de motor; Restaurația se putea termina înainte să înceapă ● Misiune secretă, pe cuvânt de ofițer ● Zbor de noapte peste Carpați, în condiții meteo dificile ● Aterizarea are loc pe alt aeroport ● „Răsplata“ de peste ani ● Atatürk se opune ● Tatăl care și-a detronat fiul

Avionul „Farman“, pilotat de aviatorul francez Lallouette, cu care a venit Carol în România. Pe poză, aviatorul a adresat mulțumiri firmei care a fabricat amortizoarele și frânele avionului cu care a reușit să aterizeze în siguranță

AVIAȚIA ȘI RESTAURAȚIA

Dr. VALERIU AVRAM

În anul 1930, în plină criză economică, România trecea și printr-o criză a tronului. După ce renunțase de bunăvoie la domnie, prințul Carol s-a decis în primăvara anului 1930 să revină în țară, cu acordul tacit al prim-ministrului țărănist Iuliu Maniu (Magazin istoric, nr. 5-8/2003). Avea adversari în rândul politicienilor liberali și de aceea s-a hotărât să ajungă în România cu discreție, pe calea aerului.

În seara zilei de 5 iunie 1930, Iuliu Maniu i-a adus la cunoștință prințului Nicolae informația despre venirea lui Carol. Acesta „a primit surprins, dar cu mult calm știrile raportate și a acceptat întru toate propunerile mele“, nota Iuliu Maniu.

În dimineața zilei de 6 iunie 1930, Carol expedia următoarea telegramă prietenilor săi din țară: „Sosesc cu în-

treaga familie. Gică“. Având asupra sa un pașaport fals – pe numele Eugene Nicolas, de profesie șofer –, fostul principe s-a îmbarcat în avionul „Farman“ închiriat de locotenent-colonelul Tătăranu, atașatul militar al României în Franța, în schimbul sumei de 44.000 franci francezi. Aparatul de zbor era pilotat de aviatorul francez Lallouette.

După survolarea teritoriului Germaniei, Austriei și Ungariei, avionul a avut o pană seacă de benzină, fiind nevoit să aterizeze în apropiere de Oradea Mare. Îngrijorat că n-a ajuns pe aerodromul Grupul 2 Recunoaștere de la Someșeni-Cluj, comandantul unității de aviație l-a trimis pe căpitanul av. Ion Cristescu să survoleze traseul aerian parcurs de avionul „Farman“. Foarte curând,

Precis nu voi mai folosi acest hotel... La hotelul «Muntenia», la Pitești, au insistat să ne încarce cu trei sticle de vin pe care nu le-am avut. Acesta este un tratament pe care nu suntem obișnuiți să-l primim... La hotelul «Arcașu», la Suceava, nu a fost apă caldă cât am fost acolo... La hotelul «Zimbru», din Câmpulung, hrana a fost aceeași și la dejun și la cină. Camerele au fost bune, deservirea insuficientă... Itinerariul a fost foarte bun, peisajele din România sunt magnifice și sper să fim capabili să ne reîntoarcem cu un alt grup...“.

30 minute pentru un ou fiert

Tot factorul uman părea să fi reprezentat principalul motiv de nemulțumire și pentru un turist din R.F.G.: „... Ne-ați scris odată că oamenii acolo sunt mai prietenoși, mai amabili decât, de exemplu, în Danemarca. Dar unde sunt ei, afară de familia Boian? În privința aceasta, litoralul românesc a fost o mare deziluzie pentru noi. Imediat la sosirea noastră în gara Mangaliei am avut necazuri mari. Nu era posibil să ajungem la ieșirea din gară din cauza unui tren ce staționa, încurcând traversarea. Am așteptat o jumătate de oră la mijlocul peronului. La biroul

de informații, nimeni nu știa nimic despre hoteluri. Ne-am dus peste dărâmături spre un hotel mare, dar directorul ne-a refuzat. La hotelul vecin, directorul a fost mincinos. Seara a fixat prețul de 70 lei, iar dimineața 143 lei...“

Aceeași percepție nefavorabilă asupra serviciilor o avea și un cuplu american, care nu a ezitat să trimită o scrisoare-reclamație către O.N.T. Referitor la cazarea în hotelul „Astoria“, din Arad, în scrisoare se arăta: „... Apa la toaletă curgea continuu, făcând zgomot. Ușile de la lift se trânteau cu putere... La restaurant masa era servită rece, nu erau sticle mici de apă minerală, personalul nu știa limbi străine, la micul dejun am așteptat 30 de minute pentru un ou fiert. La hotelul «Parc», din Turnu Severin, fața de masă era murdară, neschimbată din ziua precedentă, serviciul încet, hrana rece ...“

Necunoașterea unor limbi de circulație internațională de către personalul din circuitele turistice compromitea în bună

măsură eforturile de atragere a turiștilor străini. Într-o scrisoare expedită din Anglia către unul dintre ghizii O.N.T. este foarte clar evidențiat acest aspect: „... Am fost foarte impresionați de variatele aranjamente pe care O.N.T.-ul le-a făcut pentru noi, chiar de când am aterizat la aeroport. Dar am fost dezamăgiți când ne-am aflat aproape pierduți la restaurantul hotelului, cu personalul său care vorbea numai românește. Ai avut răbdare și înțelegere când ne-am plâns de deficiențele de la hotel, nu eram pisălogi și nici singurii care consideră că e în interesul tuturor să se îmbunătățească, astfel ca toți să poată recomanda vacanțele în România din toată inima. Deficiențele de la hotelul «Palace» sunt durerile de dinți în eforturile multiple ale țării tale spre ridicarea unei industrii turistice înfloritoare ...“

În anii care au urmat până la finele regimului comunist, turismul a continuat să beneficieze de o serie de investiții, elocventă fiind creșterea nu-

mărului de locuri în diversele categorii de spații de cazare. În ciuda acestor eforturi, atractivitatea României ca posibilă destinație turistică devenea tot mai redusă, din motive diverse, dar preponderent, în opinia noastră, din pricina calității serviciilor oferite. ■

Piața Romană în anii '60

[Paul – n.n.], de [locotenent-colonelul – n.n.] Gavrilă Marinescu și mulți alții.

Misiunea fiind secretă, dar și periculoasă, m-au întrebuințat pe mine, spre nenorocirea mea. Consecințele s-au văzut ulterior, când am fost persecutat de autorități pentru că am executat acea misiune aeriană secretă [...] În anul 1941 am demisionat din armată.“

Aviatorul Nicolae Opreș s-a stins din viață în ziua de 11 noiembrie 1974, într-un trist anonim.

Generalul av.ing. Gheorghe Negrescu, contemporan cu evenimentul, ne-a lăsat și el mărturie inedite. „Prințul Carol a încercat să vină în țară pe cale maritimă, la Constantinopol, de unde un bastiment al Marinei militare române urma să-l debarce la Constanța. Acest plan a fost cunoscut de atașatul nostru militar de atunci în Turcia, maiorul Chiriacescu, cu care eram rudă și de la care dețin aceste detalii. Maiorul Chiriacescu aduce la cunoștință șefului statului turc, Mustafa Kemal Atatürk, acest plan, care însă nu l-a aprobat și care a luat măsuri de a împiedica această tentativă pe teritoriul Turciei, din motive politice.

Planul venirii în țară a prințului Carol pe cale maritimă neputând avea sorti de izbândă, intrarea în țară s-a hotărât a se face pe calea aerului. În acest scop, lt.-colonelul Tătăranu, atașatul nostru militar în Franța, și căpitanul [av.ing. Nicolae –

n.n.] Popp au aranjat intrarea în țară cu un avion «Farman», motor Titan, pilotat de aviatorul francez Lallouette. Cu acest avion, prințul Carol, însoțit de căpitanul ing. Popp, decolează de pe aerodromul Le Bourget în dimineața zilei de 6 iunie 1930 și, zburând peste Germania, Austria și Ungaria, aterizează pe un câmp lângă Oradea Mare, aproape în limită de benzină. Căpitanul Cristescu, de la Flotila din Cluj, descoperă din zbor avionul, aterizează lângă el și ia pe prințul Carol și-l duce pe aerodromul de la Someșeni-Cluj. De aici, prințul Carol, cu un avion pilotat de căpitanul Opreș, un foarte bun pilot, își ia zborul spre București, cu toate că se înnoptase, și, după aproape trei ore de zbor, aterizează în bune condițiuni pe aerodromul de la Băneasa, unde nu se aștepta nimeni. De aici, prințul Carol se duce la Cotroceni în mijlocul trupelor care-l așteptau, și anume: Regimentul 9 Vânători, comandat de lt.-colonelul Gavrilă Marinescu, și Regimentul Școlii de ofițeri de aviație de la Cotroceni, sub conducerea lt.-colonelului av. Giossanu.

De aici, prințul Carol se duce la palatul Cotroceni, unde îl aștepta fratele său prințul Nicolae, care îl ajutase să vină în țară și-i pregătise reîntrarea în drepturi.

Prințul Carol a avut și asentimentul conducerii Partidului Național-Țărănesc, adică cu știrea d-lui Maniu și Mihalache. Toate acestea mi le-a spus Eduard Mirto, ministru în guvernul național-țărănist, cu care eram bun prieten.

Căpitanul av. Gheorghe Bănculescu, un adept înfocat al Restaurației, m-a văzut în zilele următoare că nu-mi manifestam deloc bucuria revenirii în țară a prințului. I-am spus: să nu te surprindă scepticismul meu față de schimbarea din țară. Atât cât îl cunosc pe prințul Carol și din afacerea din 1918 cu dezertarea din țară la Odessa, cu domnișoara Lambrino, cât și din activitatea sa ca inspector general al Aeronauticii, nu am nicio încredere în caracterul său sau mai bine zis mă tem de lipsa lui de caracter. Nu vezi ce s-a petrecut? Nu vezi cum tatăl l-a detronat pe fiu? Nicio-

dată în istorie nu se constată un bine când armata se amestecă în politică! Uite, îți fac o precizare: să vezi ce domnie frământată va fi domnia regelui Carol. Să dea Dumnezeu să mă înșel, dar țin minte vorbele mele, care exprimă credința și judecata mea.“ ■

În mijloc, cu mustață, locotenent-colonel aviator Gh. Negrescu

el a descoperit avionul cu prințul Carol la bord, aflat în pană. După alimentarea acestuia cu benzină, cele două avioane au pornit spre Cluj. Din nou ghinion! Avionul francez nu a putut continua zborul din cauza unei defecțiuni la motor. Atunci, prințul s-a urcat la bordul avionului pilotat de căpitanul av. Ion Cristescu, un „Potez” biloc, și la ora 19.00 a aterizat pe aerodromul militar de la Someșeni-Cluj.

Aici a fost întâmpinat de locotenent-colonelul Alfred Dahinten, care luase toate măsurile pentru a asigura securitatea prințului. Căpitanul av. Nicolae Opreș a primit ordinul să pregătească un avion „Potez” XXV, biloc, pentru executarea unui zbor de noapte secret. Era un pilot cu multă experiență, posesor al brevetului militar de pilot nr. 218, din 16 aprilie 1921. Se născuse în anul 1898, în comuna Corbi, Făgăraș, și făcuse Primul Război Mondial în armata austro-ungară. În anul 1928 a zburat pe avionul bimotor „Farman Goliath nr.7” CV-FAR, care transporta călători și mărfuri pe traseul Cluj-București.

Mărturiile inedite ale unor aviatori contemporani vin să aducă elemente necunoscute despre zborul lui Carol către București. Iată ce nota într-un raport căpitanul av. Nicolae Opreș: „În seara zilei de 6 iunie 1930, am primit ordin de la comandantul meu, colonelul Beroniade [Constantin – n.n.], să plec cu avionul la Cluj, unde voi primi dispozițiuni de mare importanță, fiind obligat

Căpitanul aviator Nicolae Opreș

sub cuvânt de onoare că n-am să vorbesc cu nimeni despre misiunea mea secretă. Ajuns acolo, am asistat la plecarea cu avionul a căpitanului Cristescu, într-o misiune necunoscută mie. După scurt timp, căpitanul Cristescu s-a întors, fiind însoțit în avion de fostul prinț Carol, rechemat în țară, după cum am aflat mai târziu, de câțiva oameni de stat și de unii ofițeri superiori.

Pentru a evita riscul unei eventuale aventuri memorabile, trebuia acționat repede; de aceea [comandanții – n.n.] m-au desemnat

General Paul Theodorescu

pe mine, ca unul care aveam mai multă experiență, cu transportarea lui la București.

Am decolat împreună cu prințul Carol [îmbrăcat în uniformă de general de aviație – n.n.] la orele 19.25 și ne însoțeau câteva avioane, dar din cauza condițiilor rele de timp, vânt și ploaie, la care se adăuga întunericul, n-au reușit să treacă munții la Brașov și s-au întors din drum.

Eu cunoșteam bine drumul, pe care-l făcusem de multe ori de la Cluj la București, cu «Farmanul»; mai mult, într-un zbor, din iunie 1929, în timp ce zburam deasupra Predealului, mi-a sărit elicea de la motorul stâng și cu mult sânge rece m-am îndreptat spre Brașov, unde am aterizat normal. Pasagerii [în număr de 12 – n.n.] au aflat despre această întâmplare abia când au coborât din avion. După ce mecanicii mi-au pus o nouă elice, am continuat drumul până la destinațiune, aterizând foarte normal.

Ajungând deasupra Bucureștiului, n-am riscat o aterizare la locul stabilit inițial – câmpul de zbor de la Cotroceni –, ci m-am îndreptat spre aeroportul de la Băneasa, care avea instalațiune pentru iluminatul pistei. Am aterizat aici la orele 22.05. Mai întâi, din avion am coborât eu, apoi prințul Carol, care avea acoperită fața cu o eșarfă de culoare închisă. A fost întâmpinat și luat în primire de câțiva ofițeri superiori și anume: colonelul Beroniade [Constantin – n.n.], lt.-colonelul Giossanu [Haralambie – n.n.], lt.-colonelul Teodorescu

plasticii fără idoli din aur de la Moigrad, ca și celebrul mormânt cu piese din aur de la Varna.

Într-una dintre sălile expoziției, într-o vitrină centrală, sunt prezentate un număr însemnat de vase cucuteniene având decoruri pictate, multe dintre ele atât de apropiate de arta modernă.

O latură interesantă a tematicii expoziției o reprezintă încercarea autorilor de a reconstitui viața de zi cu zi a celor care au trăit acum multe milenii. De la felul în care era organizată planimetria unei așezări, până la redarea modului de construcție și a felului în care arăta locuința în acea vreme, o serie de unelte din piatră, os și cupru, toate sunt prezente în vitrinele expoziției.

O serie de accesorii vestimentare, în primul rând bijuterii din os, dar și din aur sau cupru vin să întregască imaginea vizitatorului asupra omului din zorile istoriei. Trebuie spus că pentru acea vreme culturile neolitice din spațiul de Sud-Est al Europei reprezentau un „vârf” al civilizației neo-eneolitice a vechii Europe. Expoziția este însoțită de un catalog la care au colaborat specialiști români, din Republica Moldova, de la muzeul din Varna,

dar și o serie de arheologi americani, cum ar fi Douglass Bailey, vechi colaborator al arheologilor români, John Chapman sau David Anthony.

Catalogul extrem de bine ilustrat cuprinde o serie de capitole ce prezintă civilizația neo-eneolitică din zona văii Dunării de Jos. Un capitol care apare, după cunoștința mea, mai puțin în lucrări de acest gen este cel care tratează istoria arheologiei și muzeologiei din România.

Expoziția a fost bine primită atât de publicul american, cât și de presa new-yorkeză, care a avut cuvinte elogioase la adresa ei. Merită să amintim doar articolul lui John Noble Wilford publicat în *New York Times* din 1 decembrie 2009, intitulat sugestiv: *O cultură europeană uitată, scoasă din obscuritate*.

Așa cum spuneam și la conferința de presă organizată de Institutul pentru studiul lumii antice cu prilejul vernisajului, sperăm că acest eveniment să nu fie un capăt de drum, ci doar un început al unei colaborări care să ne ofere în continuare prilejul să facem cunoscut publicului american piese remarcabile din patrimoniul cultural românesc. ■

Muzeul Național de Istorie a României

Muzeul Județean de Istorie Teleorman

Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad

Muzeul Județean Botoșani

Muzeul Brăilei

Muzeul Județean de Istorie, Brașov

Muzeul Dunării de Jos, Călărași

Muzeul Olteniei, Craiova

Muzeul Județean „Teohari Antonescu”,
Giurgiu

Institutul de Arheologie, Iași

Complexul Muzeal Național „Moldova”,
Iași

Muzeul de Istorie Națională și Arheologie,
Constanța

Complexul Muzeal Județean Neamț

Muzeul Banatului Montan, Reșița

Muzeul de Istorie, Roman

Muzeul Banatului, Timișoara

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare”,
Vaslui

Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău

Muzeul de Istorie, Galați

EXPOZIȚIE ARHEOLOGICĂ LA NEW YORK

CRIȘAN MUȘTEANU

În ziua de 10 noiembrie, la New York, în cadrul Institutului pentru studiul lumii antice al Universității New York, a fost vernisată expoziția intitulată sugestiv „The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5.000-3.500 B.C.” (Lumea uitată a vechii Europe. Valea Dunării, 5.000-3.500 î.H.)

Este vorba de un eveniment cultural deosebit. Pentru prima dată s-a organizat în Statele Unite o expoziție arheologică a cărei vioră întâi a fost România. Spun acest lucru pentru că din 250 de piese cât a cuprins expoziția, 175 au fost aduse din muzeele românești, coordonate de Muzeul Național de Istorie a României prin domnul Dragomir Popovici, comisarul din partea României. În caseta din pagina următoare menționez toate instituțiile românești care au participat la această expoziție, mulțumindu-le și pe această cale. Este drept că expoziția s-a bucurat și de participarea a două prestigioase muzee din imediata noastră vecinătate – și am numit aici Muzeul Național de Istorie și Arheologie al Republicii Moldova din Chișinău și Muzeul Regional de Istorie de la Varna din Bulgaria.

Expoziția, la a cărei organizare s-a lucrat mai bine de un an de către un grup de specialiști în domeniul preistoriei, prezintă publicului american o civilizație cu totul deosebită și în același timp puțin cunoscută din zona de Sud-Est a Europei. Piese selectate oferă posibilitatea unei per-

spective „avant la lettre” a modernității civilizațiilor preistorice existente în spațiul carpato-danubian, acum mai bine de șapte milenii. Fără îndoială că printre culturile acestei perioade un loc aparte îl ocupă cea îndeobște cunoscută sub numele de cultura Cucuteni, atât prin expresivitatea artei, cât și prin spiritualitatea pe care o reflectă. Alături de această cultură sunt prezente artefacte de pe întreg spațiul românesc, amintindu-le pe cele mai cunoscute: culturile Boian, Gumelnița, Hamangia, Vădastra și Vinca. Prin frumusețea pieselor

selecționate, putem spune că expoziția este nu numai una de arheologie, ci și una de artă preistorică. Au fost expuse figurine antropomorfe, dintre care menționăm așa-numitul grup „Gânditorul și femeia șezând”, dar și „Gânditorul de la Târpești”, figurine din os reprezentând în mod plastic femeia. Un capitol aparte în plastica neolitică din lut îl ocupă figurinele de animale, domestice sau sălbatice. Desigur folosite ca obiecte de cult sunt vasele antropomorfe. Din numerosul lot expus așa-zisa „bocitoare” de la Parța. Nu pot să închei prezentarea

*Vas globular, lut ars,
descoperit la Scânteia – Dealul Bodești*

ALBUM ISTORIC

Iarna anului 1910 pare a fi fost veselă și generoasă în omăt, încurajându-i pe contemporani să profite în fel și chip de frigul ei, doamnele jucând chiar hochei... în fuste. Oamenii au rămas aceiași oriunde pe glob, cum o dovedesc și aceste imagini din urmă cu 100 de ani, suficient de elocvente pentru a nu le mai da niciun fel de explicație.

Neîndoielnic, viitorul este domeniul deschis al timpului – foarte multe lucruri ce se pot întâmpla pot fi prognozate; altele scapă cu totul capacității umane de a anticipa evenimentele și faptele, constituind, într-un mod sau altul, ceea ce numim adesea „destinul cu care ne vom confrunta“.

Referitor la unele dintre fenomenele asupra cărora facem supoziții, nu avem posibilitatea de a stabili în ce perioadă, deci după câtă vreme, ele ar putea deveni realități sau care ar urma să fie consecința lor. În fața viitorului omul ca ființă individuală, societățile omenești și civilizațiile, dar și umanitatea în ansamblul ei trebuie să manifeste prudență cu privire la actele proprii, prevedere, acolo unde acest lucru este posibil, spirit științific, spre a dezvolta cunoașterea oportunităților care merită să fie folosite, dar și cunoașterea realității efective a amenințărilor, credință în Dumnezeu, din partea celor credincioși, echilibru și calm din partea tuturor și – poate chiar înainte de acestea – un autentic, demn și nobil spirit eroic.

Spaima în fața viitorului nu este altceva decât o formă penibilă a individualismului meschin, a egoismului paranoid irațional, a lipsei de trăire morală. Pe de altă parte însă, lipsa unei juste percepții a amenințărilor nu are cum fi mai bine evaluată. Ea nu este decât cealaltă față a fricii, aceea refuzând imaginea unei realități care se cere înfruntată, a unui adevăr ce impune efortul unei acțiuni salvatoare sau a obligației la o rezistență eroică. Omenirea nu

În viitor, principala amenințare pentru rasa umană nu vine din Apocalipsa atât de temută în Evul Mediu și zorii Epocii Moderne (Cavalieri Apocalipsei, imaginați de germanul Dürer)...

este înclinată să se abandoneze fatalist unui viitor amenințător. Uneori chiar ea este însă generatoarea amenințărilor viitorului.

Pentru cei credincioși este evident că o hotărâre divină poate scoate oricând civilizația umană din istorie, în sensul profețiilor Apocalipsei Sfântului Ioan. Nimeni nu poate ști când este vremea despre care ne vorbește ultima carte a Noului Testament și pe care prooroci ai Vechiului Testament, precum Daniel, au

anticipat-o. Iisus spune că doar Tatăl hotărăște și știe când omul va avea de trăit ultima zi a acestei lumi iminente. Tatăl este „Atoateștiitorul“. Biserica a spus adesea că rugăciunile sunt cele care au făcut astfel, încât lumea să fie încă lăsată să existe. Despre toate acestea noi oamenii nu avem, istoric vorbind, nimic de afirmat ori de reflectat.

Cataclismul cosmic poate avea amplori diferite. De la explozia unei super- sau hiper-nove în vecinătatea fie și relativă a sistemului nostru solar și până la atragerea planetei în zona gravitațională a unei „găuri negre“ suficient de masive, diferite variante de sfârșit irezistibil pot fi imaginate. Omul de știință cu o minte normală nu poate găsi astfel de eventualități ca rezonabil probabil în intervale de timp de ordinul celor în care au evoluat pe pământ formele de viață actuale sau fosile. Același om de știință nu poate exclude însă în mod absolut o asemenea primejdie pentru o perioadă istorică definită. Frica, în aceste privințe, este absurdă și nu are cum aduce omului altceva decât aduce și considerarea apocaliptică a viitorului uman, ba poate chiar mult mai puțin.

Un accident cosmic mic sau mediu (la scară cosmică) precum ciocnirea cu un meteorit masiv, cu un asteroid etc. nu este foarte probabil, întrucât planetele, în evoluția lor, își curăță în mod natural, gravitațional, în primele lor vârste, orbitele de corpurile ce pot fi implicate în coliziuni. Astfel de ciocniri pot avea totuși loc și genera consecințe grave pentru umanitate, eventual incompatibile cu păstrarea fie și a unei

... din sfârșitul fizic al Pământului...

Măine va fi istorie

METAMORFOZELE UNUI BINOM ISTORIE – CUVÂNT SCRIS

CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

abordări nici măcar orientative pe terenul eticii individuale. Așa cum există un drept public și un drept privat, simțim că se schițează tot mai mult o separare, în domeniul moralei, a unei etici publice, distinctă de etica privată. Între public și privat, din punct de vedere etic, diferența este aceea dintre niște norme care întru-nesc toate elementele unor acorduri sociale necesare și acelea care constituie regulile de comportare acceptate liber de un grup uman, oricât de limitat, și care nu pot fi și nu trebuie judecate din afara acestuia. Și aici se pune totuși o întrebare decisivă, plină de consecințe, în funcție de răspunsul pe care îl primește și căreia nu i se poate da un răspuns simplu: până la ce punct evoluția (sau involuția) etică este compatibilă cu adevărata identitate umană a omului? Este această identitate condiționată etic și, dacă da, în ce măsură este?

În domeniul moralei publice principalul domeniu care creează dificultăți în decizia referitoare la valabilitatea acordului, la „contractul social” din spatele principiului etic este cel al informației, evident al celei publice. Libertatea de informare este singurul principiu care funcționează aici? Omul devine o ființă umană în momentul în care se separă viața sa publică de viața sa privată. Când informația publică uită de acest factor de instituție culturală a condiției umane ea pune în primejdie însăși ființarea umană. Dreptul la viață privată nu este doar o problemă de secret al vieții personale, ci și de neinvazivitate în mediul privat al

... din subcultura răspândită de multe posturi de televiziune...

indiferent cărei persoane, prin informații inacceptabile în această zonă, după opinia indiferent căruia receptor de informație publică.

Omul mai este încă om când unele valori ale existenței – raționalitate, percepție estetică, echilibru emoțional – sunt apărute, în cadrul privat, de orice imixtiune publică. Cel care ar dori să aprofundeze această idee de o extremă importanță pentru viitorul uman nu are decât să încerce să vadă până la ce grad ceea ce altădată se numea „estetica urâtului”, precum și limbajul absurd –

sau non-controlul iraționalului – sunt prezente în procente de 95% din programele adresate copiilor de către medii. Democrația însăși este grav compromisă astfel, întrucât democrația înseamnă educație, adică educare adresată formulei identității umane, și nu alterare insistentă și programată a acestei identități.

Am pornit în acest demers reflexiv de la relația dintre scriere și istorie. Istoria a început cu o vreme, greu, dar nu imposibil de estimat exact, cu secole și milenii înaintea apariției scrisului, căci nu doar scrisul este un instrument social de memorie. Multe milenii apoi – aproximativ cinci – între scriere și istorie legătura este extrem de puternică, este hotărâtoare istoric, fie că avem în vedere istoria ca evoluție vie a umanului, fie istoria-știință. Aparent, această legătură, care părea inextricabilă, începe să ia o formă nouă și poate chiar să se destrame progresiv. Care sunt consecințele istorice și care sunt, dacă vor fi fiind, cele biologice ale acestei schimbări și în ce anume constă ea?

Scrierea a devenit imprimarea digitală de text, în sensul că litera este unitatea de scriere și nu, așa precum în utilizarea alfabetului latin, simultan litera și cuvântul. Cât mai mult din comunicarea scrisă indiferent cum a devenit comunicare verbală, indirectă însă, mediată de echipamente electronice care separă fizic interlocutorii; comunicarea verbală și neverbală nu mai fuzionează. În sfârșit, comunicarea verbală este înlocuită

... sau din pericolul nuclear

șanse minime pentru om și civilizație. Se alcătuiesc însă, deja, programe, de către marile agenții spațiale, de identificare a corpurilor cosmice care s-ar apropia periculos de mult de Pământ. Se schițează proiectul unei modificări de direcție a eventualului corp agresor, câtă vreme dimensiunile acestuia nu sunt cu totul excesive, prin lansarea unor rachete purtătoare de explozibili nucleari, a căror detonare la suprafața asteroidului sau meteoritului să îi rearanjeze acestuia orbita. Nici o asemenea primejdie nu trebuie socotită ca având un termen neliniștitor al posibilei produceri – dezvoltarea științei și tehnicii umane va avea de spus un cuvânt eficient și fericit, cândva, în viitor, dacă va exista vreodată nevoia de a-l spune.

Planeta Terra este suficient de stabilă în actuala sa fază de evoluție. Supererupțiile vulcanice sau alte fenomene similare trebuie să fie socotite drept înalt improbabile în perioadele istorice ale unui viitor previzibil, eventual chiar și foarte îndepărtat. Marile epidemii oricât de posibile, prin existența variabilității genetice, microbiene și virale, nu ies totuși din zona controlată prin dezvoltarea științifică, bio-medicală, actuală, iar viitorul nu poate aduce, pe acest teren, decât progrese. Epidemiile nu vor mai deveni probabil niciodată cu adevărat „mari”. Civilizații întregi nu mai sunt de acum încolo amenințate grav. Sfârșitul civilizațiilor „sfârșitul istoriei”, cum spune Francis Fukuyama pare tot mai puțin probabil să apară, ca evoluție devastatoare pentru umanitate, drept proces sau eveniment cosmic, geologic, bacteriologic sau

... din încălzirea globală...

virusologic. Neîndoiește, toate aceste științe au a-și jucat rolul lor de supraveghetori și eventual factori de garantare ai destinului uman, dar primejdia principală pentru om este, în prezent, alta. Evident, ea se află în omul însuși, în sensul că evoluția potențialului uman, ca sursă de acțiune, poate compromite fie specia, fie umanitatea omului, în condițiile unei imperfecte cunoașteri de sine a ființei umane ori a unei abordări insuficient de responsabile a problemelor sale.

Despre amenințarea la adresa omului, a civilizațiilor, a planetei înseși, a zestrei genetice umane, venită din partea arsenalelor nucleare

stocate până în prezent, în curs de a se dezvolta încă, în curs, poate, de a continua să disemineze s-a vorbit enorm. Primejdia unui război atomic total a diminuat semnificativ, dar ea nu poate fi niciodată zero câtă vreme armamentele superdevastatoare există. În plus, amenințarea producerii aproape artisanale dacă nu a materialului nuclear, cel puțin a dispozitivului exploziv crește permanent și mai ales sporește primejdia diseminării, la nivel statal, în noi spații geopolitice. Pare dificil de sperat ca problema atomică să aibă o altfel de soluție, decât una globală. Să presupunem că sistemele de siguranță concepute să țină sub control amenințările politico-militare vor funcționa satisfăcător în cadrul comunității internaționale a statelor.

Care mai sunt, dacă mai sunt, amenințările ce apăsă asupra condiției culturale, istorice și biologice a omului? Desigur, acestea constau în compromiterea statusului ecologic, altfel spus, a relației umanitate-mediu planetar și, apoi, la un nivel similar de gravitate, în afectarea altor două relații: aceea dintre identitatea umană și etică și, în sfârșit, cea dintre cunoaștere și istorie. Ultima dintre acestea este și nu este public observată astăzi; de ea depinde însă, într-o foarte mare măsură, viitorul uman.

Despre încălzirea globală, despre emisiile de gaze cu efect de seră, despre distrugerea stratului de ozon și alte procese degradative planetare știm astăzi foarte multe lucruri – întrebarea este dacă intervenția umană salvatoare va fi suficient de rapidă și cu adevărat eficientă.

Istoria și politica s-ar părea că nu trebuie să devină sursele unor

... din poluare...

Exclusivitate

La 17 octombrie 1841 înceta din viață, la vârsta de 81 de ani, în palatul său din Sigmaringen, prințesa văduvă Amélie Zéphyrine de Hohenzollern-Sigmaringen, născută prințesa de Salm-

Portretul prințesei,
de Auguste Gerney,
pictat la Augsburg,
pentru a-l oferi soțului ei,
Antoine Aloys.
Foto Reiner Löbe

Kyrbourg. Ceruse să i se mute patul în salon și își luase rămas bun de la cei apropiați și de la servitori. Viitorul rege al României Carol I, strănepotul ei, avea doar doi ani și jumătate.

AMÉLIE ZÉPHYRINE DE HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN

CHRISTINA EGLI
(Conservator-șef, Muzeul Napoleon, Thurgovie, Elveția)

Amélie Zéphyrine s-a născut la 6 martie 1760, la Paris, în elegantul cartier Saint Germain. Părinții, Philippe-Joseph de Salm-Kyrbourg și Marie Thérèse de Hornes, aristocrați germani, se instalaseră spre 1750 în capitala franceză. Amélie avea trei surori și un frate, toți mai mari. Ultimul copil al familiei se naștea 18 luni mai târziu.

Fetița a primit educația normală a unui copil de vârstă și rangul ei: mai întâi la mănăstirea Port Royal, apoi la cea de la Bellechasse. În noiembrie 1781, la Strasbourg, fratele ei mai mare, Frederic, devenit prinț regent de Salm-Kyrbourg, după decesul tatălui, în iunie 1779, a luat-o în căsătorie pe prințesa Jeanne Françoise de Hohenzollern-Sig-

maringen. Ea a avut ideea să-i unească pe fratele său, Antoine Aloys, cu cumnata sa, Amélie Zéphyrine. Aceștia s-au căsătorit în anul următor, la 13 august 1782, în castelul Dhaun, aproape de Kirn, reședința de vară a familiei Salm-Kyrbourg.

Cele două cupluri și-au petrecut iarna 1782-1783 împreună cu prințesa de Hornes, la Paris. A fost un sezon cu sărbători, baluri, veselie, totuși, fără o apropiere între Amélie și Antoine Aloys. Acesta era indiferent față de ea, iar tânăra suferea. Jeanne a încercat și ea să-l facă să-și schimbe atitudinea față de soție. Dar el a rămas neschimbat până la sfârșitul vieții.

În primăvară Antoine Aloys s-a întors la Sigmaringen.

Amélie era însărcinată și prefera să nu riște să piardă sarcina pe drumurile proaste, într-o călătorie atât de lungă. Decesul subit al mamei ei a declanșat nașterea prematură a copilului lor, care nu a trăit decât trei zile. Abia în anul următor Amélie merge la Sigmaringen, unde se afla reședința soțului. Crescută la Paris și necunoscând decât fastul cu care se înconjura fratele ei, viața la castelul Sigmaringen a fost un șoc: „Mărturisesc jenată că aspectul acestui vechi castel din Sigmaringen mi-a strâns inima. Să-mi fie iertată această trăire la o tânără crescută, din păcate, la Paris și care a petrecut totuși trei ani într-o lume severă, dar în care familia îmi oferea viața cea mai plăcută. Mai ales interi-

tot mai mult cu mesajul vizual, simbolic sau pictural. Se privește frecvent și de către mulți la emisiuni de televiziune vorbite în limbi necunoscute privitorului. Acesta pare foarte puțin deranjat de faptul că el nu poate înțelege decât strict ceea ce este explicat în imagine – în rest poate interveni imaginativ după dorință. Gândirea intră astfel în deconstrucție.

S-ar putea spune că specia *homo sapiens sapiens*, omul gânditor, a creat scrisul și nu invers. Gândirea este în mod clar un proces legat de cuvânt, aceasta în forma umană, proprie ființei care a evoluat istoric sub chipurile unei serii de civilizații. Gândirea este facilitată de reprezentare, iar aceasta depinde evident de imagine. Dar „reprezentarea fără concept este goală”, afirmă filosoful german Kant, care adaugă: „fără reprezentare conceptul este mort”. Raționamentele sunt însă legături între concepte – rațiunea este aducerea în viață a raționamentului în

calitate de capacitate a intelectului. Dezabstractizarea, drept consecință a modificării radicale a relației om informație, pune problema măsurii în care *homo sapiens* va continua să fie specia care a fost și dacă umanitatea își va mai merita numele și titlurile sale identitare.

Principalul pericol pentru *homo sapiens* poate veni din pierderea comunicării scrise, așa cum există ea de câteva mii de ani, de când a apărut scrisul

Discuțiile pe această temă pot fi prelungite oricât. Mai important decât acestea este însă un apel la istorie. Omul s-a mai aflat odată într-o situație asemănătoare celei de

acum. Imperiul Roman a continuat cultura greacă astfel încât, timp de peste 1.000 de ani, cultura și intelectul au însemnat utilizarea limbii elene și apoi a latinei ca limbi de cultură. În momentul apariției pe teritoriul roman a unor popoare noi, cultura umanității a trei continente suferă

un colaps dramatic ori măcar foarte semnificativ. Cum reacționează la acest fenomen cultura lumii vestice? Ea, prin mănăstiri și universități, păstrează ca limbi de cultură latina și greaca, inclusiv după apariția literaturilor naționale și după traducerea extensivă a Bibliei. Echivalentul latinei de altădată, ca limbă de cultură a vremii viitoare, pe care trebuie să o păstrăm, dincolo de limbile vulgare ale imaginilor, sunt cartea scrisă și comunicarea scrisă, care au parcurs întreaga noastră istorie propriu-zis civilizată a umanității. Înclin

să cred că astfel va putea continua un traseu uman încorporând și biologia speciei *sapiens*. Atunci istoria nu va dispărea într-o generală simplificare a proceselor mentale. ■

STRĂMOȘII NOȘTRI (Triverb reflexiv: 4, 2, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție integramă **ARTIZANIAI MARI** **UNIRI**, apărută în nr. 12/2009:

G – G P H – C – COMEMORARI – LATA
– OLAC – ADI – NUMIRI – IASI – AP –
O – AS – TUL – POP – T – GA – ERATO
– UPERCUT – EP – UNIAT – IT – USI –
TIHNIT – CAIA – ACTA – HALO – ONU
– R – RARIS – LS – MI – GO – SETE –
UMANISTIC

Soluție criptogramă **DIOSCURII**, apărută în nr. 12/2009:

SEMIZEI CĂLĂREȚI
(SEMI-ZE/I-CA-L/ARE-Ț-I)

Unii înclinau către iacobinism, alții către aristocrație, alții către puterea constituantă.

Panicată de evoluția situației, Amélie s-a hotărât să plece în Anglia, cu fratele și nepotul ei. Josephine, soția lui Alexandre, de care trăia separat, a auzit despre planuri și a rugat-o pe Amélie să ia cu ea și pe copiii ei, Eugène și Hortense. Tânăra a plecat cu cei trei copii în iulie 1792 spre Artois și l-a așteptat pe fratele ei înainte de a traversa Canalul Mânecii. Dar acesta avea încă probleme de rezolvat, înainte de plecare, așa că nu a mai venit. În plus, Alexandre de Beauharnais, care avea un post important în noul guvern, i-a cerut să-i trimită înapoi copiii. Amélie s-a întors și și-a regăsit fratele la palatul pe care îl construise între 1780 și 1792 pe malurile Senei și în care trăiau de doi ani.

Rapid, atmosfera din Paris se schimba. Robespierre instituise un regim bazat pe teroare, pe delațiune. A fost instalată o nouă mașină, ghilotina. Numărul victimelor creștea de la o zi la alta, prieteni, părinți, vecini dispăreau în închisoare, pentru motive de cele mai multe ori neînsemnate. Frica se instala peste tot. Dar Frederic nu s-a lăsat impresionat. Prieten al Revoluției, el critica deschis și cu voce

Alexandre de Beauharnais, pe scaun, fiul Eugène (stânga), fiica Hortense și soția Josephine

tare guvernul lui Robespierre. A fost arestat împreună cu Amélie prima dată în februarie 1794. Au fost interogați apoi

spioni care îl ascultau. A fost dus în închisoarea Carmes unde i-a regăsit pe prietenul său Alexandre și pe Josephine de Beauharnais. În acest timp, Amélie se ocupa de nepotul său și îi primea în fiecare zi pe cei doi copii Beauharnais, Eugène și Hortense. Voiajul pe care îl făcuseră în anul anterior ca și grija de care dăduse dovadă Amélie au strâns legăturile între tânăra femeie și cei doi copii. Legături care au dus la o mare prietenie între ei până la sfârșit. Nu spunea Hortense că Amélie îi era a doua mamă?

Amélie făcuse orice pentru a intra în închisoare împreună cu fratele ei: apela la un jandarm, ca acesta să o întemnițeze, se îndreptase spre o fereastră deschisă, strigând „Trăiască Regele!“ Nimic nu a mers. Ea voia să moară și era obli-

gată să rămână în viață.

Știind că zilele dictaturii sale sunt numărate, Robespierre a ordonat epurarea închisorilor pariziene. Se intentau, pentru motive neînsemnate,

proces. Cei din închisoarea Carmes au fost învinuiți a fi conspirat pentru a evada din închisoare. La 23 iulie 1794, în Piața Tro- nului răsturnat, actuala Place de la Nation, cei 48 de acuzați și-au sfârșit zilele sub ghilotină. Și nu au fost singurii în acea zi. În total,

În acest an urmează să apară, în limba germană și franceză, o biografie a prințesei Amélie Zéphyrine de Hohenzollern-Sigmaringen, străbunica regelui Carol I al României, biografie semnată de autoarea acestui articol, căreia îi aparțin și fotografiile.

eliberați, sub supravegherea unei gărzi.

La 2 aprilie a fost din nou căutat: se exprimase cu voce tare, pentru a fi auzit de toți, la ieșirea de la teatru și erau

Inzigkofen a devenit, cu timpul, un loc prea rece iarna...

orul castelului mi-a părut extrem de auster – prea puțin îngrijit, prost mobilat, învechit, fără niciun fel de facilități. Numai ideea că aș fi putut să-mi petrec viața în acest loc mi-a produs o melancolie pe care nu am reușit să o ascund. Sunt convinsă că Prințul moștenitor și-a dat repede seama de asta și nu i-a făcut plăcere, ceea ce este normal.“

Aici, în acest castel, se va naște Carol, la 20 aprilie 1839.

Fuga, revoluția și teroarea

Amélie a rămas din nou însărcinată și a dat naștere unui fiu, Charles, la 19 februarie 1785. Dar atitudinea lui Antoine Aloys față de ea nu se schimba. Era foarte supus tatălui, executa docil ordinele acestuia. Tânăra se simțea ca în închisoare, nefiind iubită de nimeni. A luat atunci o decizie care avea să-i schimbe cursul vieții. La 3 mai 1785, la zece săptămâni după naștere, a fugit de pe moșia Hohenzollern-Sigmaringen, plecând să i se alăture fratelui și să trăiască lângă el.

Avea de puțin timp dreptul de a se plimba în împrejurimi timp de o oră, în compania vale-tului ei, Luxemburg. În acea zi a hotărât să coboare din caleașcă și să meargă într-o capelă. Ascunsă de toți, și-a scos rochia, sub care îmbrăcase haine bărbătești. A plecat

Antoine Aloys

apoi pe jos în oraș, pentru a se întâlni cu oamenii fratelui ei, pe care îi înștiințase printr-un curier. Așteptarea a fost lungă. A fost oprită de poștaș, care o recunoscuse. El l-a anunțat pe prințul moștenitor despre prezența Améliei în

biroul său, dar nimeni nu a venit să o caute. S-a opus atitudinii acestui funcționar prea zelos și, pentru că valeții lui Frederic sosiseră în sfârșit, și-a putut continua drumul spre Kirn (astăzi în Germania, în Renania).

În această casă urma să trăiască, împreună cu cumnata, care îi reproșa mereu că-l părăsise pe fratele ei. Acolo și-a reluat ritmul de viață obișnuit al familiei Salm-Kyrburg: iarna la Paris, vara pe moșia familiei din Kirn. Datorită acestui fapt, tulburările din Capitală, legate de căderea Bastiliei, au trecut neobservate.

În anul următor, Amélie și fratele au plecat la Paris, pentru a admira festivitățile organizate cu ocazia Sărbătorii Federației. În aceeași vară, la 23 august, a murit prințesa Jeanne, care lăsa în urmă un băiețel în vârstă de nouă luni. Amélie avea să-i fie mamă

până la majorat. În ciuda durerii, viața își relua cursul la Paris. Frederic și Amélie aveau prieteni: erau în total o duzină de familii, care se întâlneau în fiecare zi, fie la unul fie la altul pentru a discuta politică, a cina și a juca uneori cărți. Între ei se număra și Alexandre de Beauharnais. Apartineau toți aceleiași lumi, în ciuda unor divergențe de păreri și unor discuții adesea mai animate.

Frederic, prinț regent de Salm-Kyrburg (în medalion) și palatul său din Paris, în curs de ridicare

toinette era fiica unui cârciumar. Dar căsătoria a fost fericită. S-au născut patru copii, între care Karl Anton (1811-1885), tatăl regelui Carol I al României.

Întoarcerea la Sigmaringen

Amélie și-a însoțit nora la noua reședință din Sigmaringen. I s-a permis – de către prințul regent, soțul său – să se instaleze în principatul pe care îl salvase. Dar cuplul continua să trăiască separat. Începând din 1810, ea s-a instalat într-un mic castel, în apropiere de Sigmaringen, la Inzigkofen. Datorită registrelor de cheltuieli ținute minuțios de Amélie, de la vârsta de 20 de ani, este posibil astăzi să-i reconstituim modul de viață. Fiecare cheltuială era consemnată, fie că era vorba despre cheltuielile ei personale, de cele ale casei sau ale bucătăriei. Știm astfel că-i plăcea să bea cafea și ceai, negru și verde, să mănânce ciocolată, să cumpere „guipfeles“ (*Gipfel*, în germană), cornuri pentru ceai. A organizat o producție agricolă într-o parte din parcul său. Avea vaci, porci, o curte de păsări, arbori fructiferi și folosea produsele fermei sale. În bucătărie se făceau dulceturi și *Sauer Krote* (*Sauerkraut*, în germană), varză acră! Dar, cu vârsta, nu mai suporta umezeala locurilor. În centrul Sigmaringen a fost construit palatul „Prin-

Karl Anton, tatăl lui Carol I, ...

zenbau“, care o adăpostea, în timpul sezonului rece. Amélie era foarte iubită, dădea regulat pomeni celor săraci, ajuta școlile și, de asemenea, a înființat un institut de formare pentru tinerele fete. Era foarte bună prietenă cu prințesa Elisabeth de Fürstenberg, care nu-și putuse păstra principatul, dar, mai ales, cu Hortense de Beauharnais, acum ducesă de Saint Leu, și fiul ei Ludovic Napoleon, viitorul

împărat Napoleon al III-lea, care trăiau din decembrie 1815 aproape de ea, pe malurile lacului Konstanz (*Magazin istoric*, nr. 5/2009). Se vizitau regulat în călătoriile lor din Heiligenberg, Inzigkofen și Arenenberg, în Elveția.

Unul după altul, apropiații săi încetau din viață: Elisabeth în 1822, soțul ei în 1831, Hortense în 1837. Aceea care dorise mereu să moară, neputând suporta nenorocirile din juru-i, a supraviețuit tuturor. Murea la vârsta de 81 de ani, înconjurată de familie. Exact zece ani după ce Antoine Aloys își dăduse sufletul în brațele ei. Dacă nu a fost dragoste între ei, a fost, în schimb, o mare prietenie, care s-a născut și i-a legat după întoarcerea Améliei la Sigmaringen. Este înmormântată lângă el, în cripta familiei din biserica Hedingen, la câțiva kilometri de centrul orașului

Nepotul ei, Karl Anton, tatăl lui Carol, a instalat o inscripție pe o faleză în parcul Inzigkofen, în amintirea acestei femei remarcabile: „Andenken Amélie Zéphyrine, 1841“, în amintirea Améliei Zéphyrine, 1841. Și s-a născut legenda:

în acest loc Amélie s-ar fi urcat pe un cal alb și s-ar fi aruncat în Dunăre, care curgea la marginea falezei. Oamenilor le place acest gen de istorie. Restabilirea adevărului este o muncă grea. ■

În românește de
Victor
ANGHELESCU

... și inscripția pusă în amintirea bunicii

între 14 iulie și 27 iulie în acel an, 1.306 persoane și-au pierdut viața pe eșafod, fiind înmormântate în curtea interioară a vechii mănăstiri Picpus. „În fine, nu mai știu ce s-a întâmplat. Oricum, nu mi-au fost spuse cuvintele «fratele dv. este condamnat». Dar vai, am știut-o prea bine. M-am trezit pe podea, după câteva ore, inconștientă. A apărut un medic ce fusese trimis să mă caute și starea mea l-a impresionat atât, încât bietul om a fugit fără a-mi fi dat cel mai mic ajutor. A alergat să spună tiranilor care mă despărțiseră de fratele meu și care mă trecuseră pe lista proscrisilor, pentru a doua sau a treia zi, că murisem. În acest fel, fie că, într-adevăr, a crezut sau că a spus-o intenționat, el m-a salvat de chinul pe care îl doream atât de mult.”

Între sărăcie și fast

Amélie nu mai dorea deci decât un lucru: să moară! Fără fratele ei adorat, nu mai putea trăi. Dar responsabilitatea față de nepotul său, Frederic al IV-lea, care nu mai avea nici mamă nici tată, au făcut-o să-și revină. Trebuia să lupte pentru a supraviețui și pentru a recupera posesiunile fratelui, confiscate de regimul terorii. Totul pentru un băiețel de patru ani. Neputând să supraviețuiască altfel, ea a plecat la Bruxelles și Isque (Overijse), în Belgia, unde putea trăi pe pământurile mamei sale.

Joséphine de Beauharnais

Și-a organizat viața între Belgia și Paris, unde se ducea să se îngrijească de treburile curente. Faptul că o ajutase pe Joséphine de Beauharnais în momentele grele ale Terorii i-a fost acum de mare ajutor. Joséphine, numită în acea perioadă Rose – generalul Bonaparte îi schimbase prenumele – a ajutat-o să deschidă unele uși, pentru a nu pierde toate bunurile nepotului său. În plus, îl cunoștea pe omul politic și diplomatul Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord. Erau toți gata să-i vină în ajutor.

Amélie nu rupsese niciodată complet contactul cu soțul ei, Anton Aloys. Trecuseră mai mult de zece ani de când

părăsise Sigmaringen și nu-și văzuse fiul, dar au continuat să corespundă sporadic. Oamenii de afaceri au văzut în asta o ocazie de a salva suveranitatea principatului de Hohenzollern-Sigmaringen. Între timp, generalul și apoi prim-consulul Bonaparte devenise împăratul Napoleon I. Își extindea stăpânirea puțin câte puțin asupra unei mari părți a Europei, reorganiza anumite regiuni și își instala frații pe tronurile nou create.

Privirile i s-au întors și către Sud-Vestul Germaniei, care semăna cu un covor policrom. Voia să facă ordine, dar asta însemna că anumite principate trebuia să dispară. Amélie putea să-și ajute soțul, dar o făcea cu două condiții: să obțină o pensie și să-și revadă fiul! Dar și împăratul a pus o condiție: Charles trebuia să ia de soție o tânără aleasă de el. A fost Antoinette Murat, nepoata lui Joachim, și el cumnat al lui Napoleon și viitor rege al Neapolelui. Fata își pierduse tatăl înainte de naștere și unchiul ei se îngrijise atent de educația ei. Crescuse cu copiii acestuia și urmasa Institutul Saint Germain, condus de Madame Campan, atât de celebră pentru metodele sale educative și pentru elevele provenite din cea mai bună societate a epocii.

Cu câteva zile înainte de căsătorie, Antoinette a fost ridicată la rangul de „prințesă imperială”. Pentru familia Hohenzollern-Sigmaringen însă a fost o căsătorie greu de acceptat. An-

...și Amélie s-a mutat la „Prinzenbau“

ianuarie 1941, că, pentru prima dată, echipa României va fi „100% românească”. Condițiile dramatice ale anului 1941 – ocuparea și dezmembrarea Iugoslaviei, declanșarea războiului contra U.R.S.S. – au făcut să se joace doar un singur meci, acela cu Germania, din 1 iunie.

Având în vedere relațiile româno-germane din acea perioadă, partida prezenta o importanță deosebită atât pentru regimul Antonescu, cât și pentru guvernul de la Berlin, dornic să-și apropie românii. Federația Română de Fotbal lansa, cu acel prilej, un „Apel” către spectatori, atenționând: „Acest joc este menit să strângă legăturile de prietenie între tineretul sportiv din ambele țări. Primul comandament al sportivilor este ordinea și disciplina. F.R.F. face un călduros apel la întregul public spectator să păstreze, în tot cursul jocului, cea mai perfectă ordine și să nu uite că se află prezenți reprezentanții celui mai disciplinat popor din lume.” La rândul său, șeful sportului românesc, lt.col. Constantin Medeleanu, și-a pus semnătura pe un alt gen de îndemn, sub generosul titlu „Pentru Patrie: Echipa României are onoarea să lupte cu cel mai puternic reprezentant al sportului continental. Ea luptă pentru Patrie și are întreaga noastră încredere. Sportivii români sunt alături de ea cu toate nădejtile noastre, din prima până în ultima clipă a luptei! Alături de ea și la victorie, ca și la înfrângere. Și, cu tot respectul cuvenit marilor noștri adversari sportivi. Trăiască Patria!” Redacția ziarului *Curentul* a adăugat: „Datoria publicului român este să încurajeze cu toată ardoarea echipa noastră. Trebuie să conlucreze serios cu ea, pentru a-i stimula eforturile necesare victoriei.”

Laudele la adresa echipei germane nu erau deloc unele de complezență. Până în acel moment, în toate cele trei meciuri susținute, echipa României pierduse în fața ei, primind 17 goluri și înscriind șase.

Autoritățile nu s-au gândit, probabil, că legionarii s-ar putea folosi de prilej pentru a încerca un atac contra regimului Antonescu. Conform relatărilor din presă au fost prezenți circa 50.000 de spectatori pe stadionul A.N.E.F. Erau prezenți însuși conducătorul Legației Germaniei la București, ministrul Manfred von Killinger (1941-1944), dar și mulți ofițeri superiori din Misiunea Militară Germană din România. Din partea română, cel mai înalt militar era generalul Iosif Iacobici (1884-1952), Ministrul Apărării Naționale; dintre civili, Mihai Antonescu (1904-1946), ministru secretar de Stat, care ocupa în acel moment și ad-interim portofoliul la Propagandă Națională (în timpul absenței din țară a titularului, Nichifor Crainic).

Înainte de partida, după ce fanfara militară a intonat Imnul Naționalist German și Imnul Regal Român – cum se menționează într-un document al Direcției Generale a Poliției –, „un grup de circa 200 tineri, ce se aflau în peluza

de lângă tribuna dinspre GIB, a început să cânte cântece legionare. *Urlă dușmanii în cărare și Sfânta tinerețe legionară*, întâmpinați fiind de publicul din toate tribunele cu proteste unanime și huiduieli, auzindu-se voci: «derbedeii, nemernicii și criminalii nu se liniștesc». Cu concursul publicului asistent, care a ascultat de «Comunicatul» Guvernului, prin care s-a făcut apel la ordine, au fost arestați 129 bărbați și 32 femei [...] După ce manifestația

După ce s-a pus capăt manifestației legionarilor, meciul de fotbal s-a putut desfășura fără incidente

LA A.N.E.F., MECI ION ANTONESCU LEGIONARI

PETRE ȚURLEA

În numărul din ianuarie 2009 al revistei *Historia*, domnul Cornel Ilie, sub titlul *Politică și fotbal*, a prezentat meciul dintre România și Ungaria, din octombrie 1939. Dar nu a fost singura dată când politica și-a pus amprenta asupra fotbalului autohton. Iată un alt moment: meciul dintre selecționatele de fotbal ale României și Germaniei, din iunie 1941.

După cinci luni de la înfrângerea Rebeliunii legionare, din ianuarie 1941, urmată de o amplă mișcare de represiune, legionarii au vrut să arate opiniei publice că mai există. În contextul unor evenimente oficiale, în lunile mai și iunie 1941 au fost inițiate câteva demonstrații legionare. De mici dimensiuni și cu ecou limitat, ele au avut loc în facultăți, cu prilejul solemnităților dedicate zilei de 10 Mai. La Facultatea de Drept, în Aula Magna, o parte dintre studenți au cântat cunoscutul imn *Sfântă tinerețe legionară*. Dar au fost imediat arestați și rapid judecați. Tribunalul Militar București a pronunțat sentința la începutul lui iunie: 11 condamnări de la trei la 15 ani de închisoare, după cum notează *Curentul* din 6 iunie 1941. În același context festiv, printre studenții Facultății de Litere și ai celei de Medicină a fost răspândită poezia

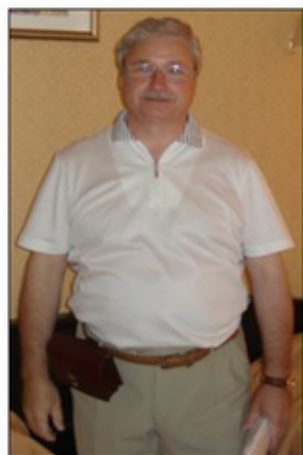
Legionari și legionare; primele litere ale versurilor, citite de sus în jos, reproduceau una dintre poruncile lui Corneliu Zelea Codreanu: „Ajutați fratele căzut în nenorocire, nu-l lăsa.” Rezultatul: și la cele două facultăți au fost operate arestări.

Însă cea mai importantă încercare de a reveni, în forță, în atenția opiniei publice a fost prilejuită de un meci internațional de fotbal, între selecționatele României și Germaniei, desfășurat la 1 iunie 1941, în fața multor ziariști români și străini, a multor oficialități, române și germane, și a 50.000 de spectatori.

În 1941, Selecționata națională de fotbal a României avea programate patru meciuri. La 4 mai cu Iugoslavia și la 1 iunie cu Germania, ambele la București; la 6 septembrie cu Iugoslavia, la Belgrad, și la 5 octombrie cu Slovacia, din nou la București. Publicația *Axa* anunța, la 23

Generalul Iosif Iacobici

Prof. dr. ALEKSANDR ROSTISLAVOVICI SOKOLOV, director în cadrul Arhivelor Istorice de Stat ale Federației Ruse din Sankt Petersburg, a participat în luna septembrie 2009 la un simpozion internațional organizat de Biblioteca Metropolitană din București, consacrat istoriei și civilizației cărții. L-am abordat, cu această ocazie, după susținerea temei sale în cadrul reuniunii, intitulată Documente privind istoria României în arhivele de stat ale Federației Ruse, comunicare pe care ne-a pus-o cu amabilitate la dispoziție și pe care o vom publica într-un număr viitor.

ARHIVA, CA VALOARE OBIECTIVĂ ȘI SUBIECTIVĂ

– **Vorbiți-ne pentru început despre arhiva pe care o conduceți.**

– Arhiva istorică a statului rus se află la Sankt Petersburg și este o arhivă federală, ceea ce în Occident se cheamă, îndeobște, arhivă națională. Există 15 asemenea arhive în Rusia, iar a noastră este cea mai mare din Europa. Conform standardelor europene, avem 220 km de rafturi, pe care sunt așezate peste șase milioane și jumătate de dosare de arhivă. Pentru orice stat, stat normal, arhiva constituie o avuție națională. Arhivele sunt memoria unei națiuni. Și dacă am admite distrugerea arhivei unui stat, indiferent de dimensiunea lui, fie el mare sau mic, mi se pare că acela ar deveni un stat de oligofreni, de oameni suferinzi de sindrom Down.

– **Gestul ar echivala cu distrugerea statului în-suși...**

– Exact, pentru că oamenii care nu-și cunosc rădăcinile sunt condamnați la a fi dirijați

și astfel dezvoltarea, evoluția unui popor se opresc. Este convingerea mea personală, pe care mi-o confirmă fiecare zi. Spun asta pentru că în perioadele în care atitudinea statului față de arhive a fost foarte proastă – și nu am în vedere un anume stat, concret –, ele au devenit un soi de monete politice, în slujba unui guvern sau altul.

Uneori, când vorbim despre istorie și spunem că ea se depozitează în arhive, confundăm procesul cu abordarea politică a istoriei. Dacă un document de arhivă este avantajos politic, el iese brusc la lumină; dacă nu, documentul dispare, se pierde pe undeva și o mare masă de oameni nu înțelege: a existat sau nu acel document? Pot fi enumerate multe asemenea documente, între care și Pactul Ribbentrop, și diferite acorduri care se dezbat astăzi legate de Polonia.

Marea Britanie și-a deschis în 2009 arhivele privind anul 1939 și, desigur, în viitor vom fi martorii apariției unor

documente ce vor impune reinterpretarea istoriei. Avem un exemplu serios, un exemplu tragic în istoria Rusiei, când în balanță au fost puse două lucruri, viața omenească și arhivele. În 1812 a ars Moscova. Când Napoleon a intrat în oraș, tot ce era valoros a fost evacuat în adâncul țării. Erau și foarte mulți răniți care trebuia evacuați. Și atunci s-a pus problema sub forma unei dileme. Era nevoie de căruțe, trase de cai, or, aceste căruțe nu erau suficiente. S-a hotărât atunci ca în unele cazuri să fie scoase din Moscova arhivele și să fie lăsați pe loc răniții. Sigur că mare parte dintre cei răniți au fost ridicați, salvați, dar alții au rămas. Până în ziua de azi mulți nu au înțeles cum a fost posibil: erau oameni, deci trebuia salvați cu prioritate.

Bineînțeles că viața omului este mai prețioasă – fie numai și una singură – decât orice bun material, decât niște hârtii, în ultimă instanță. Este corect ce spun acești oameni. Dar cineva a luat acea hotărâre și alții au fost de acord cu ea.

Stadionul A.N.E.F., devenit apoi Stadionul „Republicii”, a sfârșit demolat pentru a face loc „Casei Poporului”; azi, o parte a fostului stadion este garajul Parlamentului

legionară a fost reprimată, meciul s-a desfășurat și terminat în liniște.“

Un număr mai mare de legionari încercase să intre pe stadion, dar poliția a constatat cumpărarea, de către unii legionari, cunoscute ca atare, a unui număr exagerat de mare de bilete. Fostul chestor legionar Nicolau a fost găsit, de pildă, cu 95 bilete, care i-au și fost confiscate. Cei arestați proveneau din mai multe medii: un avocat, 23 studenți, 41 elevi de liceu, 30 meseriași, un comerciant, șase chelneri, 14 funcționari particulari, zece muncitori, trei militari; iar, dintre femei, 13 erau studente, 13 eleve și șase casnice...

Meciul s-a încheiat cu o nouă înfrângere a echipei României, cu scorul de 1-4. Oficialitățile românești s-au arătat însă mulțumite. Cu acel prilej, s-a afirmat: „A fost un bun prilej pentru strângerea relațiilor de prietenie și alianță dintre cele două țări.” Era evident, totuși, că marea mulțumire a oficialităților românești provenea tocmai de la genul de reacție a publicului față de tentativa legionară. *Universul*, din 3 iunie 1941, a menționat: „abia a început cântecul legionar și reacția publicului a început și ea; toată lumea adunată la stadion a fluierat”. Iar *Curentul*, din

2 iunie, nota: „Toată lumea adunată la stadion i-a fluierat; cei de lângă legionari i-au huiduit și lovit până la sânge, încât Poliția a trebuit să intervină pentru a opri linșajul”. Oficialitățile s-au și grăbit să sublinieze: „Guvernul atrage atenția asupra reacției violente a publicului în aceste împrejurări. Ea este o nouă și hotărâtă dovadă a sănătății și conștiinței românești și un avertisment sever pentru acei cari în viitor vor încerca să tulbure ordinea publică, pentru că Guvernul nu va putea împiedica, ca, în afară de sancțiunile legale, reacția cetățenească să sancționeze cum se cuvine pe trădătorii liniștei și unirei românilor.”

Legionarii arestați pe stadionul A.N.E.F. au fost judecați în regim de urgență de Tribunalul Militar al Capitalei și, la 7 iunie 1941, s-a pronunțat sentința. Din cei 93 acuzați, 44 au fost condamnați între 3 și 15 ani de muncă silnică; ceilalți, 49, au fost achitați. Între cei condamnați cu pedeapsă maximă s-a numărat și fostul chestor al Poliției Capitalei, Petre Nicolau.

Încă o dată, în confruntarea dintre Mișcarea Legionară și Ion Antonescu, opinia publică se plasase de partea generalului, care se bucura, la acel moment, de o popularitate deosebită. ■

înțeleg perfect ce înseamnă o arhivă ca valoare culturală. La noi studiază, diferit de la an la an, între 500 și 1.000 de cercetători străini, care primesc informație, își fac copii de pe documente, scriu foarte bune monografii. La mine în arhive există o bibliotecă internă informativă, foarte bine compartimentată...

– Online?

– Nu, încă nu, acum lucrăm la asta, dar este o bibliotecă de 400.000 de volume și practic orice cetățean poate la început să intre să se uite în această bibliotecă, să caute ce-l interesează, apoi să meargă la fondurile de arhivă. Dar revenind la acces, subliniez încă o dată că el este practic total asigurat, sigur, cu anumite îngrădiri, de drept internațional.

– Cum vedeți arhivele în perspectiva globalizării?

– Pe de o parte, globalizarea este utilă, aduce rezultate. Dacă ne referim la ea ca la o știință aplicată, americanii, românii, rușii, de pildă, lucrează asupra unei teme și ajung la rezultate, apoi aduc aceste rezultate la cunoștința lumii întregi. Am unit în acest fel trei țări, convențional, evident. Dar dacă vorbim despre locul arhivelor în procesul de globalizare astăzi, poate fi simplu, în sensul că unii afirmă că ele n-au niciun loc în globalizare [râde], dar și complicat, pentru că astfel un document de arhivă poate fi accesibil din orice punct al lumii. Evident, numai

Din Moscova în flăcări, ocupată de Napoleon în 1812, au fost scoase documente, uneori înaintea răniților

atunci când îl transpunem în formă digitală.

Sub acest aspect, cred că arhivele noastre sunt printre cele mai moderne din lume. Sigur, n-o să încep să spun că sunt globalist sau antiglobalist. Eu sunt un istoric arhivist normal, dar pentru că sunt și cercetător (în afară de director, care este o funcție administrativă) și am și sarcini științifice, sunt autor a șase monografii individuale și am participat la alte zece monografii colective, înțeleg ce îi

trebuie cercetătorului, istoricului. Lui îi trebuie originalul. Or, pe an ce trece, tendința este universală: originalul documentului de arhivă trebuie păstrat. Toți se străduiesc în acest sens. Omenirea a înțeles că trec zece vieți, o sută de vieți – noi visăm că pământul va fi veșnic –, natural că procesul globalizării îi cuprinde pe toți, pentru că toți păstrează documente. Sigur, principala sarcină a arhivelor este de păstrare, dar a doua este

de utilizare a lor.

Arhiva noastră participă la un program foarte serios de scanare a documentelor de arhivă. Lucrăm cu biblioteca prezidențială „Boris Nikolae-vici Elțin”, care se află la Petersburg. Este o bibliotecă electronică nou creată; acolo totul este pe suport electronic. Noi am dat acolo un număr destul de mare de fotografii, documente de arhivă, pe care le scanăm și le predăm. Bineînțeles că acum, după acest proces, urmează prelucrarea,

O sală modernă de studiu...

Noua clădire a Arhivelor Istorice de Stat ale Federației Ruse din Sankt Petersburg

Vedem astfel că păstrarea arhivelor a fost dintotdeauna o preocupare pentru stat.

Revenind la arhivele din Sankt Petersburg, pot să vă spun că, pe de o parte, e greu cu ele, pe de alta, foarte ușor. De pildă, te întâlnești cu cineva pe care îl vezi pentru prima oară și omul te întreabă imediat dacă ai sau nu cutare document. Dar cutare? Dar cutare? Iar eu, la început, chiar răspundeam sincer. Da, avem, și chiar indicam raftul, locul exact. Sau răspundeam că nu avem. Apoi mi-am zis: nu se poate. Cunoștințele mele sunt limitate totuși. Oricum, nu pot să știu tot ce este în arhiva asta. Mi-am fabricat un răspuns care sună foarte insolent. Vi-l spun imediat. De pildă, dumneavoastră mă întrebați dacă avem documente despre Cantemir și eu răspundeam. Altcineva mă întreabă dacă avem ceva despre războaiele lui Napoleon sau despre abdicarea lui Nicolae al II-lea. Și eu le răspund tuturor la fel. Avem. Avem. Avem. Iar oamenii pot gândi că directorul ăsta este schizofrenic, prea știe tot. Sau ne înșală, e un mincinos, un bolnav. Sau ne răspunde doar ca să ne răspundă. Așa că, după o pauză, adaug. Da,

avem, dar trebuie să vedem câte avem. Pentru că arhiva noastră păstrează mai multe documente decât instituțiile centrale ale Rusiei. Este *de facto* o putere centrală. În această perioadă Sankt Petersburgul a fost capitala Imperiului Rus. Așa că tot ce s-a întâmplat în veacul al XIX-lea în imperiu, într-un fel sau altul, se oglindește în fondurile arhivei noastre.

– Dar accesul cum se face și în ce proporție?

– Bună întrebare și îmi face plăcere să vă răspund. Accesul este aproape sută la sută. Există niște restricții, dar ele privesc fie acordurile internaționale, fie starea fizică a documentului și atunci nu-l dăm la lectură. Practic, la restul accesul este deschis.

– Adică la dumneavoastră în arhive poate citi orice cetățean?

– Există o lege a arhivelor, a fondurilor arhivistice ale Federației Ruse. Și acolo scrie că în aceste arhive au acces orice cetățean al Rusiei și orice cetățean străin care lucrează la o anumită temă. Uneori oamenii mai încurcă lucrurile. Vine câte unul care nu e cercetător

sau om de știință. A auzit el ceva-ceva, îl interesează ceva anume și vine la noi la arhive și spune: „Dați-mi să citesc“. E complicat cu acești oameni. Începi să le explici că n-avem ce să le dăm să citească, că nu suntem bibliotecă publică să le dăm ziare la lectură. Din păcate, dintre cei 1.000 sau câteva sute de asemenea oameni, unii încep să strige că nu le-am dat nimic, că nu le-am permis să intre. Sigur că asta este normal până la un punct, dar este *normalul anormalității* (nu știu dacă asta se poate traduce în limba română). De ce? Pentru că oamenii ăștia nu înțeleg unde au venit, de ce au venit. „Vreau să răsfoiesc. Dați-mi ucazul lui Nicolae I să mă uit pe el“. În primul rând, ucazul lui Nicolae I este în colecția dispozițiilor guvernului iscălit de țar, care este unică, are o valoare materială, apoi reprezintă o avuție culturală a poporului, așa că omul ăsta – venit să scuie pe degete ca să dea pagină cu pagină să citească ucazul – ar obosi să numere cu câte zerouri este marcat gradul de asigurare al documentului respectiv. De fapt, este un sistem care funcționează nu numai în Rusia. Călătoresc mult în Europa și

Ekaterina Ivanovna, soția...

se procedează așa, la cererea unei țări, și atunci se închid respectivele documente. Există și o manieră specifică relativă la documente privitoare la situațiile de conflict. Este un proces normal. Practic, astăzi arhiva noastră – și iar o să sune impertinent – este „înaintea întregii planete”. O asemenea deschidere, un asemenea acces la materiale, ca la noi, n-o să întâlnești nicăieri.

– Nicăieri?

– Nicăieri. De ce spun asta? Pentru că din șase milioane și jumătate de dosare, practic la peste șase milioane există acces liber. Sigur, există o procedură, care trebuie respectată. Dacă vorbim despre „nestemate”, avem aproximativ 40.000 de unicate, dar, în general, 90% dintre materialele arhivei noastre sunt, pe scara valorii, deosebit de prețioase. Restul sunt prețioase. Noi nu avem documente simple, cum se găsesc în arhivele curente.

Arhiviștii noștri știu că ultimii cinci ani au fost foarte grei pentru noi. Am construit o clădire nouă, ne-a construit-o Administrația prezidențială, de fapt, foarte repede, în doar doi ani. Este vorba despre 60.000 de metri², trei hectare

de pământ, pe care i-am amenajat, am plantat flori, brazi, o livadă, cresc vișini; eu am sădit o livadă de vișini. Am ridicat un depozit imens, supertechnologizat, iar mai departe este eroismul arhiviștilor. Și nu mă jenez să vorbesc despre eroismul lor. A fost foarte greu. Am elaborat o concepție de mutare. Presa a scris că arhivele vor fi închise minimum 10-15 ani, tranziția lor va dura cinci-zece ani ș.a.m.d. Noi am transportat 220 km de rafturi – de fapt, nu numai am transportat, ci am împachetat, sub sistem electronic de urmărire, sistem video de supraveghere, sistem de securitate pentru transport; la noi toate automobilele sunt dotate cu microclimat specific și adecvat, respectiv plus 16 grade până la locul depozitării în noua clădire, conform standardelor internaționale – deci noi ne-am mutat în loc de cinci ani în nouă luni și 20 de zile. Și un alt fenomen extraordinar și foarte rar este că noi avem zece oameni decorați cu ordine pentru această mutare. Cel ce vă vorbește a primit și el un ordin.

Revenind la briliante. Avem documente și în aur, și în briliante, și evaluate la 50 de milioane de dolari bucata, și la mai mult, și la mai puțin. Și încă o frază, care poate fi cheie pentru înțelegerea celor spuse până acum. Mie mi se pare că valoarea, supervaloarea este documentul. Pentru că uneori descoperi dosare, galbene, fără fotografii, fără ilustrație, dar ele conțin un document care are valoarea unui briliant. Pentru poporul român, să zicem, sau pentru Germania, sau chiar pentru popoarele Rusiei.

Mi s-a întâmplat să fie la noi la arhive, într-o vizită oficială, prințesa Thaiandei. Bunicul ei, prințul Chakrapong, învățase în Rusia, sub patronajul lui Nicolae al II-lea. Imaginați-vă reacție! I-am prezentat diferite materiale de arhivă privind relațiile internaționale, apoi i-am făcut o surpriză. Se păstrau la noi caietele bunicului ei, în original, de când fusese elev. Ne-am imaginat mai multe posibile reacții ale prințesei, dar pe cea reală nu am intuit-o. A început să plângă... Eu, unul, o înțeleg. Pentru ea, cei 220 km de arhive nu mai aveau nicio importanță. Pentru ea, caietele acelea erau documentul cel mai prețios. Chakrapong plecase din Rusia cu soție ru-soaică, așa că acum în Thailanda, în sângele acestei prințese, era și o picătură de sânge rusesc. Or, ei nici prin cap nu-i trecuse, nu putea bănuși că în Rusia se păstra caietul unui elev din Thailanda. Iată ce putem spune despre valorile arhivei noastre.

– Vă mulțumesc.

A consemnat
Florentina DOLGHIN

... prințului Chakrapong (cu fiul lor)

care, cred eu, va dura un an, maximum doi, așa încât câteva milioane de fotografii, documente de arhivă, scanate, vor fi accesibile pe site-ul nostru și pe site-ul bibliotecii prezidențiale. Lucrăm pentru ca oricine să poată intra pe site-ul nostru, să ne cunoască arhiva. Este, din punctul meu de vedere, o cooperare foarte iscusită. Și lucrăm cu cei mai buni specialiști.

– Aveți în cadrul arhivei specialiști pe probleme românești?

– Nu, nu avem. Avem cercetători care stăpânesc subiectul și știu despre ce vorbesc, dar nu specializați. În cazul cercetătorilor români, m-am confruntat cu o situație ciudată. Ei cer materiale nu numai despre istoria României, ci și despre cea a Valahiei, a Moldovei... „Aveți dreptate, le răspund. Chiar n-am de ce să port discuții în contradictoriu cu dumneavoastră. Dar luați în calcul că astăzi sunteți statul suveran român, istoria este a formării statului român. Cum s-a format el? Din mai multe princi-

pate etc. Ce s-a creat din unirea lor? Statul România“. Ceea ce îi nedumerește. De pildă, să luăm Imperiul Rus. Imperiul Rus a însemnat Marele Ducat al Finlandei, Polonia, clar, da? Dar asta este istoria Rusiei, aceste state erau în acea perioadă părți componente ale Imperiului. Mai departe, să luăm Marele Ducat al Finlandei, înainte de a ieși din componența Rusiei; încă din 1820 lupta pentru independență. Așa că există o perioadă a formării Marelui Ducat al Finlandei, când Rusia a participat doar

indirect, diplomatic. Mai departe este istoria Finlandei, și noi chiar deschidem la 11 octombrie, la arhive, o expoziție guvernamentală prilejuită de marcarea a 200 de ani de la formarea Marelui Ducat al Finlandei.

Deci, ce vreau să spun? Că eu în comunicarea mea am vorbit, cum era și normal, despre Valahia, Dacia, Iași, Războiul Crimeii, diferite conflicte turcești, dar toate acestea sunt părți componente ale istoriei României. Părți componente ale statului România de astăzi. Consider această abordare cea mai corectă, pentru că uneori apar unele extremismisme, de pildă în Ucraina. Ucraina se consideră mama orașelor rusești, or, au existat orașe mai vechi decât Kievul. A existat un proces treptat de unificare, apoi s-a creat un stat ucrainean. La fel, în cazul Moldovei. Este o problemă dificilă, pentru că o parte a Moldovei este România, România este o parte a Moldovei etc. Nu e treaba noastră să judecăm. Eu sunt istoric. Nu judec cine are dreptate, cine este vinovat. Am un fapt și trebuie să-l explic, să-l lămurisc. Asta-i boala tuturor statelor nou create.

– Aveți și „nestemate“ în arhive, și materiale ultrascrete?

– E o întrebare pe care mulți ziariști mi-o pun. Dar să știți că am foarte puține materiale secrete în arhivele astea. Zero, urmează o virgulă, apoi câțiva de zero și apoi apare o cifră. Nu o sutime, nu o miime, ci o zecime de miime. Sunt materiale închise accesului, conform unor înțelegeri internaționale, pentru că există fapte ce ar putea stânjeni astăzi unele relații normale. Uneori

... și o altă în care sunt expuse câteva dintre comorile adăpostite de noua clădire. În imaginea de sus: un frumos element ornamental de pe un document

dinastia de Habsburg, al înglobării sârbilor în națiunea politică croată –, cât și „Dreptului Croat“, promovat de Ante Starcević – o Croație Mare, sub dinastia de Habsburg, în care sârbii să fie o minoritate.

„Unitarismul iugoslav“ era perceput ca una dintre soluțiile pentru depășirea conflictelor dintre croații și sârbii din Banatul autonom Croația-Slavonia din cadrul Ungariei Mari, conflicte încurajate pe principiul *divide et impera* de către banul Khuen Hedervary, un etnic maghiar pan-hungarist.

Numai împreună putem reuși

Împotriva dominației maghiare s-a afirmat tinerimea studentescă de etnie croată și sârbă din Banatul Croația-Slavonia, prin două curente care nu erau identice, ci complementare, și aveau același scop: realizarea unui compromis între croați și sârbi, sub forma iugoslavismului, care să conducă la eliberarea de sub tutela Budapestei.

Primul curent, concretizat în „Cercul de la Praga“, condus de etnicul croat Stjepan Radić (mai târziu unul dintre cei mai influenți politicieni croați), promova, prin revista *Hrvatska misao* (Gândirea croată), necesitatea acțiunii comune a croaților și sârbilor și democratizarea vieții politice, în condițiile în care, în partea ce revenea Ungariei din Dubla Monarhie, nu a existat vreodată votul universal.

„Cercul de la Zagreb“, în care s-a afirmat Svetozar Pribicević, a promovat, prin almanahul *Narodna misao* (Gândirea populară) aceeași idee a acțiunii comune a croaților și sârbilor, dar, spre deosebire de anteriorul, susținea și ideea unității naționale croato-sârbe, considerând că croații și sârbii reprezintă două denumiri ale aceluiași popor. Ideea a fost

Khuen Hedervary (primul din dreapta)

prezentată pe larg de Pribicević într-un articol, intitulat *Ideea călăuzitoare a sârbilor și croaților*, scris în 1897. Principiul de bază sublinia: „sârbii și croații nu sunt două popoare diferite, ci părți ale aceluiași popor“, accentuând asupra faptului că divergențele sunt ne-

firești, întrucât nu derivă din puncte de vedere și obiective naționale diferite. Argumentându-și ideea, Pribicević a analizat elementele constitutive ale unui popor: 1. Numele – cele două nume diferite, sârb și croat, provin din trecut, dar reprezintă „același concept unic“; 2. Limba – sârbii și croații vorbesc aceeași limbă; 3. Credința religioasă – diferențele confesionale nu sunt relevante, pentru că mai multe popoare pot avea aceeași credință religioasă și un popor poate fi divizat între mai multe credințe; 4. Specificul istoric – diferențele istorice nu ar fi expresia celor naționale dintre croați și sârbi, ci a imposibilității constituirii unui mare stat comun. Prin uniunea statală cu Ungaria, Croația s-ar fi „desprins de centrul său natural“, care ar fi Serbia, iar invazia otomană ar fi „dohorât statul sârb și bosniac“ și i-ar fi „obligat pe liderii croați să-l aleagă ca rege pe Ferdinand de Habsburg“.

Până în 1918, Svetozar Pribicević nu îi includea și pe sloveni în conceptul poporului comun croato-sârb, în contextul în care atunci ideea unității iugoslave se reducea, pentru liderii de la Belgrad, la un stat care să cuprindă teritoriile vizate de Pribicević: Croația-Slavonia, Dalmația, Istria, Serbia, Bosnia-Herțegovina, Muntenegru, Medjimurie, Backa, Banat, Vechea Serbie (adică Kosovo) și Macedonia, fără Slovenia.

Cooperarea dintre „Cercul de la Praga“ și „Cercul de la Zagreb“ s-a concretizat, începând cu 1900, prin apariția, la Viena, a revistei *Vocea unității tineretului croat, sârb și sloven*, în care slovenii erau doar o prezență simbolică în titlu,

Evoluția sinuoasă a raporturilor croato-sârbe a dat măsura stării de fapt din statul iugoslav, creat după Primul Război Mondial. Acestea erau popoarele cele mai mari și mai bine articulate istorico-politic din întregul mozaic etnic, cultural, religios și lingvistic ce caracteriza Iugoslavia.

Principatul Serbiei, înființat în 1815, cu predilecție sub dinastia Obrenovic, a intrat în zodia modernizării. Iar, în ceea ce privește teritoriul croat, în perioada Dublei Monarhii Austro-Ungare, s-a prezentat divizat: Dalmatia fiind inclusă în Austria, iar zona croato-slavonă efectivă a devenit componentă a Ungariei.

Potrivit istoricului Hrvoje Matković, acea îndelungată, complexă și dificilă evoluție a fost cel mai bine ilustrată de atitudinea național-politică a lui Svetozar Pribicevici, cel mai important, capabil și influent politician de naționalitate sârbă din Croația.

Svetozar Pribicevici (stânga) și Stjepan Radić, în 1928

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Pribicevici a evoluat de la naționalismul unitarist-centralist iugoslav – ce nega existența poporului croat, diferit de poporul sârb, și a limbii croate, distincte de limba sârbă, și propăvăduia teza existenței unui popor unic, cu două denumiri locale: croat și sârb, cu aceeași limbă și având diferite doar confesiunile catolică, respectiv, ortodoxă – până la ideea necesității reformării statului iugoslav, sub o formă federală, unde teritoriile istorice croate să constituie o entitate politico-teritorială

autonomă, în care să conviețuiască pașnic majoritatea croată și minoritatea sârbă.

Născut la 26 octombrie 1875, în Hrvatska Kostajnica, orașel din zona Banija a Croației propriu-zise, Pribicevici s-a angajat din perioada studenției, petrecute la Facultatea de Filosofie a Universității din Zagreb, în curentul „unitarismului iugoslav”. Curentul se opunea atât „iugoslavismului” croatului Josip Juraj Strossmayer – adept al alipirii tuturor teritoriilor locuite de sârbi și croați la Croația, sub

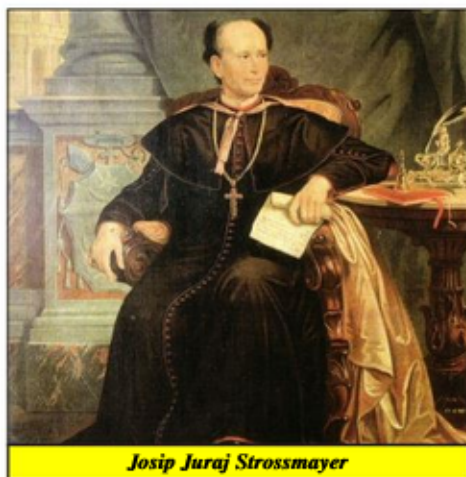
egoist“ recunoașterea temporară, de către Coaliția lui Pribicevici, a dualismului austro-ungar și a compromisului croato-ungar din 1868.

Unitatea națională croato-sârbă s-a consolidat câțiva ani mai târziu, în 1913, când Coaliția a câștigat alegerile pentru Saborul (Parlamentul) Croației-Slavoniei. Serbia a ieșit învingătoare în al doilea război balcanic, soldat cu alipirea regiunii Kosovo, Macedoniei și Nordului Sandjakului (enclavă în Sudul Serbiei, cu o populație slavă de religie musulmană) la Serbia și a Metohiei și Sudului Sandjakului la Muntenegru.

Interesul premierului Serbiei, Nikola Pașici, a constat în ajungerea și menținerea Coaliției la putere în Croația-Slavonia, drept premisă pentru strângerea relațiilor dintre Zagreb și Belgrad. Dar, pentru realizarea unificării cu Serbia a teritoriilor locuite de croați și sârbi din Austro-Ungaria era imperios necesară dezmembrarea Dublei Monarhii, fapt ce se putea realiza doar printr-un război – Primul Război Mondial.

Principalul obstacol în calea unificării cu Serbia a teritoriilor din Dubla Monarhie locuite de croați și sârbi era proiectul egalitar-național al Statelor Unite ale Austriei Mari, susținut de moștenitorul tronului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand, și elaborat de românul ardelen Aurel C. Popovici. Proiectul prevedea desființarea Austro-Ungariei și reorganizarea Austriei pe baze teritorial-etnice, una dintre provincii urmând să fie Croația, locuită în majoritate de croați (incluzând Slavonia, Dalmația, Estul Istriei și întregul Srijem/Srem), iar cealaltă, Voivodina, locuită în majoritate de sârbi (incluzând Backa de Sud și Vestul Banatului, cu un teritoriu mai restrâns decât cel obținut de Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor după Primul Război Mondial).

Prin urmare, naționaliștii pan-sârbiști de la Belgrad, grupați în organizația „Mâna

Josip Juraj Strossmayer

Neagră“, l-au asasinat pe Franz Ferdinand, prin intermediul lui Gavrilo Princip, la 28 iunie 1914, la Sarajevo. Odată cu decesul promotorului proiectului Statelor Unite ale Austriei Mari apăsarea și pretextul pentru declanșarea, o lună mai târziu, a Primului Război Mondial, conflict soldat cu dezmembrarea Austro-Ungariei și constituirea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor/

Regatului Iugoslaviei.

Unificarea fără condiții

În noul context, unitatea națională croato-sârbă, reprezentată de Coaliția condusă de Pribicevici, a ajuns să fie respinsă încă din 1913 de un spectru larg al partidelor croate de opoziție, ce doreau formarea unei Croații unificate, independente față de Serbia. El era format din Partidul Național Țărănesc Croat (Stjepan Radici), Partidul Dreptului Croat Starcevicist, Partidul Dreptului Istoric Pur Croat (Ivo Frank), dar și de formațiuni politice sârbe adepte ale separării de Croația a teritoriilor locuite în majoritate de sârbi (Partidul Radical Sârb), precum și de partide trans-etnice: „Grupul de la Osijek“ și Partidul Social-Democrat.

Pribicevici a respins orice specificitate național-politică dintre croați și sârbi, susținând că „între sârbi și croați nu poate exista concordie, ci doar unitate națională“.

Opoziția croată i-a acuzat pe sârbi din Coaliție și pe Pribicevici de sprijinirea planurilor expansioniste ale Serbiei împotriva Austro-Ungariei.

Prin Tratatul de la Londra, din 26 aprilie 1915, și Nota ambasadurilor de la Belgrad, din 4 august 1915, Antanta a recunoscut o Serbie Mare, care ar fi înglobat Voivodina, Slavonia, Bosnia-Herțegovina, centrul și Sudul Dalmației, în timp ce Italia prelua Istria și Nordul Dalmației.

fără ca Pribicevici să-i includă în vreun articol. În *Opoziția croată și sârbă conform aspirațiilor noastre naționale* din 1900, Pribicevici a prezentat proiectul statului unificat, care ar trebui să cuprindă teritoriile situate între râurile Drava, la Nord; Sitnica, la Vest; Marea Adriatică, la Sud, și râul Timoc, la Est, adică, aproximativ, viitorul stat iugoslav, mai puțin Slovenia. El însă a recunoscut că sentimentul unității naționale nu a înregistrat succese vizibile și trainice nici la sârbi, nici la croați, astfel că a susținut necesitatea asumării de către Serbia a rolului de Piemont pentru unificarea teritoriilor sud-slave, după modelul italian, și renunțarea la politica externă pro-austro-ungară.

Concomitent, Pribicevici a criticat atitudinea oamenilor politici croați și sârbi de dinainte din Austro-Ungaria, ce respingeau ideea constituirii statului iugoslav independent, în afara Dublei Monarhii.

El a criticat, pe de o parte, principiul „dreptului istoric croat”, ce susținea constituirea Croației Mari în granițele sale istorice, cuprinzând Croația-Slavonia, Dalmația, Istria, Bosnia-Herțegovina, Srijem, ce ar fi fost un stat dominat de poporul majoritar croat, neunificat cu Serbia, iar, pe de altă parte, Partidul Independent Sârb și Clubul Sârbesc din Croația, care sprijineau existența Banatului Croația-Slavonia autonom în cadrul Ungariei Mari, ca formă de cooperare sârbo-ungară, îndreptată împotriva naționalismului croat.

Calea politică

Devenit, în 1903, membru al Partidului Independent Sârb, Pribicevici a ajuns secretar general al formațiunii, căreia i-a imprimat doctrina unității sârbo-croate, de factură iugoslavă.

Ideile „noului curs” croato-sârb și ale

unirii Croației-Slavoniei cu Dalmația într-o Croație suverană au fost sprijinite atât de deputații croați din Parlamentele Croației-Slavoniei și Dalmației (cu excepția Partidului Dreptului Istoric Pur Croat, al lui Ivo Frank), care la 3 octombrie 1905 au adoptat „Rezoluția de la Rijeka”, la inițiativa lui Frano Supilo și a lui Ante Trumbić, cât și de deputații sârbi, care, la 17 octombrie 1905, la inițiativa lui Pribicevici, au adoptat așa-numita „Rezoluție de la Zadar”.

Pe linia cooperării politico-naționale croato-sârbe s-a constituit, în decembrie 1905, în Parlamentele Croației-Slavoniei și Dalmației, Coaliția Croato-Sârbă, cristalizată ideologic printr-un „Manifest”, inspirat din ideile lui Pribicevici, coaliție constituită din Partidul Dreptului Croat, Partidul Progresist Croat, Partidul Independent Sârb, Partidul Popular Radical Sârb, dar fără Partidul Dreptului Istoric Pur Croat („Frankovcii”), croații pro-maghiari („Madjaronii”) și, foarte semnificativ pentru slăbiciunea edificiului viitorului stat iugoslav, Partidul Național Țărănesc Croat, condus de Stjepan Radici (ce dorea o Croație independentă, necontrolată nici de Austro-Ungaria, dar nici de Serbia!).

Coaliția a câștigat alegerile pentru Parlamentul Croației-Slavoniei din 1906 și, având ca program extinderea autonomiei Croației și revizuirea compromisului cu Ungaria din 1868, a intrat imediat în conflict cu autoritățile de la Budapesta și Viena.

Svetozar Pribicevici a ajuns principalul său lider, după ce, în 1909, croatul Frano Supilo a demisionat și a început să activeze ca politician independent, urmare a așa-numitului Proces Friedjung, în care a fost acuzat că ar primi subsidii din partea Serbiei.

Ideea unității naționale croato-sârbe a primit o grea lovitură când Frano Supilo a etichetat drept „exclusivism sârbesc

Anton Korošec (în picioare, în mașină)

Pastila de cuvinte

Am încheiat anul 2009 prezentând povestea unor cuvinte ce desemnează taxele și impozitele, vocabule atât de frecvent uzitate la sfârșit și început de an. Unele provin de la turci, altele de la slavi. Există și cuvinte din acest domeniu create în limba română. Continuăm excursul nostru cu traseul lingvistic al altor dări.

BIR ȘI ALTE DĂRI

Academician MARIUS SALA

Ruptă, cuvânt învechit, cu sensul „impozit global, contribuție personală stabilită pentru prima dată în Moldova, la începutul secolului al XIX-lea, și plătită în patru rate anuale”, este o creație românească de la *arupe*, care însemna și „a cădea la învoială, a stabili prețul de vânzare”. Derivate: *ruptaș* (1761) „persoană care plătea dările după sistemul numit *ruptă*”, *ruptoare* „stabilire a contribuției individuale”.

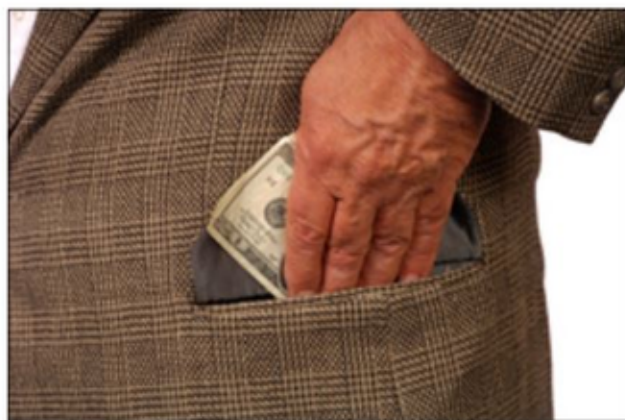
Mertic, glosat în dicționare prin „uium; plată în natură sau, mai rar, în bani”, apare prima dată la Moxa. Dicționarele dau, ca prim sens, pe acela de „vas de lemn pentru măsuratul cerealelor luate la moară ca plată pentru măcinat”. Se procedează astfel pentru că pornesc de la maghiarul *mérték*, considerat derivat din *mérni* „a măsura”, acesta provenind din slavul *meriti* „a măsura” (în Moldova,

merță „măsură de capacitate pentru solide” provine din slavul *mera* „măsură”). Și acesta are derivate: *merticar*, *merticaș*, *merticel*. Aceeași origine îndepărtată (sl. *mera* „măsură”) are și *meur* „taxă, tarif”, cuvânt învechit, absent din dicționare, dar care apare într-un document de la 1766: „ucenicul să dea meurul un ort starostelui”.

Mită, construit de obicei cu verbe ca *a da*, *a lua*, *a primi*, înseamnă „sumă de bani sau daruri primite de cineva sau oferite cuiva pentru a-i câștiga bunăvoința, în special pentru a-l determina să-și îndeplinească sau (mai cu seamă)

să-și încalce obligațiile de serviciu”. Cuvântul este vechi, apare frecvent în vechile texte românești; provine din slavul *mito* și a fost transmis și unor limbi slave moderne (sârbă, croată, polonă, ucraineană, rusă). Are derivate: *mitariu* (învechit) „persoană coruptă”, (*a*) *mitui*, *mituială* și (învechit) *mitărnice*, ultimele două cu sensul de „șperț”.

Măzdă „recompensă”, dar și „mită; bacșiș” cu variantele *măzda* și *măzdea*, este un cuvânt învechit, folosit din cele mai vechi texte (Codicele Voronețean) până în secolul al XVII-lea. Are la origine slavul *mizda* „recompensă”. Numeroase derivate: *măzdar*, *măzditor* „persoană care primește mită”, *măzdaș* „cămătar”, *măzdealnic* „mituitor, corupt” (N. Costin), (*a*) *măzdi* „a mitui” (Dosoftei), *măzduitor* (1683).

Prin Declarația din mai 1917, de la Viena, parlamentarii slavi din Dalmația, Istria și actuala Slovenie (Litoralul, Carniolia, Stiria de Sud, Carintia de Sud), adică, din teritoriile stăpânite direct de Austria, au solicitat unirea teritoriilor sud-slave din Dubla Monarhie într-o singură entitate statală, sub sceptrul dinastiei de Habsburg-Lotharingia.

Prin Acordul de la Corfu, din 20 iulie 1917, premierul Serbiei, Nikola Pašić, și președintele Comitetului Iugoslav, croatul dalmatin Ante Trumbić, au convenit asupra constituirii Iugoslaviei după încheierea războiului, bazată pe principiul egalității naționale, în detrimentul Serbiei Mari.

Împotriva ideilor Coaliției lui Pribicevici, în ianuarie 1918, la Zagreb s-au pus bazele așa-numitei „Concentrări naționale”, iar, în martie 1918, partidele din Croația-Slavonia, actuala Slovenie și Bosnia-Herțegovina au adoptat Rezoluția de la Zagreb, prin care au solicitat unificarea teritoriilor sud-slave, dar fără vreo mențiune la Austro-Ungaria sau la unificarea cu Serbia și cu Muntenegru.

Ideile unității naționale ale lui Pribicevici aveau să se impună, prin constituirea, la 5 octombrie 1918, a Consiliului Național al Slovenilor, Croaților și Sârbilor, în care majoritatea era deținută de Coaliție. Pribicevici, în calitate de vicepreședinte, era adevăratul conducător, deși, formal, egalitatea națională era asigurată prin numirea slovenului Anton Korošec ca președinte și a croatului Ante Pavelić Senior, ca vicepreședinte.

La 29 octombrie 1918, Consiliul Național proclama constituirea Statului Slovenilor, Croaților și Sârbilor, format din toate teritoriile locuite de slavii de Sud din Dubla Monarhie, stat independent față de Austro-Ungaria. Noul stat, în care Pribicevici respin-

gea principiul majorității, care ar fi oferit rolul conducător croaților, mai numeroși decât sârbii, era scena disputelor tot mai aprinse dintre sârbul Pribicevici și președintele Partidului Național Țărănesc Croat, croatul Stjepan Radici.

Pribicevici a acționat pentru unificare, într-o formulă unitarist-centralistă. La rândul său, premierul Serbiei, Nikola Pašić, și-a retras semnătura de pe Declarația de la Geneva, încheiată împreună cu Ante Trumbić, președintele Comitetului Iugoslav, și cu Anton Korošec, președintele Consiliului Național, document ce prevedea unificarea Statului Slovenilor, Croaților și Sârbilor cu Serbia într-o formulă federală bi-entitară, în care fiecare dintre cele două entități și-ar fi păstrat suveranitatea.

În contextul pretențiilor teritoriale ale Italiei asupra litoralului adriatic croat și sloven, Pribicevici a impus Consiliului Național, la 23-24 noiembrie 1918, acceptarea unificării fără nicio amânare a Statului Slovenilor, Croaților și Sârbilor cu Serbia, în pofida opoziției exprimate de Stjepan Radici, care l-a acuzat pe Pribicevici că avea o activitate „nici democratică, nici constituțională, nici legală, nici inteligentă” și că forțează unificarea, fără aprobarea Parlamentului Croației-Slavoniei. Pribicevici, alături de o minoritate din Consiliu, a trimis, la 27 noiembrie 1918, o delegație la Belgrad, cu o „Adresă” prin care se solicita unificarea fără condiții cu Serbia.

Primind documentul de la croatul Ante

Pavelić Senior, regentul Serbiei, Aleksandar Karađorđević, a proclamat, la 1 decembrie 1918, „unificarea Serbiei cu teritoriile Statului independent al Slovenilor, Croaților și Sârbilor într-un Regat unit al Sârbilor, Croaților și Slovenilor”. ■

(Va urma)

Nikola Pašić (așezat)

Opinii. Controverse

10 mai 1942: I. Antonescu, regele Mihai, regina-mamă Elena, feldmareșalul Wilhelm Keitel, M. Antonescu

ROMÂNIA - FINLANDA. O COMPARAȚIE CARE NU SE SUSTINE

GHEORGHE FLORIN GHEȚĂU

Mareșalul Mannerheim, Hitler, Risto Rytö

Plocon cu sensul de „cadou, dar“ se spunea înainte despre daniile făcute, mai mult sau mai puțin silit, domnitorului sau marilor dregători, iar în epoca modernă, mai ales despre daturile oferite cu o anumită solemnitate. Există *ploconul steagului*, contribuție produsă la fiecare schimbare de domnitor, care se percepea și de la cei scutiți, și de la marii boieri, pentru oamenii de rând micșorându-se la două sferturi.

Exista, de asemenea, *plocon domnesc* asupra oilor, grânelor și vinurilor, legiferat de Constantin Mavrocordat, după cum aflăm din dicționarul etimologic al lui Al. Ciorănescu. Cuvântul are varianta învechită *poclou* și provine din vechiul slav *poklonu* „reverență“. Derivate: *a se ploconi* „a se închina, a face o reverență“ (care poate fi și un împrumut din sl. *pro(du)kloniti*, *proklan-jati*), *ploconaș*, *ploconeală*.

Spagă, termen familiar cu sensul de „bacșiș, mită“, s-a răspândit foarte mult după Primul Război Mondial (apare și în scrieri literare – *Întunecare* de Cezar Petrescu). În ultimii ani a fost înlocuit de *șperț*. Originea cuvântului este nesigură. S-a propus ca etimon cuvântul rusesc sau sârbesc *špag* „buzunar“ (A. Scriban). Iorgu Iordan a considerat că *špagă* și *špa(n)gă* „săbie, sulită“ sunt unul și același cuvânt, pornind de la faptul că la

Dosoftei

controlul mărfurilor venite din străinătate se folosea un fel de sulită, pe care vameșul o vâra în balot ca să vadă ce conține.

Constantin Mavrocordat

De aici s-ar fi ajuns la denumirea cu același cuvânt a bacșișului pe care negustorii îl ofereau vameșilor ca să renunțe la control. Al. Ciorănescu crede că ar putea fi vorba de o confuzie între *špa(n)gă* „spadă“ și *špenge*, variantă a lui *špență* „suprataxă“ (cuvânt învechit, împrumutat din lat. *expenso*), care este dubletul lui *špese* (cu varianta *špeze* „cheltuieli“), împrumutat din it. *špese*. În Moldova a fost înregistrat derivatul *špagiu*.

S*perț* „mită“ s-a bucurat de mare circulație între cele două războaie mondiale și a produs mai multe derivate: *šperțar*, *šperțarie*, (a) *šperțui*, *šperțuală*. L-a înlocuit pe *špagă*. Cuvântul este atestat prima dată la Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române* (1944), dar în dicționare este înregistrat prima dată abia în *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Originea cuvântului a fost stabilită de Al. Graur, care pornește de la bulgarul *šperť* „șperacul“: bacșișul deschide orice ușă. Cuvântul bulgar și cel român ar putea avea la bază un compus german de tipul *Sperrzeug* „mănunchi de șperacle“ (DEX). Dispariția părții finale nu ar fi un lucru surprinzător, în cazul împrumuturilor din germană: *branț* (din germ. *Brandsohle*), *șfanț* (din germ. *Zwanziger*), *vinclu* (din germ. *Winkelhaken*). ■

facto, în sfera de influență a celui de Al Treilea Reich.

Ion Antonescu a angajat armata română în Operațiunea „Barbarossa” chiar de la debutul ei. Regele Mihai I, făcând uz de prerogativele sale, la 23 august 1944 l-a demis și arestat pe Ion Antonescu. Din acel moment ostașii români au întrerupt lupta contra sovieticilor, ripostând decis la atacurile furibunde ale foștilor aliați germani. Armistițiul cu Națiunile Unite a fost semnat la Moscova, la 12 septembrie 1944.

După sfârșitul războiului, România, alături de Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria și Germania de Est, a cunoscut un regim de democrație populară, după model sovietic, rămânând sub controlul U.R.S.S. până în 1989.

3 + 2... dușmani

În perioada interbelică, Finlanda a avut doar un singur inamic declarat, U.R.S.S., pe când România a trebuit să fie atentă la trei amenințări simultane, venite dinspre U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria. Un război cu una dintre acele țări ar fi condus, în mod inexorabil, la un conflict cu toate trei. Oare câte state din lume de o importanță medie ar putea lupta concomitent pe trei fronturi?!

Teritoriul Finlandei se află în proximitatea Cercului Polar de Nord, motiv pentru care are o climă nu tocmai propice pentru o ofensivă militară. Nici configurația accidentată a terenului nu ar ajuta prea mult un eventual atacator și să nu uităm că trupele sovietice au atacat în cel mai nepotrivit moment cu putință: iarna! O ofensivă la -40° C nu reprezintă tocmai un lucru simplu, după cum aveau să constate, mai târziu, și germanii... În opoziție, clima și relieful României nu ofereau obstacole majore unui posibil agresor, iar notele ultimative au fost trimise vara, anotimpul ideal pentru ducerea unui război.

Finlanda deține o poziție geostrategică secundară, ceea ce nu o transformă într-o țintă atractivă pentru expansionis-

Militari finlandezi

mul marilor puteri. Pe deasupra, bogățiile sale naturale nu sunt suficiente de apetisante, încât să trezească pretențiile vecinilor. În contrast, situarea României la Nord de Balcani, la gurile Dunării și, implicit, la Nord de strâmtoarele Dardanele și Bosfor nu este una tocmai de invidiat. Dacă adăugăm faptul că, în acele vremuri, țara deținea mari cantități de petrol, sângele negru al oricărui război din epoca

contemporană, se obține un cocteil exploziv...

Configurația favorabilă a terenului a permis Finlandei să construiască o redutabilă linie fortificată, ce a purtat chiar numele inspiratorului, Carl Gustav Emil, baron de Mannerheim (1867-1951). Linia defensivă avea o lungime de 135 km și o adâncime de până la 90 km. Flancurile erau apărate de Golful Finic și de lacul Ladoga. Dincolo de nesfârșitele câmpuri de mine, de șanțuri antitanc și obstacole anticar, realizate din stâlpi de granit, dincolo de tetraedre din fier-beton și îngrădiri de sârmă ghimpată de câte zece, 20 sau 30 de rânduri, așadar dincolo de aceste obstacole, se aflau cazemate din fier beton.

Românii au avut și ei linia fortificată Carol al II-lea, situată între Carpații de Curbură și Dunăre. Dar, din moment ce rușii au solicitat cedarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, pentru a utiliza linia fortificată, pompos denumită Carol al II-lea în presa vremii, trebuia abandonată întreaga Moldovă?! Nu era tocmai un gest logic. Nimic nu indică faptul că sovieticii, dacă s-ar fi recurs la forța armelor, s-ar fi limitat la cererile inițiale, ca în cazul Finlandei. Linia Mannerheim se afla în zona de graniță, pe când linia Nămolosa-Focșani-Brăila se găsea în adâncimea teritoriului. Să nu trecem

cu vederea și faptul că Armata Roșie a penetrat linia defensivă din istmul Careliei în plină iarnă subpolară, în timp ce nemții au ocolit linia Maginot. Constatarea ne face să reconsiderăm mitul incapacității armatei ruse, ce s-a luptat cu eficiența armată finlandeză.

În timpul „Războiului de iarnă”, Finlanda a

Refugiați basarabeni

În ultima perioadă, în comunitatea istoricilor au apărut controverse, dezbateri de idei, de teorii. Recentele modificări geopolitice, ca și integrarea României în structurile euro-atlantice au repus în discuție modelele comparative, în care țara noastră ar reprezenta punctul de pornire. Articolul colaboratorului nostru face o asemenea trimitere la comparația România-Finlanda.

Cum, la 20 ani după căderea comunismului, nu avem încă exercițiul dialogului, de pe poziții diferite, cu capacitatea de a asculta și argumentele celuilalt, chiar dacă nu-i împărtășim opiniile, facem precizarea că redacția nu împărtășește neapărat opiniile autorilor – total sau parțial – pe care îi găzduiește la această rubrică.

După 1989, în istoriografia românească s-a vorbit despre o comparație între România și Finlanda, în ceea ce privește acțiunile celor două țări în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Scopul – nedecarat – al comparației viza evidențierea eroismului, tenacității și inteligenței de care au dat dovadă finlandezii, în opoziție cu românii, care nu au avut diriguitorii potriviți să-i ghideze, eficient, prin infernul conflagrației mondiale.

Prin pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939, Germania a dat U.R.S.S. mână liberă să acționeze în Finlanda, fostă posesiune a Imperiului Rus, dobândită în urma Congresului de Pace de la Viena (1815). Spre finele anului 1939, tot U.R.S.S. a remis guvernului de la Helsinki propunerea de a încheia un tratat de asistență mutuală și un tratat comercial. Dovada de bunăvoință trebuia răsplătită prin cedarea anumitor teritorii, printre care și istmul Carelia.

Sub semnul Pactului Ribbentrop-Molotov

Tratatul sovieto-finlandez s-a dovedit steril, fapt pentru care, la 30 noiembrie 1939, Armata Roșie a atacat, în forță, pe un front de 1.500 km, de la Oceanul Arctic la Golful Finic. S-a înființat un „guvern” format din ofițeri NKVD și GRU. „Președinte” a fost numit Otto V. Kuusinen (1881-1964), miniștrii erau comuniști sovietici, de origine finlandeză. A fost creată „Armata Roșie a Finlandei”, care trebuia să intre victorioasă în Helsinki și să susțină „proletariatul răsculat”, în timp ce Armata Roșie... sovietică trebuia să-i ajute pe „frații de clasă”.

Armata finlandeză, în vădită inferioritate din punct de vedere tehnic și numeric, s-a opus, cu succes, asalturilor sovietice, în decembrie 1939 și în ianuarie-februarie 1940. În cele din urmă, a cedat. Prin Tratatul de Pace, semnat la Moscova (12 martie 1940), frontiera din istmul

Carelia s-a îndepărtat cu cca 80 km spre N-V de Leningrad; peninsula Hanko a fost acordată sovieticilor, pentru o perioadă de 30 de ani, alături de alte teritorii.

La 22 iunie 1941, Finlanda s-a alăturat Germaniei naziste, în cadrul Operațiunii Barbarossa, pentru a-și recupera pământurile răpite în urma „Războiului de iarnă” (*Magazin istoric*, nr. 3/2000). De-a lungul războiului din Est, Finlanda a adoptat o poziție distinctă față de Berlin, a refuzat implicarea în asediul Leningradului și extinderea participării la efortul de război antisovietic, dincolo de revendicările sale naționale.

Finlanda a stopat ofensiva rusească din 1944, cu sprijinul Germaniei, obținut printr-un acord negociat personal de prim-ministrul și președintele Risto Ryti (1889-1956). După stabilizarea frontului, mareșalul Mannerheim (*Magazin istoric*, nr. 10/2002) a denunțat înțelegerea și a semnat armistițiul cu Națiunile Unite (19 septembrie 1944).

După terminarea războiului, Finlanda a figurat în categoria țărilor învinse, dar a reușit să evite comunizarea, în schimbul unei neutralități binevoitoare.

Traectoria României nu a fost cu mult diferită de cea a Finlandei, dar suficient, de altfel, ca să nu permită o comparație de ordin calitativ. Să trecem însă în revistă evenimentele.

Pactul Ribbentrop-Molotov a permis U.R.S.S. să rezolve problema Basarabiei, care, în 1918, își găsisese locul firesc între frontierele României, fapt inacceptabil pentru Moscova. În vara anului 1940, țara noastră a cedat Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța către U.R.S.S., consecință directă a celor două note ultimative expediate României, în 26, respectiv, 28 iunie 1940. La 30 august 1940, prin al doilea Dictat de la Viena, România a fost forțată să abandoneze Nord-Vestul Transilvaniei în favoarea Ungariei, iar, la 7 septembrie 1940, prin Tratatul de la Craiova, a restituit Bulgariei Cadrilaterul. În ultima treime a anului 1940, România ciuntită a intrat, de

Ecouri

Răspunzând apelului pe care l-am lansat în cadrul rubricii În București, acum 50 ani, domnul MIRCEA-PETRE IONESCU, din Galați, ne-a trimis textul ce urmează. Cum povestea nu s-a petrecut în Capitală, găzduim contribuția cititorului nostru la această rubrică.

In lunile ianuarie și februarie ale anului 1960, tatăl meu, Ionescu Ionel-Grigore, era muncitor necalificat – primitor și distribuitor de materiale – la Întreprinderea de Construcții și Montaje Energetice din Galați. Fusese angajat la această întreprindere în luna iulie 1959, după 13 luni în care nu avusese niciun loc de muncă. A lucrat la această întreprindere până la 20 iulie 1960, când i s-a desfăcut contractul de muncă prin încetarea activității întreprinderii.

Fusese eliberat din închisoarea Deva la 13 februarie 1955, după ce, cu o zi în urmă, s-a emis sentința de condamnare la șapte ani detenție grea, deja executați, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare sau a mișcării revoluționare, desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret pe timpul regimului burghezo-moșieresc“, conform art. 193¹, nepublicat, din Codul Penal. După eliberarea din detenție, venise la Galați, unde soția îl aștepta, în casa părinților ei, împreună cu cei doi copii.

De fapt, tatăl meu absolvise în anul 1932 Facultatea de Drept din București. S-a născut la 11 martie 1908, la Cernavodă, județul Constanța, și avea familia de origine în Călărași, județul Ialomița. Fusese trei ani avocat, apoi comisar și apoi comisar șef în Poliția Română în orașele Târgu Mureș,

Târnăveni, Dumbrăveni, Lupeni, Reni, Blaj și la Direcția Generală a Poliției. În fotografie tatăl meu este în uniforma de comisar. Fusese decorat cu Ordinul „Coroana României în grad de Cavaler“ prin Decretul Regal nr. 1.241, din 9 mai 1943. În anul 1949 fusese arestat și deținut în condiții de detenție grea, fără mandat de arestare, la Jilava, Târgșor, Făgăraș, Deva, până la sfârșitul anului 1954, când s-a emis mandatul de arestare și a început procesul a 26 lucrători din vechea Poliție, care au format „Lotul Valea Jiului“.

În cele 156 luni care au urmat eliberării din detenție, până la 1 martie 1968, când a fost pensionat, au existat perioade care totalizează 21 luni (13,5%) fără loc de muncă, 107 luni (68,6%) cu locuri de muncă pentru care nu era nevoie de vreo calificare sau necesitau o calificare foarte slabă (primitor și distribuitor de materiale, paznic, funcționar; din aceste locuri de muncă a fost demis datorită restrângerii activității întreprinderii) și ultimele 28 luni (17,9%), înainte de pensionare, când a fost jurisconsult.

In anul 1958, după o lungă perioadă fără serviciu, a adresat o scrisoare Consiliului de Miniștri, în care solicita ajutor pentru obținerea unui loc de muncă. A primit următorul răspuns: „La cererea dumneavoastră

avut spatele acoperit de Norvegia și Suedia și, de ce nu, de pașnicul golf Botnic. Cele două țări aveau tot interesul să-și ajute vecina, întrucât și ele se temeau de expansionismul sovietic. După cum am văzut, România avea inamici la toate frontierele, cu excepția Iugoslaviei, pe al cărei sprijin nu se putea pune însă mare bază. În cazul rezistenței, România ar fi avut, cu certitudine, soarta Cehoslovaciei sau a Poloniei.

Atacarea Finlandei de către U.R.S.S., în 1939, a creat un val mare de simpatie față de micuțul stat, care lupta pentru supraviețuire. Astfel, au luat ființă un fel de „Brigăzi Internaționale”, de genul celor care au acționat în timpul războiului civil spaniol (1936-1939). În rândul lor s-au înrolat aproximativ 10.000 de oameni. Mai mult chiar, Rusia sovietică a fost exclusă din Societatea Națiunilor pentru agresiunea asupra Finlandei.

România nu a beneficiat de niciun fel de sprijin internațional, ea fiind complet izolată, cu trei dușmani la fruntarii și cu alți doi (Italia și Germania), ce scrutați, cu atenție, spre bogățiile sale naturale.

Între salvagardarea statului și onoare

În 1941, România și Finlanda au atacat, împreună cu Germania, U.R.S.S. Scopul era legitim: recuperarea teritoriilor naționale, pierdute în 1939 și 1940. România a depășit limitele frontierelor naționale și a luptat în adâncimea teritoriului sovietic, ceea ce Finlanda nu a făcut.

Trebuie precizat că efectivele armatei finlandeze erau mai mici decât cele ale armatei române, astfel încât concursul celei dintâi era mai puțin necesar, iar în Finlanda nu se găsea o misiune militară germană de amploarea celei care se găsea în România, din octombrie 1940 (mai ales cu rol de supraveghere). Din această perspectivă, refuzul net de a colabora la planurile Germaniei putea fi sancționat ferm prin instalarea unui guvern marionetă, în frunte, cine știe, chiar cu Horia Sima (oaspetele-prizonier al lui Adolf Hitler, cu ajutorul căruia îl șantaja pe Ion Antonescu). De altfel, naționaliștii i-au imputat frecvent lui Antonescu că ținea, în apropierea Ungariei, prea multe trupe în rezervă.

Semnarea la Moscova a protocolului prin care U.R.S.S. acorda ajutor „proletariatului răsculat” din Finlanda; ultimul din dreapta, Otto V. Kuusinen

Antonescu, la proces – dând exemplul lui Scipio Africanul, care l-a învins pe Hannibal, la Zama, în apropierea Cartaginei, și nu s-a mulțumit cu alungarea sa din peninsula italică –, a făcut următoarea remarcă: îți ataci inamicul pentru a-l distruge, și nu doar pentru a recupera ce ai pierdut, deoarece riști să îți atragi dorința sa de răzbunare.

Ca și România, diriguitorii de la Helsinki au abandonat, în 1944, cauza celui de Al Treilea Reich. Ambele țări au fost considerate în-

vinse la Conferința de Pace de la Paris (1946-1947), în pofida faptului că România a jucat un rol important în cadrul coaliției antihitleriste de la 23 august 1944 până la 9 mai 1945. Ambele țări au plătit despăgubiri de război, dar România a fost comunizată, iar Finlanda, din fericire pentru ea, a reușit să evite acest lucru.

În principiu, Finlanda nu a fost stalinizată, întrucât, după armistițiul din septembrie 1944, nu avea sens divizarea forțelor doar pentru a ocupa un nou teritoriu al cărui locuitori probabil s-ar fi lansat într-un furibund război de partizani, ce ar fi imobilizat multe dintre unitățile sovietice (după cum a pățit și Napoleon Bonaparte, în Spania, între 1808-1812), iar prioritară era pe atunci îngrunarea Germaniei.

În altă ordine de idei, nu trebuie să ne mire sovietizarea României, deoarece și Polonia a avut o soartă similară și, doar pentru ea, au intrat în război Franța și Marea Britanie, la 3 septembrie 1939. Polonia, în ciuda rezistenței înregistrate, nu a putut evita a patra împărțire și după război, comunizarea.

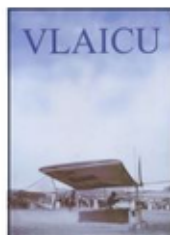
Putem afirma deci că, în 1940, România nu putea urma exemplul curajos al Finlandei, întrucât situația ei era cu mult mai gravă decât cea a statului nordic. Orice rezistență ar fi avut o singură finalitate – dezmembrarea sa, după patentatul model al Cehoslovaciei, Poloniei, Iugoslaviei și Greciei. Astăzi se cunoaște ce s-a întâmplat după 1940, însă conducătorii statului român nu aveau de unde să o știe atunci. Prin urmare, nu puteau risca dispariția României, doar pentru considerente de onoare națională. Se pot reproșa multe autorităților române din 1940, dar nu și faptul că au cedat fără luptă. Salvagardarea ființei statale, precum și crățarea vieților a numeroși soldați români reprezintă mult mai importante motive decât onoarea națională șifonată. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Constantin Mălinaș – CONTRIBUȚII LA ISTORIA ILUMINISMULUI ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA. IOAN CORNELI 1762-1848**

Biblioteca județeană „Gheorghe Șincai”, Bihor, 2003, 316 pp.

● **Dan Antoniu, George Cicoș, Ioan Buiu, Alexandru Bartoc – VLAICU**

Editura Anima, București, 2009, 465 pp.

● **CELE DOUĂ CAPITALE. ULPİA TRAIANA SARMIZEGETUSA – BUCUREȘTI. ALBUM** (sub egida Muzeului Național de Istorie a României, Centrul de Studii Militare Romane)

Editura Cetatea de Scaun, București, 2007, 54 pp.

● **DICTIONAR ENCICLOPEDIC DE MARINĂ Vol. II** (colectivul de redactare: comandor Anton Bejan, contra-amiral Raymond Stănescu, dr. Carmen Atanasiu, comandor Neculai Păduraru)

Editura Semne, București, 2008, 312 pp.

● **ESPOIR** (revue de la Fondation Charles de Gaulle) No. 157, juin 2009, 112 pp.

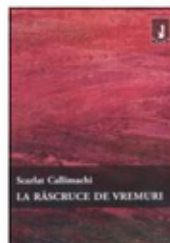
● **Ioan Mazere-Luncanu, Gelu Neamțu – MASACRUL DE LA LUNA. SEPTEMBRIE 1848**

Editura Perfect, București, 2008, 224 pp.

● **Mihai Epure – APROAPE DE SOARE RĂSARE**

Editura Cartega, București, 2002, 427 pp.

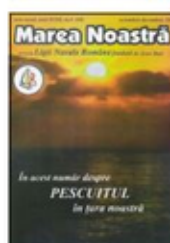
● **Scarlat Callimachi – LA RĂSCRUCE DE VREMURI**

Editura Anima, București, 2009, 537 pp.

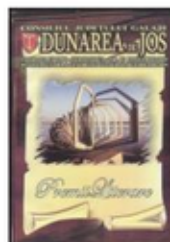
● **ROMÂNIA MARITIMĂ ȘI FLUVIALĂ** (revista filialei București a Ligii Navale Române)

Nr. 19, august, 2008, 59 pp.

● **MAREA NOASTRĂ** (revista Ligii Navale Române)

Anul XVIII, nr. 4 (69), octombrie-decembrie 2008, 50 pp.

● **DUNĂREA DE JOS** (revista lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)

Februarie 2009, 50 pp.

● **STRĂJER ÎN CALEA FURTUNILOR** (magazin al Fundației „Mareșal Alexandru Averescu”)

Anul III, nr. 5/2009, 128 pp.

adresată Consiliului de Miniștri vă comunicăm că, întrucât Secția Raională Galați nu are posibilitatea să vă încadreze într-o muncă administrativă, iar posturile de muncitor necalificat le-ați refuzat, ați fost scos din evidența noastră. În cazul când veți hotărî să primiți unul din posturile ce vi se pot oferi de către secția noastră raională, urmează să vă prezentați acolo pentru a fi luat din nou în evidență și repartizat“.

După pensionarea lui, în anul 1968, l-am rugat să-și scrie memoriile, dar a refuzat. Probabil a vrut să se protejeze și să ne protejeze și pe noi, familia. A spus că înainte de eliberarea din detenție, autoritățile i-au cerut să-și ia angajamentul scris că nu va spune nimic, nimănui, niciodată, despre ce i s-a în-

tâmpat în pușcărie. A povestit, totuși, o întâmplare pe care o redau în continuare. În timp ce era la castelul Făgăraș, transformat în pușcărie, a fost trimis, cu alți deținuți, să aducă varză dintr-un butoi aflat într-o încăpere care se afla la etaj. Li s-a atras atenția să nu privească afară prin fereastra încăperii respective. Tatăl meu nu a respectat dispoziția și a privit afară prin fereastră. Unul dintre deținuții care erau de față l-a informat pe paznic. Ca urmare, tatăl meu a fost palmuit sălbatic, până i-a dat sângele pe nas. A mai spus că în ultima lună de pușcărie alimentația i s-a îmbunătățit mult față de perioada anterioară, când primea doar ciorbă cu arpacaș, rareori conținând zgârciuri de la copite de animale.

Tatăl meu a încetat din viață în anul 1983.

Ne-a părăsit în toamna anului trecut domnul Manase Radnev, apropiat colaborator al *Magazinului istoric*, a cărui semnătură cititorii au întâlnit-o adesea în paginile revistei. Om de presă cu o experiență impresionantă – a debutat la revista *Contemporanul*, a coordonat Departamentul de teatru TV de la televiziunea publică, a inițiat ciclul emisiunilor „Prim-Plan“, a realizat scenariul filmului documentar *Moștenirea lui Goldfaden*, a condus, după 1990, Departamentul de publicistică și apoi pe cel de programe al TVR –, Manase Radnev ne-a propus mereu subiecte incitante, teme necunoscute publicului românesc iubitor de istorie. A publicat în paginile *Magazinului istoric* interviuri cu mari personalități ale științei și culturii românești sau universale. A prezentat pentru cititorul român tendințe noi în istoriografia universală și descoperiri de ultimă oră, mai ales legate de istoria celui de Al Doilea Război Mondial.

Avea proiecte pe care urma să le realizeze pentru acest an și pe care urma să le facem cunoscute cititorilor în paginile revistei. Au rămas doar proiecte. Dumnezeu să îl odihnească în pace!

Domeniul de la Piaskowa Skala, așa cum arăta în 1787, obiectul negocierilor dintre Jeremia Movilă (în stânga) și protectorul său, cancelarul polonez Jan Zamojski (în dreapta)

USTIE, DOMENIUL DE REFUGIU AL MOVILEȘTILOR

TATIANA COJOCARU

Instabilitatea politică din Țările Române în Evul Mediu, cu schimbări bruște de domni și de situații, obliga pe mulți boieri să ia calea exilului. Fenomenul se repeta odată la câțiva ani, astfel încât granițele erau traversate mereu în ambele sensuri, atât de cei care dobândeau efemera victorie în lupta pentru tron, cât și de cei care, înfrânți, căutau să-și scape viața și familiile, pentru a visa apoi la revanșă. Domnii și boierii moldoveni care părăseau țara din motive politice se refugiau în teritoriile aflate în administrarea voievodatelor răsăritene ale Coroanei polone, mai exact în ținuturile Podoliei și Haliciului din Ucraina de astăzi. Jeremia Movilă însă a dorit un plus de securitate și confort pentru familia lui, cumpărând un domeniu în teritoriile Coroanei.

Probabil că ideea de a cumpăra o moșie în Polonia va fi încolțit în mintea lui Jeremia Movilă încă din 1581. Atunci au fugit în țara vecină frații Movilă (Jeremia, Simion și Gheorghe, episcopul de Rădăuți), însoțiți de cumnatul lor, Isac Balica, de mitropolitul Teofan și de Teodor Barnovschi (viitor mitropolit ce-i va urma lui Gheorghe Movilă), aflați în

fruntea facțiunii credincioase lui Petru Șchiopul, detronat de către Iancu Sasul. Noul domn, dornic de rapidă îmbogățire și, pe deasupra protestant, reușise să stârnească opoziția majorității boierilor. Polonii au cerut Porții ca Petru Șchiopul să fie restabilit pe tronul Moldovei, ceea ce s-a întâmplat atunci când Petru Șchiopul își începea a treia domnie.

Cu sprijinul cancelarului

Cum Petru Șchiopul întreținea relații secrete cu Polonia și cu Sfântul Imperiu și refuza să plătească haraciul datorat Porții, a fost obligat ca, împreună cu mitropolitul Gheorghe Movilă, în 1591, să se retragă în Sfântul Imperiu, sub protecția împăratului Rudolf al II-lea. O parte a

GERAR

1

1897. La Brăila se naște Ana, al patrulea copil în familia Sofiei și a lui Mărgărit Aslan. Mama, bucovineancă, este cu 20 de ani mai tânără decât soțul ei, care va muri când fetița are 13. Trei ani mai târziu, Ana visează să ajungă pilot și chiar zboară pe un mic aparat tip Bristol-Coandă. Dar, în cele din urmă, se hotărăște să devină medic, ceea ce mama nu acceptă în ruptul capului. Ana declară greva foamei, pentru a înfrânge împotrivirea mamei, și se înscrie la Facultatea de Medicină. Avea să înființeze primul Institut de Geriatrie din lume, condus de ea, doctor Ana Aslan, și să elaboreze Gerovitalul H3.

7

1582. O barcă ticsită de oameni înarmați, ai lui Sir John Killigrew, și pilotată de Lady Killigrew personal, se desprinde de țărmul Arwenackului, așezare din peninsula engleză Cornwall. De șapte zile un vas hanseatic cu o încărcătură de 144 de tone ancorase acolo, din cauza vremii rele. Anglia reginei Elisabeta I nu era în război cu nimeni, așa încât căpitanului nu i s-a părut că are de ce să se teamă. Proprietarii vasului, doi gentilomi spanioli, Filip de Orozo și Juan de Charis, au plecat pe țărm, într-un han, în așteptarea îndreptării vremii. Odată ajunși lângă navă, marinarii englezi, în frunte cu doamna, se cațără pe punte, măcelăresc echipajul luat prin surprindere și aruncă în apă cadavrele. Lady Killigrew și doi dintre servitorii ei se înapoiază în casa din Arwenack cu mai multe suluri de olandă și două butoiașe pline cu pesos, în vreme ce marinarii din Cornwall duc vasul captiv în Irlanda, unde restul prăzii este împărțit. Proprietarii vasului adresează imediat plângere comisarilor pentru piraterie din Cornwall, al căror președinte este fiul lui Sir John Killigrew, așa încât ancheta stabilește că nu există dovezi pentru a acuza vreo persoană cunoscută. Cum cei doi proprietari nu se dau bătuți și depun plângere la Londra, Lady Killigrew și cei doi servitori vor fi condamnați la moarte. Bărbații sunt executați, iar Lady obține o suspendare a hotărârii judecătorești.

26

1307. Un act notarial din această zi, extrem de obositor și lung în redactarea lui, ne permite să aflăm cum se schimbau banii în Franța epocii: „În numele Domnului Amin. În anul de la Nașterea Domnului 1307, a 26-a zi a lunii ianuarie, într-un al doilea an al pontificatului stăpânului nostru Papa Clement al V-lea, în prezența mea notar și a martorilor subsemnați, Raniero Griffi, cetățean și negustor din Siena, asociat al societății Gallerani din Siena, în numele său și în numele tuturor asociațiilor numitei societăți, pentru schimbul și prețul de 1.000 de florini de aur, pe care el a mărturisit și recunoscut că îi are, avuți și primiți de Vanne Guy, concetățeanul său negustor din Siena, asociat [...] să dea procură constituită în acest scop, la târgurile care se țin acum la Lagny, ca o plată dreaptă, 2.125 livre de dinari mici de Tours, dintre care dinari un gros vechi de Tours de argint valorează 40 dinari sau cam atât...”. Să mai spunem că notarul era plătit după lungimea textului. Pe scurt, Vanne Guy schimba prin acest act, care ocupa o foaie întreagă de pergament, o mică de florini, de plătit la un târg din Champagne, în dinari mici de Tours.

27

1959. La numai trei luni de la învestirea sa (la 28 octombrie 1958), Papa Ioan al XXIII-lea, în vârstă de 78 de ani și considerat doar „un Papă de tranziție”, surprinde pe toată lumea convocând un conciliu ecumenic, al 21-lea în istoria Bisericii și al doilea după cel de la Trento (care pusese capăt crizei provocate de Reformă, în secolul al XVI-lea; Voltaire afirmase în *Dicționarul filosofic* că acela nu va fi urmat de niciun altul). Ioan al XXIII-lea dă ca temă conciliului studierea mijloacelor de a reuni bisericile, în voința sa de a scoate din imobilism Biserica catolică, ceea ce i se reproșase lui Pius al XII-lea, predecesorul său pe scaunul papal. Sute de episcopi și câteva zeci de cardinali, veniți din toate colțurile lumii, se roagă pentru unirea creștinilor.

stinsese de tânăr printre străini, cu sănătatea șubrezită. Or, Ieremia nu era omul care să își lase familia în voia sorții. S-a grăbit să-și căsătorească fiicele cu nobili poloni dintre cei mai bogați: Wisniowiecki, Korecki, Potocki. Se luptase să îi asigure singurului său fiu, Constantin, succesiunea la domnia Moldovei, fapt pentru care îi trebuia un protector puternic și un adăpost sigur aproape de graniță. Pe primul l-a găsit în persoana lui Jan Zamoyski, dispus să asigure tutela până la maturitatea fiului său. Ustie trebuia să fie adăpostul!

Banii sau moșia

Între timp, Jan Zamoyski l-a alungat pe Mihai Viteazul din Moldova și apoi și din Țara Românească. Părea că lucrurile vor începe să meargă mai bine, mai ales că Ieremia Movilă a reușit să se înscăuneze domn la Suceava, iar fratele său, Simion, i-a luat locul lui Mihai la București pentru câteva luni. Nu a fost chiar așa.

Dintr-un început, Ustie, atât de mult dorit de Ieremia, a fost devastat de mercenarii poloni care l-au însoțit pe Simion în Țara Românească. După alungarea lui Simion, ei s-au refugiat împreună cu fostul domn și Curtea sa la Suceava, fără a pierde niciun prilej să ceară plata soldelor promise. Incapabil să-și soluționeze singur divergențele cu lefegiii poloni, Simion a lăsat în grija lui Ieremia dificila chestiune a mercenarilor nemulțumiți. Aceștia, nemaivând multe de așteptat de la Simion, au început să facă presiuni asupra lui Ieremia. L-au amenințat cu devastarea Moldovei și, retrăgându-se în Polonia, i-au făcut o vizită la Ustie lui Constantin Movilă. Faptul că lefegiii au călcat și au jefuit moșia pe care o cumpărase tocmai pentru siguranța sa și a familiei sale l-a amărât pe Ieremia Movilă. Disperat, nu-i rămânea decât să se plângă lui Jan Zamoyski și regelui: „am cumpărat-o ca adăpost la caz de fugă din aceste țări amenințate de primejdie, în

Marele hatman
Stanislav Zółkiewski

vreme de grea încercare din partea păgânilor și a altor dușmani, iar acum și acolo nu mă mai aștept la nimic “.

După moartea lui Ieremia și după înlăturarea lui Constantin din Moldova în 1612, dar mai ales după 1616, când a avut loc ultima tentativă de a pune pe tronul Moldovei pe unul dintre Movilești, certurile dintre cele două ramuri ale familiei (urmașii lui Ieremia și, respectiv, ai lui Simion) s-au mutat din Moldova în Polonia, la Ustie. Aici era locul unde se adunau micii boieri moldoveni fugari de frica otomanilor, dar și oșteni moldoveni sau recruți din zonă. Toți aceștia organizau incursiuni pe domeniile nobililor vecini, răspândindu-se care încotro, după pradă, în perioadele de neplată a soldei sau de lăsare la vatră. Neliniștea provocată de așa-numiții „soldați uscieni“, care se deosebeau de tătari doar prin faptul că nu luau robi, i-a determinat pe nobilii din regiune să ceară sprijinul regelui. Pierderile în cereale și vite cauzate de cei din Ustie erau considerabile. Însuși marele hatman Stanislav

Miniatură din 1605 înfățișând husari cu aripi polonezi intrând în Krakowia

Michał Korybut Wisniowiecki
rege al Poloniei - gravură
de Jan Matejko

boierilor găseau adăpost în Polonia, la Podhajce și prin împrejurimi. Familiile fraților Movilă și familia marelui logofăt Luca Stroici erau găzduite la Ustie, posesiune a principelui Jan Simeon Olekiewicz de Sluck. Acesta îi era ginere lui Nicolae Mielecki, un membru al partidei politice a cancelarului și marelui hatman al Coroanei, Jan Zamoyski. Ustie era o moșie considerabilă, cu un ocol alcătuit din 20 de sate, cel puțin trei orașe cu cetăți, Ustie, Miedzygórze și Kromidów. Prezența Movileștilor pe pământurile lui Jan Simion de Sluck nu a fost întâmplătoare. Mușatinii, cu care se înrudeau Movileștii, se încuscriseră și cu familia prinților Olekiewicz de Sluck. Din păcate, domeniul urma să fie dat unui alt nobil, un oarecare Kurzański, astfel încât Maria Movilă, mama viitorilor domni Simion și Ieremia, îl trimite la proprietarul Ustiei pe David, sluga sa, să afle unde vor fi găzduiți în continuare.

Ieremia a avut o altă idee. De ce nu ar cumpăra chiar el moșia? Moartea lui Jan

Simion de Sluck fără urmași, în 1592, a zădărnicit planurile lui Ieremia Movilă. Proprietățile care reveniseră lui Jan Simeon de Sluck prin căsătoria cu Sofia Mielecka s-au întors în sânul familiei Mielecki. Ustie, alături de Delejów, erau proprietăți pe care Nicolae Mielecki le primise de la mama sa, Anna Kola Dalejówna.

Intuind dificultățile juridice ale tranzacției, cancelarul Jan Zamoyski i-a scris lui Ieremia Movilă în mai 1599 despre un alt domeniu de vânzare, Piaskowa Skala, la Nord-Vest de Cracovia, în proprietatea familiei Szafranców. Dacă, după patru ani, Ieremia nu ar fi fost mulțumit, cancelarul se oferea să răscumpere domeniul, care „se află acum într-un târg, nu departe de Tereskowa, un loc prevăzut cu întărituri, care este foarte important în caz de primejdie asupra Republicii, cu o bună proprietate aparținând lui. Te sfătuiesc să plătești Domnia Ta, după părerea mea, de bună seamă [...] Domnia Ta ai putea avea de acolo comisioane mai mari decât [...] această sumă. Dacă Domnia ta ai vrea să îl vinzi, eu îți voi restitui bucurios Domniei tale după patru ani acești bani. Te sfătuiesc a doua oară și cer ca Domnia ta să plătești aceasta”. Așezarea domeniului destul de departe de Moldova nu era avantajoasă.

Între timp, situația domeniului Ustie se limpezise. Nu știm cu exactitate în ce mod a revenit Ustie celui alt ginere al lui Nicolae Mielecki, Jan Ostroróg, castelan de Poznań și paharnic al Coroanei. S-a

păstrat însă scrisoarea lui Ieremia Movilă către Jan Zamoyski, căruia, la 16 februarie 1598, îi scria că s-a înțeles să cumpere Ustie de la paharnicul Coroanei și-l ruga pe cancelar ca, având în vedere nesfârșitele treburi ale statului cu care se confruntă cancelarul, să fie recomandat hatmanului de câmp (Stanisław Żółkiewski) pentru ca tranzacția să se încheie cât mai curând. Cu ajutorul lui Luca Stroici, procuratorul său de încredere pentru chestiuni personale în Polonia, formalitățile pentru cumpărarea Ustiei erau încheiate la sfârșitul anului 1599.

Deținerea moșiei Ustie era importantă pentru Ieremia Movilă, căruia gustul amar al exilului îi era bine cunoscut. Din copilărie va fi fost obișnuit cu amintirile din pribegie ale tatălui său. El însuși, ca boier credincios lui Petru Șchiopul, asistasese la drama unui domn desțărât, mort sub ochii săi departe de Moldova. A fost, de asemenea, martorul soartei nemiloase a fiului lui Petru, Ștefan, care se

Hatmanul Stanislav Koniecpolski

Maximilian Przerembski s-a grăbit să îi ceară înapoi Ustie.

Niciunul dintre nobilii poloni înrudiți cu Movileștii nu se așteptau să întâmpine atâta înverșunare din partea unei moldovence, o venetică în ținuturile polone (cum îi spuneau ei). Îndârjirea și perseverența cu care Teodosia s-a bătut pentru Ustie le-au dat mult de lucru dușmanilor săi, care au mers până acolo, încât au obținut expulzarea ei din Polonia și o sentință de condamnare la moarte. Teodosia a găsit un mod ingenios și simplu de a anula sentința, căsătorindu-se cu căpitanul Jan Podhorecki. Râvna cu care femeia lupta

pentru cauza sa l-a impresionat chiar și pe rege. Un decret al acestuia, adus la îndeplinire de hatmanul Stanislav Koniecpolski în 1635, i-a confirmat Teodosiei stăpânirea unei părți importante din domeniul Ustie: Dolhe, Strychaice și Roznów.

Dreptul de moștenire asupra Ustiei va reveni într-un final fiului Anei Movilă și al lui Maximilian Przerembski, Sigismund August. Neavând urmași, el o va transmite vărului său, viitor rege al Poloniei, Mihal Korybut Wisniowiecki, care o va dăruia la rândul său mamei sale, Griselda Zamoyska, ce o va face dănie Bisericii

catolice. De aici, Ustie va intra în domeniul Coroanei.

Urmele lăsate la Ustie de cei ce au locuit-o nu au nimic comun cu nădejdea lui Ieremia de a face din acest domeniu un adăpost sigur, un loc liniștit de retragere al familiei sale. Moșia a trecut de la un proprietar la altul. Documentele care atestă numeroasele procese dintre membrii familiei celor doi frați, Ieremia și Simion, cât și numeroasele plângeri ale nobilimii poloneze răsăritene împotriva oștilor uscience ale Movileștilor ni s-au păstrat în actele tribunalelor municipale de la Liov, Tremblowa și Halici. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 februarie 2010, răspunsul la întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**:

– Cui a lăsat prin testament domnitorul Miron Barnovschi domeniul Ustie?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna noiembrie 2009 este:

13 iulie 1970

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Florin Bălan**, din **Târgu-Jiu**. Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2010.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O. P. nr. 1, C.P. 15-702, sect. 1, București.

Semnalăm, celor care nu au observat și mulțumim celor care ne-au atras atenția, că la blitzul din luna noiembrie (p. 81) răspunsul, care este corect, se referea, în mod evident, la luna septembrie, și nu la octombrie, cum eronat a apărut. Desigur, el va fi luat în considerare, așa cum este corect.

*Ieremia Movilă și familia sa,
frescă de la mănăstirea Sucevița*

Zółkiewski i-a convocat pe nobilii din cele trei voievodate afectate, hotărându-se ca liovenii să se adune la Liov, halicienii la Halici, cei din Przemyśl și Sanock la Blazew și puțin a lipsit să pornească asupra Ustiei.

Viu sau mort

Nici perioadele de relativă pace, atunci când ginerii polonezi ai lui Ieremia nu mai aveau grija vreunui pretendent de așezat pe scaunul Moldovei, nu erau lipsite de incidente. Este cazul războinicului și necugetatului cumnat al lui Ieremia, fratele doamnei Elisabeta, Vasile Lozinski. Erau bine cunoscute aventurile lui în Moldova din timpul domniilor lui Ieremia și Constantin. Își constituise o oaste numeroasă. Nu era singurul privilegiu domnesc pe care îl uzurpa. El se folosea de însemnele domnești, ba chiar, se spune, dorea să ia domnia Moldovei cu ajutorul cazacilor. A pârjolit multe curți boierești, a luat pe nedrept pământurile unor boieri,

care au apelat la ajutorul domnului Constantin și al mamei sale. Atât de mari trebuie să fi fost fărâdelegile fratelui său, încât însăși Elisabeta poruncise să fie adus la Curte viu sau mort. Vasile a continuat la Ustie vechile obiceiuri, beții, jafuri și fărâdelegi, cărora nu le-a pus capăt decât uciderea sa, probabil în duel, de către omul de încredere al doamnei Elisabeta, căpitanul Jan Chanski, la 1 noiembrie 1613.

Constantin Movilă a sfârșit și el înecat în Nistru, în 1616. Cumnații lui nu au pierdut prea mult timp jelindu-l pe tânărul pentru a cărui carieră politică își pusese prea des viața în pericol și care le dăduse atâta bătaie de cap. Rămăsă fără stăpân, mult prețuita moșie Ustie a ajuns repede obiectul disputelor între ginerii lui Ieremia. Primul a acționat Samuel Korecki, soțul Ecaterinei. Sub pretextul că nu a primit întreaga dotă a soției sale, și-a atribuit singur orașele-cetate Miedzygórze și Kromidów, jumătate din satele ocolului Ustie și jumătate din cetate. În 1620, celălalt ginere, Maximilian Przerembski, castelan de Sieradz, a ridicat și el pretenții la părți din Ustie, imediat după nunta cu Ana, el ca și cumnatul său Ștefan Potocki, soțul Mariei.

Li se adaugă Mihail Potocki, în calitate de soț al unei moldovence din suita Movileștilor; Ecaterina Mauroti.

Părea că situației i se găsisse o rezolvare în 1623, când s-a ajuns la o înțelegere. Maximilian Przerembski lua o jumătate din Ustie, iar cealaltă jumătate revenea Anei Korecka, fiica lui Samuel Korecki, ucis între timp de otomani. Însă celălalt ginere al lui Ieremia, Mihail Wisniowiecki, soțul Irinei (moartă în 1619), pretindea și el bucăți din Ustie pentru copiii săi. Maximilian și Mihail s-au înțeles în 1628 să împartă din nou moșia. În același an însă, ambele părți își vând posesiunile lui Miron Barnovschi, izgonit din domnie. El va stăpâni Ustie timp de cinci ani. În 1633, amăgit de promisiunile Porții, se ducea la Stambul. Acolo, în locul domniei Moldovei, otomanii l-au dat pieirii. Înainte de a pleca, Miron și-a scris testamentul: domeniul îi va reveni surorii sale, Teodosia. Sub pretextul că nu a primit toți banii datorati pentru vânzarea moșiei,

*Voievodul Moldovei,
Miron Barnovschi*

1910

Dr. Toma Ionescu,
subiectul articolelor calomnioase
din presa românească
legate de procedeul rahianesteziei

Chirurgul american
Wilhelm Mayo...

piardă puterea numai din cauza „mâncătoriei” dintre ei. Cu referire la el însuși, comentariile sunt contradictorii: face o călătorie prin Europa și ziarele guvernamentale insistă asupra succesului reputat la Viena și Vatican. Opoziția însă se arată mirată când *La Tribuna* din Roma, vorbind de dineul dat la *Grand Hôtel* în cinstea omului politic român, îi amintește pe diplomații N. Flea, G. Filality și Al. Lahovari, rechemati de fapt în centrala M.A.E. de luni de zile.

Nici Alexandru Marghiloman, fost ministru de Justiție, nu e mai bine tratat de presă. În vizită la Ploiești, e întâmpinat de Ilie Bărbulescu (ieșit proaspăt din pușcărie pentru complicitate la bancrută), Drăghescu (abia achitat pentru escrocherie) și Tănase Brădeanu (trimis în instanță pentru furt).

Gestul lui Matei Cantacuzino, președintele Clubului conservator din Iași, care demisionează când șeful său, P.P. Carp, îi cere o combinație cu liberalii, rămâne singular, oamenii politici preferând cel mai adesea compromisul.

Un partid de altă factură, cu șansa de a se manifesta plenar peste decenii, e cel socialist. Foia franceză *Le Temps* face o radiografie a societății românești în articolul *Chestiunea socială în România*, susținând că până în urmă cu 20 de ani România era o țară patriarhală, cu țărani abia eliberați din servitute, fără industrie și cu o clasă muncitoare neglijabilă.

Încercările de organizare sunt blocate și o lege privitoare la muncitori și la funcționarii din stabilimentele statului e dată în acest sens după atentatul comis de G. Stoenescu în decembrie 1909 împotriva prim-ministrului Ionel Brătianu. Din perspectiva franceză, „libertatea presei și a cuvântului e totală”; la fel dreptul de adunare. Mai mult, juriul achită totdeauna delictul de presă.

Un orator socialist înfierbântat susține că în viitor tovarășii săi vor folosi atentatul ori

de câte ori vor crede de cuviință și nicio autoritate nu se sesizează. Inițiativele sociale nu lipsesc. Liberalii, „atinși de socialism”, propun legi pentru asigurări sociale, construcții de locuințe ieftine, cooperative – toate sub pavăza votului universal.

Secolul publică programul Partidului Social-Democrat, care preconiza: sufragiu universal și reprezentare populară în Parlament; învățământ obligatoriu și gratuit până la 18 ani; reducerea serviciului militar la 1-1½ ani; alfabetizarea militarilor; socializarea mijloacelor de producție și de schimb; crearea de ajutoare și pensii pentru muncitori și funcționari; interzicerea lucrului de noapte pentru minori; repaus duminical obligatoriu de 36 de ore; recunoașterea ca persoane morale a sindicatelor meșteșugărești; exproprierea marii proprietăți și împărțirea ei către asociațiile rurale și syndicatele agricole.

Între timp, Parlamentul continuă să fie un loc de invidiat. Deputații beneficiază de tot felul de scutiri, fără a se osteni prea mult să dea formă finală legilor. O rubrică permanentă din *La Roumanie*, *Vintilisme*, înfățișează activitatea primarului Bucureștilor, Vintilă Brătianu. Acesta se arată riguros cu încasarea impozitelor (nici societățile de binefacere nu sunt scutite), dar e concesiv cu Adunarea deputaților, suspendând toate taxele către municipalitate. Instituția e departe de a satisface cerințele societății. Deputaților li se cere ca măcar să nu absenteze sistematic, dar presa le ține parte și când președintele Senatului, generalul Budișteanu, anunță că va reține diurna deputaților chiu-langii, *Ordinea* îl apostrofează: „se crede probabil la cazarmă”.

O dovadă că economia funcționează bine e activitatea liniei de navigație Brăila-Galați-Constanța-Rotterdam (armatorul Gustav Müller din acest port e consul general al României în Olanda). Totuși, ministrul de

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1910

GEORGETA FILITTI

Așa cum calendarele lumii sunt de o mare diversitate, tot astfel e lumea politică românească. Partidele se confruntă neconvingător, iar Parlamentul schimbă, modifică, anulează ori amână portofoliul legislativ la nesfârșit. Economia înregistrează unele succese, dar lipsa programelor unitare se resimte. Cuiva i se năzare că dr. Toma Ionescu, aflat în S.U.A., pentru a-și prezenta, cu desăvârșit succes, procedeul rahianesteziei, face țara de râs. O adevărată campanie pro și contra doctorului reține atenția uimită a publicului. Majoritatea instituțiilor de cultură ale țării își sporește patrimoniul. Pinacoteca din Iași îl falsifică, iar autoritățile nu reacționează.

La început de an, lumea românească e informată despre calendar și calcularea lui. Astfel, majoritatea creștinilor avea în vedere anul astronomic după calendarul gregorian (stabilit în 1582). România, Rusia, Grecia foloseau calendarul iulian, cu 12 zile adăugate față de cel gregorian. Anul 1910 era anul 5670 pentru evrei și acoperea răstimpul 16 septembrie 1909-3 octombrie 1910. Pentru musulmani, anul 1327 (1910) al Hegirei începea la 23 ianuarie 1909 și se încheia la 12 ianuarie 1910. În fine, în Extremul Orient chinezii și japonezii se aflau în anul 46 din al 76-lea ciclu de 60 de ani, care se deschidea la 22 ianuarie 1909 și se încheia la 9 februarie 1910.

Climatul politic românesc e dominat de critici reciproce între partide, vânatoare de gafe, relevarea unor fapte reprobabile. Foaia *Seara*, de sub obediența lui P.P. Carp, definește rolul de arbitru al regelui Carol I pe scena noastră politică: în 1900 a determinat ruptura între Take Ionescu și Nicolae Filipescu, apoi între acesta din urmă și Gh.Gr. Cantacuzino. Peste un an a provocat apariția partidului carpist-filipescan („pentru asanarea moravurilor”), iar în 1908, crearea Partidului Conservator Democrat, condus de Take Ionescu.

Certuri nesfârșite au loc între membrii aceluiași partid, încât prim-ministrul I.I.C. Brătianu era convins că liberalii riscau să

1910

Octavian Goga și soția Veturia Triteanu
în ziua căsătoriei

Robert Peary la Polul Nord

La Pinacoteca din Iași se constată dispariția unor originale de preț, înlocuite cu copii de factură locală: *Un bătrân* de Rembrandt, din colecția Sofronie Vărnăv, a dispărut și acum publicul are în față copia făcută de Ilie Constantin. La fel *Bacchus copil* de Francesco Albani (1578-1660) e doar o replică de Rașcu. În muzeu mai existase o copie a tabloului *Sfânta Magdalena* de Correggio (Antonio Allegri, 1489-1534), realizată de flamandul David Teniers (1610-1690), valorând 100.000 de franci. În locul ei figurează doar o copie datorată directorului Școlii de Belle Arte, Em. Panaiteanu Bardasare (1850-1935).

Unele ziare sugerează să se deschidă o anchetă pentru că la Iași se mai aflau opere ale italienilor Pietro Liberi, il Libertino (1605-1687), Giovanni Francesco Barbieri, Guercino (1590-1666), Michelangelo, Caravaggio (1573-1610), Jacopo Robusti, Tintoretto (1518-1594). Apoi ale spaniolului Bartolomé Esteban Murillo (1617-1682), francezului François Boucher (1703-1770) și flamanșilor Anton Van Dyck (1599-1641) și Peter Paolo Rubens (1577-1640).

Autoritățile nu se grăbesc să limpezească faptele; în plus, se constatarea și nereguli la eliberarea diplomelor. Directorul declarase însă senin că „e imposibil de aplicat regulamentul în litera lui”. Ancheta oficială s-a închis atât în cazul dispariției originalelor, cât și al diplomelor date la întâmplare.

Creația artistică legată de spațiul românesc privește o placă lucrată de sculptorul Tony Szirmai din Paris, amintind că regele Carol I fusese numit feldmareșal al armatei germane (*Magazin istoric*, nr. 9/2007). La fel, bustul lui Eminescu, de la Suceava, datorat lui Arhip Roșca.

Industria aeronautică își are în România adepți statornici. Aurel Vlaicu achiziționează la Paris un motor de 45 CP, cumpărat de Ministerul de Război pentru avionul său de

95 kg, iar Ioan N. Vasiliu își aduce heliocopterul pe care îl construise la Paris și îl expune în holul Ateneului Român. La Chitila, pe un teren de 25 de ha, societatea condusă de Mihai Cerchez (având 30 de comanditari și un capital de 200.000 de franci) construiește un aerodrom (cu aerogara, ateliere de reparații, servicii de pilotaj).

Noutățile din străinătate par lipsite de spectaculos. Așa Societatea *National Geographic* din S.U.A. face public faptul că nu Frederick Cook (1865-1940) a descoperit Polul Nord, ci căpitanul american Robert Peary, care la 6 aprilie 1909 a și arborat steagul țării sale pe locul presupus real. Imediat se fac cercetări la Copenhaga, unde se păstra arhiva Cook, și concluzia e năucitoare: nu reiese că acesta ar fi stabilit coordonatele Polului Nord, „dar nu oferă nici dovezi contrarii”.

La Berlin, kaiserul Wilhelm al II-lea continuă un obicei statornic în Evul Mediu. Primește și găzduiește, timp de zece zile, o delegație de mineri de la salinile din Hall, oferindu-le și daruri. La rândul lor, minerii îi aduc cadourile tradiționale, stabilite de sute de ani: 130 de cârnați de câte o livră fiecare (453 g) și 200 de ouă în saramură, specialitatea locului.

La Londra o moștenire face fericit un basarabean. Vartic, portar la un hotel, câștigă în temeiul codului Donici (în vigoare în provincia ocupată de ruși) averea tatălui său natural (acesta murise în Siberia, surghiunit pentru că falsificase testamentul soției).

Din lumea islamică parvin informații contradictorii. Doctorul sultanului otoman, Archestoridis, declară că stăpânul său, sobru și cumpănit, nu-și folosește efectiv haremul, considerându-l o simplă tradiție cu rol decorativ.

În schimb, o școală din Cairo dă de gândit. Acolo învățau timp de trei ani 200 de copii spre a obține diplome în „arte criminale”: buzunăreală, deschidere de încuietori, deghizare, arta sugrumării... ■

...și președintele S.U.A., W. Taft,
două personalități care
il admiră pe medicul român

Bd. Elisabeta din București, la 1910

1910

Finanțe Emil Costinescu anunță un nou împrumut de 121 milioane franci de la *Diskontogesellschaft*, rambursabil în 40 de ani, adăugat la cele 70 de milioane împrumutate și aflate în pasivul ministerului. Convenția comercială româno-ungară e în impas, tratativele fiind amânate *sine die*. Căile ferate au nevoie urgentă de ajutorul statului – 100 de milioane de franci. Anunțul apropiatei deschideri a trei fabrici cu capital de 3 milioane de franci pare cel puțin nedumeritor: e vorba de o fabrică de parfumuri, alta de șampanie și ultima de coniac.

Apoi, deși imigrația e o realitate cotidiană, în această lună sunt semnalate 200 de persoane care emigrează în Brazilia, via portul austriac Fiume.

Un fapt de neînțeles și care ocupă toată luna pagini întregi în ziare e campania împotriva dr. Toma Ionescu, simultan cu apărarea lui. Decan al Facultății de Medicină și frate cu Take Ionescu, acesta descoperă un procedeu salutar pentru realizarea în condiții de siguranță sporită a operațiilor chirurgicale: rahianestezia cu stovaină și stricnină. Aflat în S.U.A., face peste 700 de operații, presa de specialitate îi este favorabilă (titrând „chirurgia fără durere“), Wilhelm Mayo, considerat cel mai de seamă chirurg american, „îl admiră“, iar președintele american W.H. Taft îl invită curtenitor la Casa Albă. În acest timp, în țară, o campanie cu afișe pe zidurile Bucureștilor susține că „statul român a fost batjocorit în străinătate“, „Comitetul celor care iubesc țara, dreptatea și adevărul“ cere să nu i se mai pună la dispoziție amfiteatre pentru demonstrații și să fie exclus din Asociația medicilor români.

Multe voci îi sar în apărare. Dr. C. Severeanu declară că prin călătoria în străinătate (Anglia, Franța, S.U.A.) dr. T. Ionescu „a făcut onoare țării... Ne-a făcut mai bine cunoscuți de savanții din Occident. Lumea profană a aflat că există o Românie, un centru

științific, un învățământ superior și oameni de știință“. În cele din urmă, autorul afișelor se autodenunță: e un dr. stomatolog, D. Niculescu. Ca să mai păstreze puțin din starea de confuzie, multe ziare refuză să publice mărturisirea calomniatorului. O face însă foaia *Viitorul*.

Academia, Ateneul Român, Banca Națională, Pinacoteca din Iași sunt în atenția publicului, atât pentru realizările lor, cât și cea din urmă pentru unele fapte condamnabile.

Academia solicită fonduri pentru adăpostirea „comorilor istorice naționale“ de 3 milioane de franci. Tot acum i se fac prețioase donații: Ath. Marinescu, harta Transilvaniei întocmită de Honterus și publicată la Basel în 1532; I. Bogdan, copii foto după manuscrise din biblioteca imperială de la St. Petersburg (culegere de rugăciuni în slavonă din secolul al XIV-lea și un manuscris de la Ștefan cel Mare); C. Erbiceanu, un manuscris grecesc din secolul al IX-lea; d-na Ana Catargi, arme descoperite pe moșia ei, Crasna, legate de lupta lui Bogdan al II-lea, domnul Moldovei, cu polonezii din anul 1450.

Ateneul Român nu-și dezmințe numele de „templu al muzicii“, unde George Enescu dirijează din *Tristan și Isolda* de R. Wagner, *Preludiu și Moartea Isoldei*, având-o ca solistă pe cântăreața Veturia Triteanu, viitoarea soție a lui Octavian Goga.

Banca Națională face public un proiect de înființare a muzeului propriu, amintind câteva piese: 50 de bancnote false, fotografii de falsificatori (țărani, trei preoți de sat și sârbul Pera Avramitici), ca și un desen de Nicolae Grigorescu pentru o viitoare bancnotă, reprezentând o țărancă, o liră și o paletă. Tot Banca Națională organizează o subscripție, la care publicul român răspunde cu generozitate, pentru ajutorarea sinistralilor în urma inundațiilor din Franța.

Războaiele civile care s-au succedat în secolul I î.H. au adus în prim plan conducători care erau gata să renunțe la tradiția republicană. Protagonștii acestor lupte pentru putere au fost mai întâi Marius și Sylla (câștigător fiind, într-un final, Sylla), iar mai apoi Caesar și Pompei. După victoria pe care a obținut-o la Pharsalos (9 august 48 î.H.), Caesar a fost clement cu foștii partizani ai rivalului înfrânt, Pompei. De pildă, i-a acordat iertarea praetorului Brutus și l-a ajutat în cariera politică. Despre Caesar se poate spune nu numai că i-a adus la Roma pe toți dușmanii săi, ba chiar și-a făcut și alții noi. Nu puțini îl bănuiau că aspira să fie rege, titlu odios în Roma și asociat tiraniei.

Pe fond de panică

Astfel că apariția unei conspirații menite să îl asasineze nu ar trebui să ne mire. Aceasta a reunit personaje diferite prin motivațiile lor. Erau atât vechi partizani ai lui Pompei, cât și republicani ce doreau păstrarea vechilor instituții și nu vedeau cu ochi buni (ca majoritatea romanilor) pseudo-regalitatea lui Caesar. Alții, din contră, erau mânați de interese personale, precum Tillius Cimber, al cărui frate fusese exilat. Nu lipseau și persoane foarte apropiate de Caesar, precum Caius Casca sau Decimus Brutus Albinus. Cum Caesar renunțase demult la garda personală și a ignorat semnele care îi prevesteau moartea, asasinatul a fost ușor de îndeplinit. Nimeni nu a anticipat complicațiile de după moartea

violentă a acestuia. Au avut loc jafuri, iar panica s-a înstăpânit în oraș. Appian precizează că nu au fost scutiți nici străinii.

Partizanii loiali ai lui Caesar s-au grupat în jurul a două personaje de prim rang. Primul și cel mai apropiat de defunct era consulul Marcus Antonius. Acesta și-a fortificat locuința, pregătind răzbunarea împotriva conspiratorilor. Al

Bust atribuit lui Marcus Junius Brutus, primul tiranicid din istoria Romei

doilea era comandantul cavaleriei (*magister equitum*) M. Aemilius Lepidus, fost consul în 46 î.H.

Conspiratorii, care își spuneau *Liberatores* (Eliberatorii), și-au prezentat fapta ca pe un tiranicid și au încercat să atragă masele de partea lor în vederea confruntării viitoare cu Antonius și Lepidus. Gladiatorii s-au lăsat convinși destul de repede și, alături de ei, mai mulți senatori care participaseră la complot, precum Lentulus Spinther sau Dolabella. Toți acești conjurați se refugiază pe Capitoliu, în așteptarea evenimentelor.

În acest climat de nesiguranță, poporul se strânge în For. Unii fuseseră deja plătiți de Cassius să strige împotriva lui Caesar, dar majoritatea oscila în atitudinea față de dictatorul mort, dorind în schimb pace și liniște în oraș. Primul care are curajul să țină un discurs este Cinna, *praetor* în acel moment și rudă cu Caesar. După ce îl numește pe Caesar tiran, iar pe ucigașii lui tiranici, își aruncă mantia de *praetor*, spunând că disprețuiește darul unui tiran. Imediat după el, Dolabella, consul desemnat pentru anul următor împreună cu Caesar, face gesturi asemănătoare, propunând, mai mult, ca Idele lui Marte, data asasinării lui Caesar, să devină sărbătoare publică. Cassius și Brutus, în schimb, se abțin de la comentarii umilitoare. Toți „Eliberatorii” propun, printre altele, ca fiul lui Pompei, Sextus Pompeius, cel ce întreținea o oarecare rezistență în Hispania, să fie rechemat. Se hotărăște trimiterea unei delegații la Antonius și la Lepidus

pentru o înțelegere. Aceștia erau conștienți că în acel moment situația le era defavorabilă, în special în Gallia Cisalpină, unde se găsea Decimus Brutus cu multe trupe. Antonius, în calitatea lui de consul, convoacă Senatul pentru ziua următoare, iar noaptea transportă arhiva și banii lui Caesar în locuința lui.

Testamentul care răstoarnă situația

A doua zi, Senatul se întrunește în templul zeiței Ceres (ne spune Cassius Dio)

TOATE DRUMURILE DUC SPRE AL DOILEA TRIUMVIRAT

ȘTEFAN VASILIȚĂ

Detaliile asasinării lui Caesar sunt accesibile cercetătorului modern grație relatărilor unor autori, precum Plutarh, Suetoniu, Appian sau Cassius Dio. Însă, din nefericire, puțini cunosc dramaticele urmări ale zilei de 15 martie 44 î.H. Care a fost reacția locuitorilor Romei? Cum s-au manifestat partizanii lui Caesar? Ce au făcut conjurații? Între 15 martie 44 și noiembrie 43 î.H. au avut loc răsturnări de situație spectaculoase, generate de manevre politice complicate, cu efecte dramatice asupra celor implicați.

Caius Julius Caesar și ceea ce a mai rămas din Forul Roman

momentul în care a aruncat mulțimii haina însângărată pe care o purtase Caesar în momentul crimei. Impactul a fost total, cei mai mulți ajungând să regrete amnistierea din ajun.

Mulțimea a început să se agite când cineva a ridicat de la pământ una dintre statuile lui Caesar care fuseseră dărmate. Poporul a plecat spre Senat, unde a dat foc clădirii. Ucigașii au fost căutați pentru a fi linșați. Furia poporului a fost atât de mare, încât a fost omorât chiar un partizan al lui Caesar, tribunul plebei Helvius Cinna, întrucât fusese confundat, din cauza numelui, cu ex-practorul Cornelius Cinna, unul dintre asasinii. Restul conjurațiilor au plecat din Roma, către provinciile ce le fuseseră încredințate spre guvernare. Decimus Brutus primise conducerea Galliei, Trebonius Asia Mică, iar Tilius Cimber – Bithynia. Deși fuseseră desemnați pentru conducerea Syriei și a Macedoniei (unele dintre cele mai importante provincii, datorită armatelor ce se aflau acolo, în vederea expedițiilor proiectate de Caesar împotriva parților și, respectiv, a lui Burebista), Cassius și Brutus nu au părăsit imediat orașul din cauza urii poporului. Pentru a nu lăsa impresia că fugeau, s-au folosit de pretextul aprovizionării cu alimente a Romei de oriunde ar crede ei de cuviință, responsabilitate acordată de Senat.

Rămas singur stăpân al Romei, Antonius trebuia să potolească numeroasele tulburări din oraș, printre care și mișcarea condusă de un oarecare Amatius, ce viza uciderea lui Brutus și Cassius. Spre surprinderea tuturor,

Antonius îl ucide pe Amatius și folosește forța împotriva partizanilor acestuia. Tot Antonius propune rechemarea lui Sextus Pompeius din Hispania și acordarea unor despăgubiri din averea statului pentru moștenirea confiscată. Antonius avea totuși doi concurenți. Primul era colegul său de consulat, Dolabella, om politic tânăr și ambițios, experimentat și susținut de popor. Acesta dorea Siria și comanda trupelor destinate unei campanii contra parților. Antonius și-a asigurat liniștea obținând de la Senat ca Dolabella să primească guvernarea Syriei, iar pentru sine Macedonia. Perdanții acestei rocade a provinciilor erau tocmai Brutus și Cassius, cărora li se atribuiau Bithynia și, respectiv, Cyrenaica și Creta, provincii bogate, dar lipsite de armate. Ajuns în Orient, Dolabella a pornit o campanie, dar nu împotriva parților, ci împotriva lui Trebonius, guvernator al Asiei. Cum Brutus și Cassius nu erau mulțumiți cu această nouă împărțire, au plecat spre provinciile inițiale, cu gândul de a le recupera prin forță. Astfel, Antonius și-a atins scopul final: își îndepărta adversarii de Roma și lua conducerea celei mai puternice armate, aflate în Macedonia.

Mai rămânea tânărul și neexperimentatul Octavius. Plin de ambiție, el luase numele tatălui adoptiv și pretindea să primească averea lui Caesar, urmând să împartă banii cuveniți poporului. Nu mai vorbea decât despre răzbușnarea morții lui Caesar, spre deosebire de Antonius, care considera că nu venise încă momentul, preferând să

își păstreze libertatea de mișcare. Octavius era nevoit să mai facă față și unui număr mare de procese intentate de foștii proscrisi, care pretindeau înapoi terenuri confiscate de Caesar. Datoriile lui Octavius creșteau din pricina acestor procese. La fel însă și popularitatea pe care i-o aducea atitudinea sa stoică și binevoitoare, în vreme ce calculele politice ale lui Antonius îi atrăgeau dezaprobarea foștilor partizani ai lui Caesar.

... și al alianțelor

Antonius nu dădea mare importanță fiului adoptiv al lui Caesar. Părea mai preocupat să ia provincia Gallia din mâinile lui Decimus Brutus. Într-o primă fază, Antonius se înțelege cu Octavius și, profitând de ura împotriva ucigașilor, primește Gallia din partea Adunării poporului. Pornind să o ocupe cu forța, intră în conflict cu Octavius. Acesta începe să recruteze o armată, izbutind să câștige de partea lui Senatul și în special pe Cicero, care vede în tânărul puțin experimentat un instrument docil pentru ambițiile sale. Odată cu plecarea lui Antonius către Gallia, Senatul încredințează o armată noilor consuli, Hirtius și Pansa, menită să îl ajute pe Decimus, în timp ce armata lui Octavius Caesar pornea împotriva lui Antonius.

Decimus s-a refugiat cu armata sa la Mutina, oraș pe care îl întărește, așteptând să fie asediat de către Antonius. Acesta nu întârzie să apară, dar cu armata celor doi consuli pe urmele sale. Bătălia decisivă a avut loc sub porțile orașului, iar victoria a revenit

sau Tellus (conform lui Plutarh și Appian), templul cel mai apropiat de locuința lui Antonius. A sosit majoritatea senatorilor și a magistratilor Romei, inclusiv fostul *praetor* Cinna. Ce hotărâre să ia în privința lui Caesar și a celor care l-au ucis? Să fie declarat tiran, iar ucigașii cinstiți ca atare? Să nu fie declarat tiran, dar ucigașii să primească mulțumiri din partea statului? Sau să fie condamnați, dar să li se acorde clemență, pentru a evita un nou război? Antonius, care asistă la această întreagă agitație, pune o problemă în atenția senatorilor.

Majoritatea celor de față, conjurați sau nu, își datora cariera lui Caesar, iar titularii principalelor magistraturi fuseseră deja desemnați pentru următorii cinci ani. Dacă îl vor declara tiran, toate hotărârile lui ar trebui să fie anulate, iar cursa pentru funcții va reîncepe pentru toți. Lăsându-i cu această întrebare, Antonius părăsi apoi Senatul și se duse în For pentru a declara că toate acțiunile lui viitoare au ca scop menținerea concordiei în Roma. Într-un final, Senatul a

hotărât ca lui Caesar să nu îi fie anulată nicio hotărâre. Mai mult, politica lui trebuia să fie continuată în viitor, în special distribuirea de pământ pentru veteranii din armată.

A doua zi a avut loc în mod public reconcilierea dintre tabere, în așteptarea deschiderii testamentului lui Caesar.

Dimineața, consulii au convocat Adunarea poporului, lui Cicero revenindu-i rolul de a ține un discurs, elogiind beneficiile amnistiei. Cassius e îndemnat să părăsească templul în care se refugiase, lucru pe care îl face, nu înainte de a primi garanții de securitate în persoanele fiilor lui Antonius și Lepidus. Interesant este că în seara următoare, pentru a confirma înțelegerea, Brutus a cinat și a dormit în casa lui Lepidus, cu care era și rudă, iar Cassius în cea a lui Antonius. Se spune că în timpul cinei, Antonius l-a întrebat pe Cassius dacă nu cumva are un pumnal ascuns și pentru el. „Ba da, și încă unul lung, dacă și tu dorești să ajungi tiran“, a răspuns acesta.

Testamentul lui Caesar a fost încredințat lui Lucius Piso. Asasinii lui doreau ca

acest testament să fie ars, dar Piso voia să îl citească public, după ce trupul lui Caesar avea să fie înmormântat cu toate onorurile cuvenite unui *pontifex maximus*. Părerea sa a prevalat în cele din urmă. Spre surprinderea tuturor, s-a aflat astfel că Caesar îl adoptase ca fiu pe nepotul său Octavius (aflat în acel moment la Dyrrachium, actualul Durrës, în Albania), lăsându-i și toată averea. Poporului roman îi reveneau grădinile sale și câte 75 de drahme de argint pentru fiecare cetățean. În cazul în care Octavius nu ar fi trăit, era desemnat un al doilea moștenitor, nimeni altul decât Decimus Brutus, unul dintre asasinii! Citirea testamentului în public a avut un efect radical asupra mulțimii. Din acel moment Caesar a fost perceput ca un binefăcător.

Cadrilul provinciilor...

Poporul a condus cortegiul funerar al lui Caesar până în For. Aici, Antonius, în calitate de rudă și prieten, a ținut un discurs rămas celebru. Apogeul a fost atins în

Cel de-al doilea triumfiat ca: Lepidus, comandantul cavaleriei (în stânga), Octavianus Augustus înfățișat Mare Preot (centru) Marcus Antonius (în dreapta)

În volumul său de memorii, Markus Wolf, cel care a condus timp de 34 de ani serviciul de informații externe al R.D. Germane, spunea că femeile sunt mai buni și mai folositori spioni decât bărbații. În tot cazul, așa cum ne demonstrează istoria spionajului, artiste (actrițe, dansatoare, cântărețe, scriitoare) s-au numărat printre cele mai active agente, date fiind „armele secrete” specifice de care beneficiau: abilitatea de a penetra cele

mai variate medii, farmecul personal, dar, nu în ultimă instanță, și inventivitatea, fantezia de care au dat dovadă, datorate în bună măsură și gradului de informare, „zestrei culturale”. Nu trebuie trecute cu vederea, mai ales în cazul actrițelor, și posibilitățile de dedublare care le erau familiare...

Mata Hari (stânga) și Maria Tănase

ARTISTE SPIOANE

Dr. ALEXANDRU POPESCU

● Mata Hari, încă subiect de controversă ● De pe scena Teatrului Mare din Moscova, în anturajul lui Hitler și Goebbels ● „Privighetoarea din Kursk” moare în închisoare ● Specializată în „spionajul sexual” ● Recrutată de Richard Sorge, membră a „Orchestrai Roșii”, implicată în „spionajul atomic” ● Dansatoarea din buric și Anwar Saadat ● Josephine Baker și partiturile scrise cu cerneală simpatcă ● Maria Tănase și mai multe servicii de spionaj ● Spioana devenită scriitoare

Desigur, exemplul „clasic” de spioană-artistă este Mata Hari (Margaretha Geertruida Zelle; *Magazin istoric*, nr. 2/1994). La multe decenii de la executarea sa, continuă să stârnească controverse. Un specialist al istoriei

spionajului, Janusz Piekalkiewicz, scrie: „Este probabil că spioana cea mai cunoscută a tuturor timpurilor să fi avut mai puțin succes în ceea ce privește activitățile sale informative decât în aparițiile ca dansatoare de templu java-

neză”. Mata Hari își contesta propriile calități artistice: „Nu am dansat niciodată bine. Oamenii veneau să mă vadă, deoarece am fost prima care am apărut goală în public”. Calitățile intelectuale îi erau contestate de cea care i-a fost

armatei senatoriale, cei doi consuli găsindu-și moartea pe câmpul de luptă. După unele păreri, Octavius ar fi avut un rol decisiv în a grăbi moartea consulilor pentru a-și însuși trupele lor. Marcus Antonius a fost nevoit să se retragă spre Nord.

După Mutina, Octavius se întoarce cu trupele spre Roma. Se aștepta să primească dreptul de a intra în triumf în oraș și să devină consul, fapt fără precedent, ținând cont de vârsta lui. Octavius a fost onorat cu titlul de *imperator*. În schimb, senatorii i-au acordat lui Decimus toate celelalte demnități, afront greu de suportat, ceea ce a dus la agitații în rândul soldaților. Cu ajutorul lor și al lui Cicero, ademenit de perspectiva de a fi coleg de consulat și tutorele politic al tânărului, Octavius a obținut, într-un final, consulatul. Una dintre primele sale măsuri a fost să se răz-bune pe ucigașii tatălui său adoptiv, forțând o hotărâre a

Senatului prin care aceștia erau exilați și își pierdeau bunurile. Decimus a fost omorât în timp ce fugea, părăsit de grosul armatei sale, cumpărate de Antonius și Octavius Caesar. Între timp, Lepidus, care fusese trimis de Senat împotriva lui Antonius, nu a făcut altceva decât să îl ajute pe acesta, mai întâi pe ascuns, iar apoi fățiș. Politica lui Octavius, precum și implicarea în asasinatul lui Decimus i-au atras ostilitatea senatorilor și l-au făcut să se apropie de tabăra lui Antonius.

Folosind ca pretext campania împotriva lui Antonius și a lui Lepidus, Octavius a părăsit Roma și s-a îndreptat cu armata spre Nord. Intenția reală era însă de a ajunge la o înțelegere. După cum remarcă și Cassius Dio, cei trei se urau reciproc la fel de mult, dar forțele lor erau egale și dușmanii comuni erau mai periculoși. Astfel că Antonius, Lepidus și Octavius s-au

întâlnit pe o mică insulă a fluviului Bononia (în apropiere de Bologna), în noiembrie 43 î.H., pentru a încheia alianța cunoscută sub numele de „al doilea triumvirat”. Rezultatul a fost o nouă împărțire a provinciilor și a trupelor, cât și constituirea unor liste de proscriși dintre dușmanii celor trei (printre care se afla și Cicero). Întrucât Brutus și Cassius reușiseră să strângă o armată impresionantă în Orient, s-a luat hotărârea de a porni neîntârziat împotriva lor. Toate aceste prevederi au căpătat formă legală, fiind ratificate de Senat.

În timpul proscripțiilor au avut loc drame inimaginabile. Poate cea mai clară dovadă este anecdota în care se spune că Antonius cina, când i s-a adus capul unui proscriș, trecut de el pe liste. La văzul lui, Antonius a exclamat: „Pe acesta nu îl cunoașteam” și a continuat să mănânce. ■

Asasinarea lui Caesar, pictură de Camuccino

același timp, spre deosebire de cei mai mulți spioni, ea și-a exprimat și concepții politice. Recrutarea sa se datorează chiar „spionului secolului“, Richard Sorge. În prima parte a carierei sale de agentă, din 1934, acționează în China, în sprijinul forțelor comuniste. Trece apoi în Elveția, unde, împreună cu Sándor Radó, organizează o grupă de spionaj pentru U.R.S.S., „Orchestra Roșie“. În 1940, Ruth este trimisă în Anglia, implicându-se în „spionajul atomic“. Colaborează cu Klaus Fuchs, care va furniza informații capitale despre arma atomică, și Melita Norwood. Se poate spune că Ruth a îndeplinit un rol esențial în producerea armei atomice de către sovietici și, prin aceasta, în desfășurarea Războiului Rece. Când, în 1949, „spionul atomic“ Fuchs este demascât, Ruth părăsește Anglia și se stabilește în R.D. Germană. Intră în conflict și cu serviciile de informații est-germane, deoarece nu este de acord cu intervenția militară împotriva revoltei din Berlin. În continuare, Ruth rămâne activă doar ca autoare a unor cărți pentru copii. În 1989, la 82 de ani, Ruth revine pe scena politică, rostind un discurs în care își manifestă adeziunea la „socialismul cu față umană“.

Se pare că literatura pentru copii a fost un domeniu predilect pentru viitoarele spioane. Și Zoia Ribkina debutează în acest domeniu, pentru ca apoi să devină una dintre cele mai importante spioane sovietice. Între altele, ea este aceea care primește din partea fizicienei Lise Meitner confirmarea cu privire la posibilitatea construirii bombei atomice. După 1945, are legături

Tina Eilers
a scăpat cu viață
datorită intervenției lui Hitler

cu Niels Bohr. Odată debarcat Beria, temutul șef al serviciilor secrete ale lui Stalin, își termină cariera ca șefă a personalului de supraveghere din lagărele Gulagului.

Și spionajul german a folosit „artiste spioane“, ce este drept, cu ceva mai puțin succes decât cel sovietic. Încă în 1942, Abwehrul, serviciul militar de spionaj german, a depus eforturi susținute pentru culegerea de informații necesare pregătirii campaniei prevăzute a fi desfășurată de armata condusă de Erwin

Rommel în Africa. Una dintre cele mai importante spioane pe care au reușit să o recruteze agenții germani a fost Hekmet Fathmy, cea mai cunoscută dansatoare din Egipt. Ea a transmis informații și a contactat ofițeri disidenți din armata egipteană, între care și Anwar Saadat, viitorul președinte al țării. După capturarea și condamnarea sa, Fathmy s-a retras din dans, devenind... casnică.

Lea Rose Kruse (1910-1983) debutează devreme, sub numele de Tina Eilers. Făcuse carieră ca dansatoare la curtea împăratului Etiopiei. Are imprudența să creadă în promisiunile spionului polonez, cavalerul Georg von Sosnowski, care îi promisese o carieră de actriță de film. El organizase o rețea de agente în Germania, din care făceau parte și artiste. Rolul ei era să obțină informații organizând, de exemplu, reuniuni mondene, la care luau parte persoane importante, deținătoare de secrete militare. Când „rețeaua cavalerului“ cade, Tina scapă cu viață, se pare chiar la intervenția lui Hitler, căci devenise agentă dublă.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, o serie de artiste au acționat informativ și ca agenți de influență, în favoarea coaliției antifasciste. Josephine Baker (1906-1975) a reușit să transmită informații militare, scrise cu cerneală invizibilă pe partiturile muzicale. Marlene Dietrich (1901-1992) a acționat ca agent de influență în slujba serviciului condus de William Stephenson, cel care a asigurat coordonarea dintre serviciile secrete britanice și cele ame-

O spioană ajunsă la bătrânețe:
Ruth Werner

profesoară la o școală de spionaj, „domnișoara doctor“, Elisabeth Schragmüller.

Există numeroase alte spioane, o galerie de „frumoase agente“, care nu s-au bucurat, de cele mai multe ori, de prea multă popularitate, dar fără de care istoria spionajului nu ar fi completă.

Cum a ajuns Olga Cehova (1897-1980), nepoata marelui scriitor rus Anton Pavlovici Cehov, interpretă care se afirmase chiar pe scena Teatrului Mare din Moscova, „actrița favorită“ a lui Hitler și Goebbels și, în același timp, una dintre cele mai valoroase agente sovietice chiar în inima Reichului este o poveste destul de complicată, nu pe deplin elucidată. Importanța care îi era acordată de serviciul de spionaj sovietic reiese și din faptul că, puțină vreme înainte ca trupele sovietice să înceapă asediul Berlinului, a fost trimis un avion special de la Moscova pentru a o recupera pe Olga.

În 1920, Olga părăsise Rusia, în plină anarhie și sărăcie după revoluția bolșevică, ajungând la Berlin. Reușește să își facă un nume în lumea filmului. La un moment dat, primește la Berlin vizita fratelui ei Lev, compozitor de avangardă, fost luptător în Gărzile Albe, care îi transmite propunerea serviciului de spionaj sovietic de a acționa în Germania ca agent „adormit“, scopul ei principal urmând să fie acela de a transmite informații despre planurile germane de atacare a Uniunii Sovietice. Informațiile pe care le transmisese în timpul războiului și cele furnizate după 1945 despre conducătorii celui de al III-lea Reich au fost considerate prețioase de către

O spioană a cărei activitate este încă învăluită în mister: Olga Cehova

conducătorii spionajului sovietic, căci i s-a permis să își continue cariera artistică în Germania. Moare în 1980, ducând cu ea un mister.

Născută în 1887, Nadejda Vasilievna Plevițkaia se face cunoscută ca „privighetoarea din Kursk“. În timpul revoluției, este salvată de plutonul de execuție de Nikolai Skoblin, împreună cu care Nadejda va acționa ca agent de penetrare în grupurile de refugiați ruși din străinătate. Fusesse recrutată în 1918. Descoperită ca agentă

„Privighetoarea din Kursk“

de refugiații ruși, Plevițkaia este pe punctul de a fi împușcată. Scapă cu viață, se căsătorește cu Skoblin, acționând în continuare în Turcia și Franța. Ulterior, Plevițkaia este amestecată în acțiunile de compromitere a mareșalului Tuhacevski, victimă a epurărilor staliniste (*Magazin istoric*, nr. 1/2006). Misiunea sa: transmiterea unor informații false, fabricate de sovietici, șefului serviciului de siguranță nazist, Reinhard Heydrich. În 1937, soții Skoblin primesc sarcina de a-l lichida pe fostul general alb Anton Miller. După aventuri rocamboleschi, operația reușește, dar Nadejda este condamnată în Franța la cinci ani închisoare pentru complicitate. Moare în închisoare.

O altă „artistă agentă“ în slujba sovieticilor a fost actrița Anna Maria Knuth (1906-1954), care s-a remarcat mai ales în ceea ce privește „spionajul sexual“. Atrage ofițeri englezi și americani, întreține relații cu aceștia, compromițându-i și obținând astfel, sub amenințare, informații, pe care le pune la dispoziția serviciului de spionaj sovietic. Anna Maria își continuă activitatea și după război, în Germania Occidentală. În cele din urmă, este arestată și condamnată. Se poate spune că „rolul“ actriței și spioanei Anna Maria a fost tragic: se îmbolnăvește și moare în închisoarea penitenciarului.

Ruth Werner (Kuczynski; 1907-2000) a fost, potrivit opiniilor unor specialiști, „probabil cea mai importantă agentă a Uniunii Sovietice în al Doilea Război Mondial“ și o personalitate cu adevărat complexă, afirmându-se ca publicistă și scriitoare. În

Povestea unui tablou

TABLOUL MANIERIST. MODERNITATE ȘI FRUMUȘETE CLASICĂ

COSMIN UNGUREANU

Manierismul, mai curând epocă estetică decât episod al istoriei artei, este seducător, între altele, prin tendința către speculativ și auto-reflexie. Pictura numită *della bella maniera*, spre exemplu, constituie un conglomerat de reguli, citate camuflate, probe de bravură și eleganță. Ceea ce particularizează de la prima ochire o atare producție artistică este complicația – în poză, gest, mișcare sau chiar tema în ansamblu. Ar mai fi apoi, pe linia directă a titlaturii, corespondența stilistică.

Realitatea că un pictor caută să-l imite pe altul nu este în sine o noutate. Inedit este raportul cu modelul, extras din panteonul idealizat al artizanilor antici și plasat în propria contemporaneitate. Rezultă de aici nu doar descendența și ramificarea unei anume identități vizuale – cazul lui Michelangelo Buonarroti, în primul rând –, dar și, uneori, o oarecare confuzie a auctorialității.

Un bun exemplu este tabloul *Sfânta Familie cu Sfânta Ecaterina*, atribuit lui Giovanni Francesco Bezzi (1540-1571), aflat în patrimoniul Muzeului Național de Artă al României. Lucrarea, executată în ulei pe un panou de lemn, provine din lotul celor peste 200 de opere de vechi maeștri achiziționate de Carol I al României de la vechiul său companion de studii, Felix Bamberg. La acea vreme, așa cum aflăm din catalogul întocmit de bibliotecarul regal Louis Bachelin în 1898, drept autor al picturii trecea Rosso dei Rossi. Patru decenii mai târziu, Alexandru Busuioceanu avansa numele lui

Jacopino del Ponte, chiar dacă menționa în treacăt și varianta actualmente stabilită. O altă

tentativă de atribuire, susținută în mai multe reprize și de specialiști de varii naționa-

lități, a fost orientată către Pellegrino Tibaldi. În acest caz, argumentul categoric era asemănarea cu o piesă similară, de neîndoiebnică paternitate, aflată la Museo di Capodimonte din Napoli. În ultimele decenii însă, ambele tablouri fiind reconsiderate, s-a stabilit că cel de la București a fost pictat de Giovanni Francesco Bezzi, mai cunoscut ca Nosadella.

Tabloul lui Giovanni Francesco Bezzi (cunoscut ca Nosadella)...

Opera acestui artist îi re-compune personalitatea într-un mod mai convingător decât informațiile de arhivă. Biografia sa, omisă de Giorgio Vasari

ricane în efortul anti-hitlerist. A avut intervenții la posturile de radio în favoarea alăturării S.U.A. la efortul de război, care au făcut ca serviciile germane să o numească „apriga Marlene”. Și Greta Garbo (1905-1990) a desfășurat acțiuni similare.

Actrița Hedy Lamarr (1914-2000), considerată în perioada interbelică „cea mai frumoasă femeie din Europa”, a dovedit nu numai talent artistic, ci și tehnic, fiind (co)inventatoare a unui dispozitiv radio cu implicații directe în acțiunile informative.

În 1940, după întoarcerea dintr-un turneu în Turcia, „privighetoarea cântecului popular românesc”, Maria Tănase (1913-1963), a fost arestată pentru spionaj în favoarea britanicilor, fiind acuzată că ar fi conlucrat cu rețeaua condusă de Rică Georgescu, dar probele împotriva ei au fost inconsistente. În volumul de memorii, Ivor Porter, unul dintre cei trei spioni parașutați în 1943 în România, în cadrul operațiunii „Autonomus” (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/2008), menționează că Maria Tănase a avut relații cu Eugen Cristescu, șeful Serviciului Secret de Informații, căruia, potrivit istoricului Cristian Troncotă, „i-a facilitat, într-o perioadă destul de dificilă, unele schimburi de informații cu o serie de diplomați americani”. În același timp, încă la sfârșitul anilor 1930, Maria Tănase avea

„Cea mai frumoasă femeie din Europa” în perioada interbelică

contacte cu Maurice Negre, corespondentul de la București al agenției Havas și rezident al serviciilor speciale franceze.

Informații concrete despre activitățile informative ale cântăreței sunt conținute în dosarul ei de la Securitate, întocmit în iunie 1959 (purtaș mențiunea „Strict secret”). Dosarul conține informații despre relațiile sale cu De Chastelaine, rezident al spionajului englez pentru România, care a contactat-o cu ocazia unui turneu în Turcia, în 1940, și i-a propus să renunțe să se mai întoarcă în țară și să se angajeze la postul de radio Londra.

Stella Remington

Același dosar amintește, tot pentru perioada de după întoarcerea din turneu în Turcia, de relațiile artistei cu un ofițer german din Abwehr, care încercă să o recruteze, fără succes. Urmărirea artistei a fost continuată și după 23 august 1944, stabilindu-se că ea făcea parte din anturajul generalului E.R. Greer, de la Misiunea Militară Britanică din România.

Îi comunică acestuia date prin intermediul lui Silviu Mețianu, de la aceeași misiune. Deși cunoștea toate aceste date, Securitatea nu a luat măsuri ca în cazul altor reali sau presupuși agenți „capitaliști”, dat fiind probabil popularitatea de care marea cântăreață se bucura.

Există și cazuri în care agențele devin scriitoare. După ce, și în acest domeniu, bărbații aveau monopolul (Ian Fleming, Graham Greene), a apărut și cazul unei femei, nu o simplă spioană, ci chiar cea care, în 1991, era numită director al serviciului britanic de contra-informații MI5. Era prima femeie din lume care ocupă un asemenea post: Stella Remington. Debutul său s-a produs târziu, la 66 de ani, când își publică autobiografia *Open Secret*. Urmează o serie de cinci romane, dintre care ultimul (*Present Danger*) este publicat în 2009. Ambiția ei mărturisită a fost de a înlocui clișeele de „tip James Bond”, cu o imagine autentică a agentului de informații: „Mi-am dorit dintotdeauna să îi ajut pe oameni să înțeleagă mai bine lumea spionajului.” ■

Ștefan Popescu, „Capela Notre Dame de la Joie” (1904-1906)

Exclusivitate

Regiune istorică situată în Nord-Vestul Franței, corespunzând actualului departament Finistère, Bretania a constituit, precum astăzi Balciul pentru români, un loc predilect de inspirație, prin pitorescul ei, pentru pictorii francezi. Și nu numai francezi. O probă este și expoziția „Călătorie în Bretania. Artiști francezi și români descoperind cultura bretonă”, de la Muzeul Național de Artă din București.

ARTIȘTII ROMÂNI DESCOPERĂ BRETONIA (1880-1940)

NATHALIE SARRABEZOLLES,
consilieră generală a Departamentului Finistère (Franța)

În Franța, departamentul Finistère a fost printre primele care, încă din 1846, au deschis publicului un muzeu, în dorința de a păstra pentru generațiile prezente și viitoare ceea ce era mai bun și mai reprezentativ din producția artistică locală. Fără această inițiativă a colectivității locale, fațete ample ale patrimoniului regiunii noastre ar fi fost pierdute, dispersate sau ar fi rămas inaccesibile unei bune părți din concetățenii noștri. Un secol și jumătate mai târziu, Consiliul general al departamentului rămâne printre cele pentru care cultura și patrimoniul nu se situează la marginea, ci în centrul politicii de dezvoltare durabile și solidare.

În acest dispozitiv, Muzeul Departamental Breton îi

revine un rol singular în colectivitatea noastră. Mai întâi, pentru că are misiunea esențială de a păstra, de a dezvolta și de a pune la dispoziția publicului colecția departamentală, la îmbogățirea căreia contribuie și Consiliul general, cu concursul statului și al regiunii Bretania. Apoi, pentru că maniera în care este pus în valoare patrimoniul locuitorilor departamentului Finistère reflectă concepția colectivității despre ea însăși, despre cultura ei, despre relația ei cu ceilalți.

Finistère este purtătoarea unei identități foarte pu-

ternice. Ceea ce reprezintă o șansă și un factor de coeziune. Există în acest avantaj și un risc, acela al închiderii în sine. Politica expozițională a Muzeului Departamental Breton ne ferește însă în mare măsură de acest risc, prin faptul că demonstrează în ce măsură patrimoniul unei regiuni și identitatea sa constituie factori de receptare a contribuțiilor

N. Grant, „Trei bretoni” (1894-1904)

(*Magazin istoric*, nr. 1/2008), este inclusă de Carlo Malvasia (un fel de echivalent bolognez al lui Vasari), în opusul *Vite dei pittori bolognesi*, publicat în 1678. De aici aflăm, spre exemplu, de proprietatea de pe Via Nosedella din Bologna, de la care i-a rămas supranumele. În acest oraș i-a fost documentată activitatea în intervalul 1558-1571, din care

Malvasia extrage o listă de picturi în ulei și fresce, acestea din urmă aproape în întregime distruse. Este probabil ca Nosadella să fi petrecut un răstimp oarecare și la Roma, atras, ca majoritatea artiștilor din cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, de forța și inventivitatea lui Michelangelo. În fine, este evidentă înrăurirea exercitată de Pellegrino Tibaldi, arhitect, sculptor și pictor cosmopolit, al cărui discipol se pare că a fost.

Tabloul de la București probează fără echivoc opțiunea estetică – prin Tibaldi către Michelangelo –, înfățișându-se, în același timp, ca o *summa* a convențiilor picturii de manieră. Reperul proxim este așa-numitul *Tondo Doni*, pictat de Michelangelo în 1506. Tema este comună – *Sfânta Familie*, cu adaosul căsătoriei mistice a Sfintei Ecaterina la Nosadella – iar ambele redactări vizuale relevă aceleași particularități: compoziția piramidală, mișcarea alertă a Fecioarei, ce ocupă primul plan, și aspectul titanic al personajelor (Pruncul, mai ales). Suprafața pictată de Nosadella stratifică

... și al lui Michelangelo, „Tondo Doni”, pictat în 1506 și folosit ca reper de Nosadella

cele mai importante strategii ale retoricii manieriste: tendința aplatizării personajelor în planul imaginii, prin eclerajul uniform; amplasarea figurilor tangente una alteia; pozițiile forțate, orientate în două-trei direcții simultan; cromatica rece, acidă chiar; angularitatea compunerii și tensiunea dintre componentele imaginii. Rezultă nemijlocit din aplicarea acestor convenții, dar și din artificialitate și eleganța prea căutată, o anume rigiditate care face – după cum afirma Marco Boschini, în secolul al XVII-lea, cu referire mai ales la meșteșugul florentin – ca figurile vii să pară statui.

Interpretată *à rebours*, această metaforică corespondență devine foarte bogată semantic. Statuile în care sunt transformate personajele pictate conotează, în fapt, sculptura antică, adică sursa majoră de inspirație și citate pentru artiștii Renașterii italiene. Michelangelo însuși se pare că a derivat partea superioară a imaginii Fecioarei din *Tondo Doni* din modelul unei menade cântând la aulos (instrument de suflat la vechii greci) – „Prassila” – modelată de Lysip. Operând

printr-o atare preluare și camuflare a citatului antic, artistul recupera în act un tip ideal de frumusețe. Pe de altă parte, în același registru intră și structura însăși a tabloului – *contraposto*-ul clasic, înrădăcinat în retorica latină, a cărui particularizare figurativă este *figura serpentinata* (spre exemplu, Fecioara pictată de

Nosadella).

Sensul termenului latin *contrapostum* viza, în tehnica oratoriei, antiteza, abilitatea de a juxtapune contrarii. Absorbit în artele reprezentării și teoretizat în Quattrocento, începând cu Leon Battista Alberti, acest construct teoretic a generat, la începutul secolului al XVI-lea, conceptul de *figura serpentinata*. Originea acestei denotații se leagă, după unele opinii, de descoperirea, în 1506, a grupului statuar *Lao-koon* (referința fiind dublă, atât la mișcare, cât și la șerpii ce înălțuiesc trupurile). Asociat îndeobște virtuozității lui Michelangelo și mai ales faimoasei *terribilità*, acest artificiu tehnic a ajuns treptat să se identifice cu modernitatea picturii *della bella maniera* fiind, în același timp, legitimat de nenumăratele exemple antice (*Torsul Belvedere* în primul rând). Astfel, producția artistică manieristă – în mod paradoxal – căpăta o nobilă clasicitate. Tabloul lui Giovanni Francesco Bezzi, tratând o temă religioasă, era înzestrat cu o frumusețe antică, adică ideală. ■

COPIII EMIGRANȚI AI IMPERIULUI BRITANIC

DANA DOLGHIN

La mijlocul lunii noiembrie 2009, guvernul australian cerea în mod public scuze miilor de copii care fuseseră relocați din Marea Britanie, în aproape trei secole de istorie colonială. Începând din secolul al XVII-lea, acești „copii emigranți” (fără părinți sau proveniți din familii sărace) au fost trimiși în noile colonii și dominioane britanice (Australia, Canada, Statele Unite, Africa de Sud) printr-un program demarat de guvern și susținut de numeroase organizații religioase. Ultimul copil britanic a ajuns în Australia la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut, moment care a însemnat sfârșitul politicii de relocare a tinerilor britanici pentru forță de muncă și servicii. Situația acestor copii, caz unic în istoria imperiilor, a fost rareori pusă sub semnul întrebării. Unii dintre ei așteaptă încă scuze oficiale din partea guvernului britanic.

Interesul opiniei publice pentru acest program a reapărut în anii '80, mai ales după venirea la guvernare în Marea Britanie a laburiștilor. În 1998 era prezentat un amplu raport în legătură cu starea acestor copii, care concluziona că transmutarea lor din metropolă spre colonii a avut efecte devastatoare asupra lor.

Departe de a fi un secret bine păstrat al instituțiilor britanice, campania susținută de a trimite copii în colonii, chiar

și după Al Doilea Război Mondial, era un program de notorietate publică, deseori lăudat pentru eficiență. Propaganda britanică sublinia șansa acestor tineri de a deveni „noile cărămizi ale imperiului” și statutul lor privilegiat în noile teritorii. La apogeul programului, oficialii afirmau: „aducem un dublu serviciu religiei, umanității și civilizației prin trimiterea acestor copii ai nenorocului spre orizonturile deschise de peste

mări, pentru a trăi în libertate, pentru a lucra în natură, pentru a se înfrunta cu pădurile, câmpiile și apele, pentru a uita fetidele mahalale urbane, pentru a gândi, a întreprinde și a se ruga în aer liber, pentru a deveni puternici și independenți, pentru a apăra civilizația, religia și noua construcție la granițe [...] fiecare copil, un pionier al imperiului”. De cele mai multe ori, era argumentul suficient pentru ca familiile copiilor să accepte

Elena Popea, „Chermезă în Bretania“
(1925-1929)

din exterior. Această apropiere reprezintă, cu siguranță, una dintre cele mai frumoase misiuni care îi revin unui muzeu.”

Prin aceste cuvinte, Pierre Maille, președintele Consiliului general al Departamentului Finistère, introduce foarte frumosul catalog al Expoziției. Misiune încântătoare, de fapt, aceea de a arăta că, depășind frontierele, depășind istoria fiecăruia dintre ei, artiștii au știut întotdeauna să-și vorbească, să se aprecieze unii pe alții, să se recunoască mutual.

Cu un prim volum, *Peintres roumains en Bretagne* (Pictori români în Bretania), Muzeul Departamental Breton a inițiat o expoziție de lucrări la Quimper, dar și un întreg evantai de demersuri (concerte, expoziții de fotografie) în întregul Finistère, grație parteneriatelor pe care le-a stabilit. Astfel, Muzeul de Arte Frumoase din Brest a prezentat, din iunie până în octombrie 2009, lumea himerică și obsesivă a lui Victor Brauner, pictorul magic (în opinia lui André Breton). La rândul său, Muzeul Național de Artă din București a organizat *Călătorie în Bretania*, o expoziție

Artă al României vă propune, așadar, ca, între 5 noiembrie și 7 februarie 2010, să admirați 78 de opere din colecțiile Muzeului Național de Artă al României și 142 de opere și obiecte aparținând Muzeului Departamental Breton din Quimper. În jurul unei tematici comune artiștilor din ambele țări, într-un ambient creat de obiectele prezentate, se intersectează privirile, au loc întâlniri, se înnoadă legături și farmecul operează dezinvolt. Într-o introducere la călătorie vă este prezentată Bretania, trăsăturile și atuurile ei, motivele care au făcut-o atât de atractivă pentru ochii unor artiști din toate orizonturile. Apoi, succesiv, orașul breton, arhitectura lui, casa sau lumina din preajma paturilor închise și a veselei ornate, din faianță multicoloră, marea, cu culorile-i nenumărate, în care se reflectă

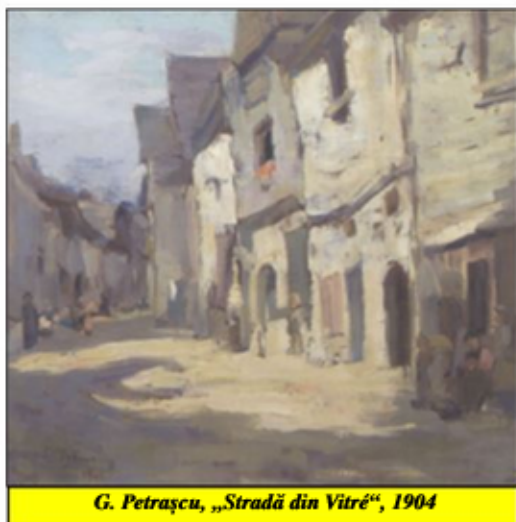
considerabil îmbunătățită cu o prezentare a artelor și culturii Finistère-ului și ale Bretoniei, în cadrul colecțiilor Muzeului Departamental.

Muzeul Național de

lumini necunoscute, deopotrivă loc de muncă și loc de repaus, deschiderea spre aventură, în fine, sărbătorile și costumele, a căror diversitate și frumusețe au contribuit la atractivitatea Bretoniei occidentale, toate acestea sunt atracții ale expoziției.

Elena Popea, Constantin Petrescu-Dragoe, Nicolae Grigorescu, Nicolae Grant, Ștefan Popescu, René Quillivic, Henri Rivière, Mathurin Méheut, între alți artiști, ne creează un portret plin de sensibilitate al Bretoniei, în tușe subțiri, reflectând diversitatea și bogăția zonei.

Parteneri ne-au fost: Muzeul Național de Artă al României, din București, Muzeul Colecțiilor din București, Ambasada Franței în România, Serviciul de cooperare și acțiune culturală, Ambasada României în Franța, Direcția Muzeelor din Franța, Direcția regională a Afacerilor culturale, Consiliul regional din Bretania, Orașul Quimper. ■

G. Petrescu, „Stradă din Vitré“, 1904

Motivații imperiale

Principala problemă care se pune astăzi este longevitatea acestui program și consimțământul dat pentru el. Situația economică și motivațiile sociale au fost suficiente până în secolul al XIX-lea. Începuturile, în secolul al XVII-lea, au survenit pe fondul unor schimbări socio-economice importante pentru societatea engleză. Evenimentele politice provocaseră creșterea numărului de săraci în marile orașe. De exemplu, Londra, Norwich și Bristol reprezentau mirajul multor tineri sau chiar copii, în căutare de muncă, dar și a unui rost în viață. Emigrarea forțată a copiilor a început odată cu politica britanică de expatriere a răufăcătorilor în Indiile de Vest și coloniile americane. O lege din 1597 prevedea ca toți criminalii să fie luați de pe străzi și trimiși la marginile imperiului. În 1619, într-o scrisoare oficială a prim-ministrului către autoritățile din imperiu, se vorbește despre un transport regulat de aproximativ 100 de copii, care altminteri trăiau în mizerie pe stradă. Însă în paralel cu acest sistem instituționalizat, sunt dese referirile la copiii răpiți de pe stradă și trimiși direct în colonii, o încercare brutală de acoperire a necesarului de forță de muncă.

Pentru teama de ineficiență a imperiului, provocată de războaiele burilor (1881-1902), dar și de degradare fizică a britanicilor, se găseau răspunsuri în colonii.

Copiii puteau repopula aceste teritorii și totodată puteau reduce taxele plătite de contribuabili pentru îngrijirea copiilor săraci în metropolă. Tocmai de aceea, la începutul secolului al XX-lea, sprijinul oficial pentru programele de emigrare a copiilor era constant.

Spre exemplu, Child Emigration Society împărțea unele dintre caracteristicile instituțiilor mai timpurii de emigrare. Mai interesant este că fondatorul acestei societăți, Kingsley Fairbridge, se născuse și crescuse în Rhodesia, la capătul unui imperiu în continuă extindere. Era convins că migrarea copiilor putea să îi salveze pe aceștia de viața grea din familiile de muncitori de la orașe și să le dea noi oportunități. De altfel, Fairbridge Farm este vizitată de regele George al VI-lea în 1927 și dată ca exemplu de instituție performantă. Fondurile acestei societăți nu veneau doar de la metropolă, ci și de la colonie, în cazul dat, Australia. De altfel, prin încurajarea acestei politici, Australia își menținea poziția privilegiată pe piața britanică.

Cea mai importantă mișcare de migrație din secolul al

XIX-lea în Imperiul Britanic a fost probabil cea a filantropului evanghelic Thomas Bernardo. Într-o zonă liniștită din Essex, departe de forfota urbană, de corupția și tentațiile orașului, au fost create orfelinate pentru fete, care erau lăsate sub supravegherea unei îngrijitoare. Pe băieți organizația îi trimitea să lucreze la fermele din Canada. Convins de misiunea sa, Bernardo afirma în 1906: „Pentru mulți dintre copiii noștri emigrarea taie legătura care în țară îi ține prizonieri ai rudelor nepăsoitoare și care le-ar distruge viitorul”.

Bernardo a fost contestat încă de atunci. O parte dintre acești copii, dar în nici un caz majoritatea, erau orfani sau fuseseră abandonati de părinți. Fuseseră lăsați în aceste instituții de către rude sau chiar părinți, pentru ca familiile să poată trece peste dificultățile economice mai ușor. Dar pentru majoritatea lor, fusese doar o soluție temporară. Trimiterea copiilor peste granițe însă transforma această despărțire într-una permanentă. Au circulat la acea vreme acuzații împotriva lui Bernardo că ar

fi trimis acești copii fără consimțământul sau chiar fără să îi anunțe pe părinți. Dar misiunea imperiului era mai importantă decât drama individuală. În ciuda acestor dezvăluiri, imaginea lui Bernardo a rămas una pozitivă, de reformator social, care a încercat să ajute copiii să iasă din mediul urban limitat și păcătos și să descopere noi posibilități departe de țară. ■

Reacție la scuzele oficiale ale guvernului australian, în noiembrie 2009

separarea, să sperie că aceștia vor avea o viață mai bună decât traiul modest din Anglia.

Trei secole de colonialism

Între 1618 și 1967 aproape 150.000 de copii, majoritatea în grija unor membri ai organizațiilor filantropice, au fost trimiși în colonii, fără părinți. Cei mai mulți dintre ei aveau între 8 și 14 ani, deși plecau și la vârste mai fragede, mai ales atunci când erau însoțiți de un frate mai mare. În primele faze ale programului, erau trimiși în Virginia și alte colonii ca servitori, apoi, mai târziu, în coloniile penitenciare, cum era Australia. Trimiterea lor ca emisari ai imperiului a început la sfârșitul secolului al XIX-lea. Până atunci, erau transportați în regim de detenție. Câțiva s-au îndreptat spre Noua Zeelandă, Rhodesia de Sud și Africa de Sud, dar majoritatea s-a dus în Canada (aproape 90.000 între 1869 și anii '20 ai secolului trecut). Între 6.000 și 7.000 au fost trimiși spre Australia în secolul al XX-lea, jumătate dintre ei după 1945.

La apogeul acestui program, 50 de organizații caritabile erau implicate în migrația juvenilă. Unele erau specializate în adunarea și trimiterea în colonii a copiilor orfani sau neglijăți de părinți. O activitate prodigioasă în acest sens a avut căpitanul Edward Brenton, care, între 1832 și 1841, a trimis prin Children's Friend

Una dintre cele mai cunoscute instituții de găzduire a copiilor emigranți a fost Fairbridge Farm din Australia (instantaneu surprins în anii '30 ai secolului trecut)

Society peste 1.150 de copii în colonia de la Capul Bunei Speranțe (astăzi Africa de Sud). Organizațiile din Londra și din Liverpool au trimis împreună 14.500 de copii în Canada, până în 1928.

Traiul copiilor, după ce ajungeau la destinație, era cam același în toate coloniile. În Canada soseau în căminele temporare, apoi erau distribuiți către ferme, unde reprezentau o mână de lucru ieftină și foarte căutată. Câțiva erau adoptați. Majoritatea primea un loc unde să doarmă și mâncare și, atunci când ajungea la adolescență, un salariu. Cei din Australia, în special, erau aduși și ținuți în școli rezidențiale, până ajungeau la vârsta angajării. Mulți dintre ei reușeau să aibă o viață normală: aveau slujbe și își câștigau un trai decent. Existau însă și extremele: câțiva s-au descurcat excelent, alții nu au supraviețuit. În mod sigur însă, toți au suferit o traumă, pornind de la poziția socială precară din Anglia, apoi din separarea de familie și tot ce însemna un mediu cunoscut și

îmbarcarea spre destinații aflate la capătul celălalt al imperiului. Urmau dificultățile inerente cu care s-au confruntat la ajungerea în Canada sau în Australia: climat, muncă grea, singurătate, alienare, viața fără familie, într-un loc care nu îi accepta. În Australia, ca și în Canada, exista puțină compasiune față de copiii care veneau din metropolă. Puteau ajuta la dezvoltarea lumii ru-

rale din colonii, dar multora le era teamă că vor distruge până la urmă comunitățile de aici. Oportunitățile acestora peste hotare rămăneau limitate, în ciuda declarațiilor oficiale.

Pentru început, programul a însemnat luarea copiilor temporar din familie și plasarea lor într-o rețea instituționalizată, pentru a-i re-educă. Acest procedeu era încurajat de idealurile iluministe de evoluție a individului, prin ruperea lui de mediul familial. Organizațiile religioase vedeau izolarea ca pe o apropiere de credință, ispășire și salvare. Mai târziu, în secolul al XIX-lea, legătura dintre instituțiile filantropice și cele ale statului a schimbat pretextul și modalitățile de migrație a copiilor. Filantropia religioasă devenise strâns legată de idealurile rurale, care purtau chintesența ideologiei imperiale. În anii '70 ai secolului al XIX-lea, chiar Biserica Catolică din Anglia crease o instituție care trimitea copiii din mediile sărace și fără perspective în Canada.

Telex Telex Telex Telex Telex

CULISELE UNUI DICȚIONAR

Academia Franceză, o instituție cu un trecut de peste 350 ani, dar ale cărei preocupări de racordare la timpurile moderne sunt recunoscute (*Magazin istoric*, nr.12/2008), se implică într-un proiect ce-i revine prin statutul original, dar care îi dă și multe bătaii de cap: *Dicționarul Academiei Franceze*. Primul a fost publicat în 1694, cu misiunea de a fixa regulile limbii franceze, pentru a o face mai limpede și mai clară. Ediția a opta a necesitat 57 ani de gestație, iar a noua, demarată în 1992, a ajuns la litera „P”. „Nemuritorii” glumesc între ei că e mai greu de ales un cuvânt „demn de a fi introdus în *Dicționar* decât a alege un nou membru al Academiei”.

Într-un birou al Institutului Franței, în departamentul „Serviciul Dicționarului”, mai multe persoane stau aplecate ore în șir asupra unor cărți, schimbă între ele gânduri despre etimologii și evoluția unor cuvinte. Sunt specialiști în limbi clasice și moderne, în gramatică, lexicografi, filosofi și istorici, în cea mai mare parte detașați de la Ministerul Educației Naționale. „Ei lucrează cu pasiune întru gloria limbii franceze”, afirmă – într-un recent număr al ziarului *Le Figaro* – secretarul perpetuu al Academiei Franceze, doamna Hélène Carrère d'Encausse. Fiecare cuvânt, fiecare sens este disecat de acest serviciu. Procesul este foarte lung. O muncă de verificare, de stabilire a sensurilor primare ale cuvintelor, adică un sistem de lectură încrucișată, astfel încât trei sau patru persoane să-și poată exprima opinia.

Spre deosebire de *Larousse* sau de *Petit Robert*, care admit în fiecare an nu mai puțin de 400 de termeni noi, *Dicționarul Academiei Franceze* își rezervă timp pentru a adopta fie numai și unul. Singurul criteriu care prevalează este frecvența cuvântului în limba comună a mai multor sute de milioane de francofoni din lume. Și nu acela de a fi în trend cu orice preț, și nu fuga după neologisme, când în limba franceză există deja termenul similar, pentru că *Dicționarul Academiei* este lucrare de referință. Academicianul Maurice Druon spunea foarte plastic că „limbajul suferă mode sezoniere. Expresii apărute după ultima ploaie dau bine la proxima secetă”. Așa că nu este deloc obligatoriu ca un termen intrat deja în *Larousse* să fie admis și în *Dicționarul Academiei*. Drept care specialiștii, alături de „Nemuritori”, studiază și „speranța de viață” a unui cuvânt. Ca să aibă șanse să fie reținut sub Cupolă, pe Quai de Conti, respectiva vocabulă trebuie să-și dovedească durată, longevitatea. Câteva zeci de ani, cel mai puțin. De aceea *Dicționarul* numără cam 35.000 de termeni, în vreme ce *Petit Robert* anunță cu mândrie pe copertă 60.000 de cuvinte și 300.000 de sensuri.

Când munca aceasta de călugăr benedictin se va fi încheiat, vine rândul celor 12 academicieni din comisia *Dicționarului*, pentru a dezbate soarta cuvintelor. „Se încing dezbateri aprinse și animate, au loc mai multe runde pentru ca un cuvânt să fie reținut pentru volum”, afirmă doamna d'Encausse. Asupra unei singure definiții academicienii pot zăbovi și două ore. Dacă sunt divergențe, se supune la vot adoptarea termenului, ca în cazul unei legi în Parlament. Se apelează, în mod frecvent, la ministere, care au limbajele lor profesionale. Obiectivul este de a găsi echivalente franceze termenilor englezești folosiți pe scară largă în numeroase domenii de activitate. „Limba este soclul nostru comun”, consideră secretarul perpetuu al Academiei, instituție care se află în centrul multor alte dezbateri actuale: identitatea națională, reforma ortografiei, supremația motorului Google etc.

Istoria și școala

MONUMENT PENTRU PROFESORI ȘI ELEVI

Sunt elev în clasa a VII-a, la Școala 160 „Sfânta Treime”, din București. Am abonament la revista Magazin istoric și am citit în numărul din luna octombrie, la rubrica „În București, acum 50 ani”, despre felul în care a luat naștere cartierul Apusului și strada Eftimie Croitoru, aflată în apropierea școlii în care învăț. Citesc multe articole interesante în revista dumneavoastră, dar acesta m-a impresionat pentru că îmi dezvăluia lucruri noi despre cartierul în care m-am născut. Și, cum la orele de istorie doamna profesoară ne îndeamnă să notăm evenimentele importante din viața comunității în care trăim, aș vrea să vă împărtășesc sentimentul pe care l-am încercat la 9 noiembrie 2009, atunci când școala noastră a aniversat 40 de ani de activitate.

Este școala în care învăț din clasa I, iar în anul acesta sunt reprezentantul elevilor în Consiliul profesoral. Trebuie să vă mărturisesc că a fost o aniversare foarte emoționantă, la care au participat profesori și învățători care lucrează sau au lucrat în școală de la înființarea ei, reprezentanți ai părinților și ai elevilor, ai Inspectoratului Școlar al Municipiului București și ai Primăriei Sectorului 6, precum și ai Arhiepiscopiei Bucureștiului. Aniversarea a fost însoțită de sfințirea unui monument ridicat în memoria tuturor profesorilor și elevilor școlii care astăzi nu mai sunt. De asemenea, a fost sfințit cabinetul de religie, despre care părintele Alexandru Gabriel Gherasim, oaspetele nostru, spunea că a fost realizat foarte frumos și cu multă grijă pentru „învățătura sufletului, cea cu adevărat importantă pentru tineri”. Pictarea acestui cabinet a fost realizată și cu sprijinul Bisericii „Sfânta Treime”, din cartierul Militari, cu care școala colaborează de câțiva ani.

Am solicitat domnului director Mihail Adrian Șerban, profesorul meu de Limba și literatura română, să îmi explice ce a însemnat Școala 160 pentru dânsul, pentru că știam că a fost elevul acestei instituții. Iată ce mi-a răspuns: „Școala 160 a reprezentat pentru mine tărâmul aproape mirific în care am pășit cu emoție în clasa I, în anul 1973. Eram un copil firav, cu multă imaginație și nu știam dacă voi întâlni, ca în poveștile citite de mama, balauri

sau zâne. Norocul mi-a surâs, pentru că atât învățătoarea mea, doamna Stela Manolescu, cât și diriginta, doamna Aspasia Stancu, împreună cu toți profesorii pe care i-am avut au fost niște oameni deosebiți, adevărați dascăli, care au dat de-a lungul activității lor generații de tineri bine pregătiți și educați. Îmi amintesc în mod deosebit de profesorul meu de istorie, domnul Constantin Niță, fost director al școlii, care m-a îndrumat și după terminarea facultății în cariera pe care mi-am ales-o. Cred că ceea ce are această școală mai valoros este calitatea corpului profesoral, oa-

meni care au împărtășit cunoștințe, și-au mistuit sufletul ca o candelă pentru luminarea copiilor care au învățat aici. Încercăm să păstrăm această bună relație cu părinții, cu factorii importanți ai comunității, printre care și Biserica, deoarece știm că acesta este terenul pe care putem construi fără teamă viitorul copiilor noștri. Am încercat întotdeauna și eu și colegii mei să ne călăuzim după cuvintele lui Anatol France: «Nu vă mândriți cu predarea unui număr cât mai mare de cunoștințe. Stârniți numai curiozitatea. Mulțumiți-vă să deschideți mințile, nu le supraîncărcați. Puneți în ele scânteia!» Cred că în Școala 160 «Sfânta Treime» scânteia care aprinde lumina din mințile și din sufletele copiilor a fost mereu vie în cei 40 de ani în care dascălii noștri s-au aflat în slujba învățământului românesc. ■

Andrei STAN

REGI (CONDUCĂTORI) GETO-DACI

REGE ÎNAINTE DE DECEBAL		REGE 87-106 D.H.		NEDUME- RIRE		CERE LINIȘTE		ARMĂ PRIMITIVĂ CU SĂGEȚI
REGE 82-44 Î.H.		PORȚIE DE MÂNCARE		INIMĂ DE TARABOSTES!		A SE STRĂDUI		
A SCĂDEA TEMPERATURA							INSULĂ DE CORALI	
AȘEZĂRI RURALE								
				SPECIE DE GRĂU				
				APULUM AZI ...IULIA				
TRĂIEȘTE ÎN LUX ȘI DESFRĂU								A CONDUS UNIUNI DE TRIBURI SEC. 2 Î.H.
PERFECTE								
						ÎN HORĂ!		
						SEC. Î Î.H. DUPĂ BUREBISTA		
LOVIREA CU PUTERE A MINGII		ALBĂ ÎN FOND!			INCLUSE DE LA CENTRU			
		DIN SPECIA BOULUI			NOTĂ DE ÎNDREPTARE			
			INTRATE ÎN SALON!				PRIMELE LA FREGATĂ!	
			TALAȘ DE METAL					
FĂCUT ÎN MERS				PREFIX PENTRU „ÎMPREUNĂ”				
ANGAJATE ÎN LUPTĂ				ÎN CETE!				
					SE BAGĂ ÎN VORBĂ!			
					AJUTOR LA ARAT			
BINE FĂCUT							A DA GREȘ	
ARBORE LA MAL								
				TOIAGUL LUI BACHUS				
				ODORUL MAMEI				
PLIN DE SENSI!			ATACAT DE GÂLBINARE					
INIMĂ DE TAURI!			CAP DE TĂTAR!					
		CELE CE NU SCOT O VORBĂ						
DACIA, SUB BUREBISTA					NEAMȚ DIN TRANSILVANIA			

SOARTA EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

Iată un nou fragment din conferința ținută de Brutus Coste, în iunie 1965, cu titlul: „The Strategic Importance of East-Central Europe for the Cause of Freedom in Europe” (Importanța strategică a Europei Centrale și de Est pentru cauza libertății în Europa). Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text aflat în Fondul Brutus Coste, cutia 13, dosarul 10, păstrat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

Strategia intimidării

Între 1958 și 1962, strategia politică și militară a Uniunii Sovietice în Europa ar putea fi cel mai bine descrisă ca o strategie de *intimidare* [subliniat în original – n.n.]. Pivotalul ei l-a constituit *ultimatumul* [subliniat în original – n.n.] sovietic privind Berlinul.

Strategia de intimidare caută să exploateze teama de un holocaust nuclear prin crearea unor crize menite să determine puterile occidentale să creadă că alegerea lor se reducea la a risca un război total sau să cedeze, bucată cu bucată, unor cereri limitate cu grijă ale sovieticilor. În acest scop, fiecare cerere este astfel proporționată, încât supunerea în fața lor ar părea infinit mai rezonabilă decât să riște un război nuclear total. O altă cerință importantă pentru succesul acestei strategii este aceea că oponenții trebuie făcuți să creadă că liderii sovietici sunt capabili de un comportament irațional, imprevizibil.

Prezumția de bază a acestei strategii este aceea că din cauza forțelor sale convenționale inferioare ca număr, Occidentul trebuie să recurgă, în orice conflict, la utilizarea timpurie a armelor nucleare tactice sau chiar strategice. De aceea, ori de câte ori ar fi confruntate cu o amenințare militară *credibilă* în zone avantajoase din punct de vedere strategic pentru Rusia Sovietică, Statele Unite s-ar plia mai curând pe cererile sovieticilor decât să riște o escaladare către un război nuclear catastrofal. Printr-un astfel de proces, credibilitatea garanțiilor Statelor Unite pentru aliații săi ar fi fost treptat minată. S-ar fi pus în acțiune un curent neutralist. S-ar fi creat deja precondițiile preluării puterii de către comuniști prin subversiune internă.

Ca o mișcare tactică preparatorie în cadrul acestei mari strategii, era sarcina diplomației sovietice să smulgă de la Puterile Occidentale

admiterea expresă sau tacită, cel puțin, că *status-quo*-ul în Europa Centrală și de Est este permanent. Propaganda sovietică, la rândul ei, trebuia să convingă atât popoarele Occidentului, cât și pe supușii din țările conduse de comuniști că balanța de putere a lumii s-a modificat decisiv în favoarea comunismului. Aceste eforturi, întâmplător, indică clar conștiința vulnerabilității sovietice în zona captivă și, ca atare, necesitatea ca Moscova să promoveze acolo sentimentul lipsei de speranță, care să ducă la pasivitate și resemnare și astfel să elimine, în orice circumstanțe, orice risc al unei rezistențe active.

Prima aplicare pe scară largă a acestei strategii – încercarea de a obține, prin amenințări, retragerea Puterilor Occidentale din Berlin – s-a încheiat din fericire cu un eșec. Amenințările s-au dovedit la fel de insuficiente pentru a înfrânge voința de a rezista a Puterilor Occidentale pe cât nu a reușit propaganda să semene îndoiala în determinarea Americii de a risca un război nuclear pentru Berlin. Și cu fiecare zi care trecea fără vreo acțiune fizică din partea sovieticilor, aceste amenințări au devenit tot mai puțin credibile. Succesul strategiei de intimidare depindea, într-adevăr, de capacitatea Moscovei de a demonstra prin mai mult decât prin cuvinte că era pregătită să întreprindă acțiuni militare pentru: 1) a tăia comunicațiile Occidentului cu Berlinul și 2) a prelua partea occidentală a orașului. Doar o asemenea demonstrație ar fi putut determina Occidentul să se supună. Căci numai o astfel de demonstrație ar fi putut forța Occidentul să escaladeze răspunsul său și să se ajungă periculos de aproape de un război total nuclear. Dar Hrușciov nu a îndrăznit niciodată să facă pasul fatal de la amenințări verbale la riscante, dar poate încununate de succes, acțiuni. ■

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) C. Xeni The weakness and the cowardice of the many encourages the tyrannical behavior of the politicians ● C. Rezachevici Last year we celebrated 550 years since the first mention of the name Bucharest, not since the creation of the town, which didn't yet appeared in the year 1459. On its place there was only a fortress ● A. Rențea The old Bucharest evoked at the Cotroceni Palace ● M. Breazu An unpublished manuscript of Eugene Ionesco in the Guy Lévis Mano Fund at the National Library from Paris ● C. Mureșanu Evoking the poet Teodor Mureșanu, an important personality of the Transylvanian literary life in/between the two world wars ● L. Banu The Securitate reports to the communist party about the problems of the tourism, based on the complaints of the foreign tourists ● V. Avram Two aviators, Nicolae Opreș and Gheorghe Negrescu, present new elements about the comeback of Charles IInd, in 1930 ● C. Mușeteanu „The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5.000-3.500 B.C.” an exhibition opened in New York, November 2009 ● C. Egli Amélie Zéphyrine de Hohenzollern-Sigmaringen the great-grandmother of King Charles Ist survived the French Revolution to die at 81 ● P. Turlea June 1st 1941. The Iron guard members tried, unsuccessfully, to organize a rebellion on the occasion of the football match Romania – Germany, which ended 1-4 ● M. Sala The chronicle of old words designating taxes (II) ● Gh. F. Ghețu Views and controversies. Romania – Finland, a comparison often raised between the evolution of the two countries during the WWII. Can it be sustained with historical arguments ● T. Cojocaru Ustic, a domain bought by the Movilă family in the Polish Kingdom as a refuge place and its changing fate ● G. Filitti Romania 100 years ago: the success of a Romanian doctor in the States was denigrated at home ● N. Sarrabezolles Brittany as an inspiration source for the Romanian and French painters. Exhibition at the National Arts Museum ● A. Stan History and school. A monument for the memory of the teachers and the pupils of the School nr. 160 „The Holy Trinity” from Bucharest ● Romanian Documents at Hoover Institution (XCIX). Conference of Brutus Coste, in 1965, about the strategic importance of the Central and Southern Europe

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Ксени Слабости и трусость большинства питают тираническое поведение политиков ● К. Резачевич В прошлом году мы праздновали 550 лет аттестации наименования Бухареста, а не города, несуществующего в 1459 г. Тогда существовал только дворец государя ● А. Ренца Старый Бухарест, отражён в Музее Котрочень ● М. Бризю В фонде Ги Леви Ману, из Национальной Библиотеки в Париже, находится неизвестная рукопись Эжена Ионеско ● К. Мурешану В память поэта Теодора Мурешану, выдающейся личности литературной жизни Трансильвании межвоенного периода ● Л. Бану Секуритате указывает партии недостатки туризма социалистической Румынии, на основе жалоб иностранных туристов ● В. Аврам Два лётчика, Николае Оприш и Георге Негреску, представляют неизвестные документы о возвращении принца Карола в страну в 1930 г. ● К. Мушечану Выставка «The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5.000-3.500 B.C.», открытая в ноябре 2009 г. в Нью Йорке ● К. Ели Амели Цефирин де Гогенцолерн, прабабушка короля Карола I, пережила Французскую Революцию и скончалась в возрасте 81 год ● П. Турля 1 июня 1941. Футбольный матч Румыния – Германия, проигранный нашей сборной со счётом 1-4, был использован легионерами для того, чтобы попытаться организовать демонстрацию, быстро подавленную ● М. Сала Хроника лингвистических терминов, указывающих налоги былых времён (II) ● Г.Ф. Гецу Мнения. Споры. Румыния - Финляндия. Часто использованное сравнение между поведением двух государств во время второй мировой войны. Можем ли его поддержать историческими аргументами? ● Т. Кожокару Устие, имение, купленное родом Мовилэ в Польском Королевстве, как убежище, и его переменчивая судьба ● Дж. Филитти Румыния 100 лет тому назад. Достижения румынского врача, признанные в США и дискредитированные дома, ссоры политиков... ● Н. Саррабезолл Бретания как вдохновение для румынских и французских живописцев. Выставка в Национальном Музее Искусств ● А. Стан История и школа. Памятник, посвящённый преподавателям и ученикам Школы no. 160 «Святая Троица» в Бухаресте ● Румынские документы в Институте Гугера (XCIX). Конференция Брутуса Косте в 1965 г. по стратегическому значению Центральной и Восточной Европы

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,00

DIALOG CU CITITORII

Le mulțumim cititorilor și colaboratorilor revistei care ne-au adresat urări și felicitări cu ocazia Crăciunului și a Anului Nou.

Bucuroși să vă avem în continuare alături de noi și să răsfoim împreună paginile revistei, vă urăm un An Nou cât mai bun!

CUM GĂSIM REVISTA?

Primim în continuare numeroase sesizări în legătură cu faptul că revista se găsește greu la chioșcurile din țară ca și la cele din București. Sperând ca de anul acesta să nu mai fie probleme de difuzare, răspundem solicitărilor dumneavoastră legate de neprimirea sau de lipsa numerelor din lunile anterioare.

Domnul MATEI ȚUN-DREA, din Tg. Jiu, ne scrie: Am fost abonat la revista *Magazin istoric* prin Rodipet Tg. Jiu, dar această unitate a falimentat începând cu luna august 2009. Pe lunile octombrie, noiembrie și decembrie voi face abonament prin poștă, dar pe luna septembrie 2009 nu mai găsesc revista. Rog să mă ajutați să obțin revista și pe această lună.

Și domnul DAN IOVAN, din Craiova, ne trimite o scrisoare din care cităm:

Sunt abonat la revista *Magazin istoric* de la început. Revista o primeam de la un chioșc de ziare, dar pensionara care mi-o vindea s-a mutat la altă firmă, care nu aduce revista, și așa am rămas fără numerele 7 și 8, eu fiind plecat din localitate de mai mult timp.

Începând cu luna septembrie 2009, am făcut abona-

ment prin poștă și o voi primi în continuare.

Am îndrăznit să vă scriu, rugându-vă să difuzați și la periferiile municipiului București, deoarece vârsta și boala nu ne permit celor în vârstă să mergem în centru pentru a cumpăra revista – **ne roagă domnul ALEXANDRU PETRACHE, din București.**

ÎN CRIMEEA

Domnul VALERIU I. CREȚU, din București, ne trimite o scrisoare din care cităm: Sunt cititor al revistei dv. de la apariție. Reținându-mi atenția articolul din luna ianuarie 2008, de la pag. 87 (*Pregătiri pentru Conferința de pace*), mă simt obligat să relatez ceea ce știu din familie.

Tatăl meu, Crețu Grigore Ioan, a fost subofițer pe Frontul de Est, comandant al unui detașament de cercetare în spatele frontului, ce avea misiunea de a obține informații despre pregătirea inamicului și a populației locale din zona de război.

În misiunea sa, detașamentul român de cercetare pătrundea cu greutate, risc și sacrificiu, obținând informații despre poziția, starea morală a mijloacelor de luptă ale trupelor inamice. Unele informații de interes le aflau de la

populația băștinașă, rămasă în zona frontului (de regulă, bătrâni legați de binefacerile pământului, femei văduve și copii săraci, uneori fără ambii părinți, ce se bucurau de o bucată de pâine primită).

În regiunea Crimeea, spre bucuria cercetașilor români, au descoperit sate întregi de tătari foarte bogate (animale, grădini înfloritoare de legume, livezi, vii roditoare etc.), iar în rândurile populației erau mulți cunoscători ai limbii române. Au găsit și familii românești care s-au stabilit, de-a lungul istoriei, pe aceste meleaguri.

CERERI ȘI OFERTE

DANIEL HEROIU, telefon: 0723.797.178, oferă numerele: 4/1982; 1, 3 -5, 6 -8, 10, 11/1987; 1988; 1989; 1-4, 6-9, 11, 12/1990; 1991; 1992; 6, 7, 9, 12/1993; 1994; 1-4/1995.

DAN VASILESCU, din București, sect. 6, Str. Apusului, nr. 67, bloc 50, scara D, ap. 73, telefon 021.760.29.23 sau 0723.941.582 oferă gratuit colecția completă.

IOAN APOSTOL, din București, tel. 021.336.80.79, oferă colecția completă, din aprilie 1967.

Solicită nr. 8/1974.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356. Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

